

11162

42514

3989/49

ТОДОРЪ ГЕОРГИЕВЪ
запасенъ генералъ

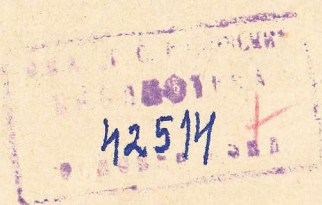
КОМАНДУВАНЕТО
НА
ТРЕТА ОТДЪЛНА АРМИЯ ВЪ ЛОЗЕНГРАД-
СКАТА ОПЕРАЦИЯ ПРЕЗЪ ВОЙНАТА
СЪ ТУРЦИЯ ВЪ 1912 ГОДИНА

(ОПЕРАТИВНО ИЗСЛЕДВАНЕ)

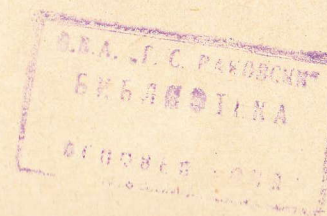

355.462

~~1280~~ 11162

Генералъ Ралко Димитриевъ, командуващъ
трета отдѣлна армия

Подковникъ Константинъ Жостовъ, началникъ
щаба на трета стѣлна армия

I. Въведение

Трета отдѣлна армия въ Лозенградската операция се командуваше отъ генералъ-лейтенантъ Радко Димитриевъ. Неговъ началникъ щаба на армията бѣше полковникъ Жостовъ Константинъ.

Генералъ-лейтенантъ Радко Димитриевъ, преди войната съ Турция, бѣше въ продължение на повече отъ петъ години началникъ на III Военно-инспекционна областъ. Като такъвъ той имѣ възможността да се подготви за бъдещъ командувашъ армията чрезъ участието си въ множество практически упражнения и маневри съ дивизиитѣ отъ областъта. Преди това въ продължение на три години (отъ 1904 до 1907 год.) той бѣше и началникъ щаба на войската. Като такъвъ той работи по подготовката на войската за война съ Турция и следователно отблизу бѣше запознатъ съ условията, при които щѣше да се води тази война. Като емигрантъ, въ продължение на повече отъ десетина години, Радко Димитриевъ имѣ възможностъ да прослужи въ голѣмата руска войска и да заема въ нея редъ строеви и щабни длѣжности, да участвува въ множество практически упражнения и маневри, а следователно и да придобие голѣми познания и опитностъ. Поради всичко това той основателно се смѣташе у насъ за единъ отъ най-подготвенитѣ ни висши строеви командири.

Полковникъ Жостовъ минаваше за единъ отъ издигнатитѣ генералщабни офицери въ войската, обаче нему му липсваше нуждната широка подготовка и опитностъ въ носенето на генералщабната служба и въ управлението на голѣмитѣ войсковы единици.

Въ Лозенградската операция III отдѣлна армия се прояви по единъ блестящъ начинъ. Въ тази операция тя само въ два дни нанесе на турската войска, съсрѣдоточена северно и северозападно отъ Лозенградъ, толкова силно морално поражение, че смѣщата до края на войната не можѣ да се съвземе отъ него. Този блестящъ успѣхъ на трета армия между другитѣ обстоятелства безспорно се дължи и на доброто ѣ командване. Поради това запознаването съ това командване, отъ оперативна гледна точка, съставя голѣмъ интересъ.

Съ цель да бъдемъ полезни въ това отношение и да дадемъ възможностъ да се види доколко командването на III

отдѣлна армия е допринесло, за да се получатъ тѣзи отлични резултати, ние тукъ ще направимъ едно критическо изследване на сжщото, съ надеждата, че то ще позволи да се направятъ нѣкои ценни поуки, които могатъ да се използватъ въ бъдеще.

Даннитѣ за това изследване сме взели главно отъ оригиналнитѣ документи, които се съхраняватъ въ архивата на Военно-историческата комисия при Министерството на войната. Преценкитѣ сме направили съ огледъ на изискванията на уставитѣ и положенията, които презъ войната съ Турция въ 1912 год. бѣха въ сила.

Щабътъ на трета отдѣлна армия

II. Командуването на III отдѣлна армия до началото на Лозенградската операция (отъ 28 IX до 4 X)

Съгласно оперативния планъ на действащата войска за войната съ Турция въ 1912 година, III отдѣлна армия, въ съставъ 4-а, 5-а и 6-а пех. дивизии, трѣбваше да се съсрѣдоточи както следва¹⁾: 4-а дивизия (три бригади) — въ района на селата Мансарлий, Гидиклий, Осмакли, Мидирисъ, Кадикъой, Чараганъ; 5-а дивизия (три бригади) — въ района Арпачъ, Башлий, Енимахле, Арнауткъой. Автаня; 6-а дивизия (две бригади) — въ района Саранлий, Тюркмени. Щабътъ на армията — въ Ямболъ.

¹⁾ Гледай приложената схема 1.

Следъ привършването на мобилизацията частитѣ отъ III отдѣлна армия, отчасти по желѣзницитѣ, отчасти по сухо, постепенно се отправиха за района на съсрѣдоточението.

На 24 септемврий замина за Ямболъ и щабътъ на III отдѣлна армия, като отъ Шуменъ до Преславъ пжтува по желѣзницата, а отъ тамъ нататѣкъ по сухо.

На 27 септемврий, когато щабътъ на армията пристигна въ с. Градецъ, отъ шаба на действащата войска се получи телеграма сжщиятъ да се отправи за с. Стралджа вмѣсто въ Ямболъ.¹⁾

На 28 септемврий щабътъ на III армия пристигна и се установи въ с. Стралджа. Сжщия день командувачиятъ армията донесе въ шаба на действащата войска за пристигането си и помоли да му се дадатъ необходимитѣ сведения, за да се ориентира въ обстановката; да му се опредѣлятъ границитѣ на оперативния районъ на армията; да му се съобщи кои конни части ще влѣзатъ въ състава на армията, где сж тѣ разположени и отъ кой день влизатъ въ негово подчинение. Сжщо помоли да му се съобщи въ какви командни отношения ще се намира съ частитѣ отъ 3-а дивизия, които се намиратъ предъ района на съсрѣдоточението на III армия,²⁾ а сжщо какъ ще се организира тилътъ на армията му³⁾

Въпроситѣ, които повдигаше командувачиятъ III армия съ тази телеграма, бѣха много основателни. Ако до този моментъ по разни причини той бѣше държанъ въ неведение по всички тѣзи въпроси, сега поне, следъ пристигането му въ района на съсрѣдоточението, трѣбваше да бжде всестранно освѣтленъ. Нѣщо повече, Главното командуване трѣбваше да го ориентира въ своя замисълъ по изпълнение на предстоящата първа операция и ролята, която се проектираше да се даде на III армия при нейното изпълнение. Това щѣше да даде възможностъ на командувачия армията по-добре да се подготви за предстоящата му дейность.

На горната телеграма началникъ шаба на действащата войска се задоволи да му съобщи само, че повѣрената му армия ще се съсрѣдоточи на изтокъ отъ Ямболъ въ района, опредѣленъ отъ оперативния проектъ; че армията му ще се базира на Ямболъ и Странджа; че шосето Ямболъ — Казлъ — Агачъ и пжтътъ Ямболъ — Кукорево — Бейкъой — Инджеклий се даватъ въ разпореждане на I армия; че тая армия се съсрѣдоточава въ района Хасанъ Беглий, Шахлий, Араплий,

¹⁾ Телеграма № 133 отъ 27 IX.

²⁾ Предъ фронта на III армия, освенъ пограничитѣ части и конната дивизия, имаше отъ 3-а пех. дивизия изпратени въ Факия и Голѣмъ Боялъкъ по една дружина отъ 24-и пех. полкъ и въ Читалово — една дружина отъ 11-и пех. полкъ

³⁾ Телеграма № 530 отъ 8 IX

Читалово, Мураданли, Мешели, Башатлий, Мурсатлий, Куршумлий, а втора армия — между р. Марица и Тунджа; че самостоятелната конна дивизия е съсредоточена въ Кжзж Клисе и наблюдава линията Голъм Боялък — Яйладжик — Алмалий — Текендже.¹⁾

Както виждаме, командувачият III армия далеч не получи отговоръ на всички въпроси, които го интересуваха. Нему между другото не бѣха посочени, где се намиратъ щабовете на I и II армии, поради което той се принуди да направи запитване по този въпросъ.²⁾ А за да се ориентира въ положението предъ фронта на армията, той помоли командира на 3-а дивизия да му съобщи събранитѣ сведения за противника, източно отъ р. Тунджа,³⁾ а на командира на конната дивизия писа дословно следното: „Моля да ме ориентирате въ положението на работитѣ на Вашия фронтъ, като ми съобщите какъ сте разположени съ конницата отъ р. Тунджа до Каракушъ Байръ; имате ли нѣкои пехотни и артилерийски поддръжки отзадъ и где сж разположени. Какви сведения имате за положението и силитѣ на турцитѣ около Одринъ и Кърклисе. Главната квартира на III армия е въ Стралджа. Ако се премѣсти, ще Ви съобщавамъ.“⁴⁾

Преди да получи отговоръ отъ командира на конната дивизия, на 29 септемврий командувачият III армия отдаде заповѣдъ по армията № 2, съ която уреди въпроситѣ относно интендантската, санитарната и ветеринарната служби въ армията въ района на съсредоточението. Съгласно тази заповѣдъ въ Ямболъ и Стралджа трѣбваше да се организиратъ базисни магазини съ по 10-дневенъ запасъ, въ Ямболъ за 4-а и 6-а дивизии и въ Стралджа — за 5-а дивизия. Разходни магазини съ тридневенъ запасъ трѣбваше да се откриятъ въ Мансарлий — за 4-а дивизия, Тюркмени — за 6-а дивизия и въ Автаня — за 5-а дивизия. За лѣкуване на заболѣлитѣ съ сжщата заповѣдъ се заповѣдваше да се откриятъ по една полска болница въ с. Мансарлий — за 4-а дивизия, въ Тюркмени — за 6-а дивизия и въ Автаня и Арнаутъ кьой — за 5-а дивизия. За лѣкуване на заболѣлитѣ коне съ сжщата заповѣдъ се нареждаше да се открие въ Стралджа ветеринаренъ лазаретъ, общъ за цѣлата армия.

Изобщо заповѣдта по армията № 2 разрешаваше правилно въпроситѣ относно интендантската, санитарната и ветеринарната служби. Съ тази заповѣдъ би трѣбвало, обаче, да се уредятъ и въпроситѣ относно етапната служба, артилерийското и инженерното снабдявания, като се посочатъ етап-

¹⁾ Телеграма № 166 отъ 28 IX.

²⁾ Телеграма № 549 отъ 29 IX.

³⁾ Телеграма № 570 отъ 29 IX.

⁴⁾ Телеграма № 571 отъ 29 IX.

нитѣ пжтища и мѣстата на разходнитѣ огнестрелни складове и армейския инженеренъ складъ. Това не е било сторено, понеже не бѣха получени още отъ Главното командване нуждитѣ сведения по устройството на тила.

На 30 септемврий въ щаба на III армия се получиха първитѣ сведения за противника, а именно:¹⁾

1. *Отъ командира на 3-а дивизия.* — До 25 IX въ Лозенградъ гарнизонтъ е броелъ до 7,000 души. Въ околността на града турцитѣ се укрепявали усилено. Въ укрепленията поставяли орждия отъ различенъ калибъръ. Въ с. Конакъ имало 100 челоуѣка. Въ Провадия²⁾ — отредъ отъ тритѣ рода войски. Въ Ереклеръ на 21 IX пристигнали два полка пехота съ 1 ескадронъ конници. Въ с. Ковчасъ на 22 IX пристигнали два полка пехота. Въ с. Димитрикьой — 1 дружина; въ Гьекъ Тепе, Граматиково и Василико — по 1 таборъ. Въ Гьекъ Тепе и Граматиково имало и картечници. Въ Малко Търново — 2 табора. На височината южно отъ Атлиманъ 150 души работили укрепления. Такива се работили и на вис. 219, западно отъ Гьекъ Тепе и на кръстопжтя югоизточно отъ Вижица.

2. *Отъ командира на конната дивизия.* — Около с. Малкочъ били забелязани отдѣлни разезди. На височинитѣ около с. Ериклеръ турцитѣ строели окопи. Тамъ имало и 8 орждия. Въ Ериклеръ имало и 3,000 души пехота. Въ с. Вайсалъ имало около 40 пехотинци и 40—50 конника. Въ околността на с. Провадия се събирали войски въ неизвестенъ съставъ.

Командирътъ на конната дивизия донасяше още, че дивизията наблюдавала участъка отъ Голъмъ Боялък до Текендже. Главнитѣ сили на дивизията били въ Кжзж Клисе. Въ с. Факия се намирала една дружина отъ 24-и полкъ. Отъ сжщата една рота имало въ с. Мадлешъ. Въ с. Пашакьой се намирала 1 бригада отъ 1-а Софийска дивизия, а въ Голъмъ Боялък — една дружина отъ 24-и полкъ.³⁾

За да ориентира дивизиитѣ въ положението и за да се гарантира армията отъ всѣка изненада, на 1 октомврий 9:30 часа командувачият армията издаде оперативна заповѣдъ № 4 съ следното съдържание:

„По имеюцитѣ се сведения нашата I армия се съсредоточава въ района Казълъ Агачъ, Шахли, Читалово, Мураданли, Попово, Мурсатли. Предъ насъ районътъ на съсредоточението се охранява отъ нашата конна дивизия, на която ядрото се намира въ с. Кжзж Клисе. Въ Бургасъ се групира особена наша отбранителна застава.

Сведенията за противника сж, че той се е оттеглилъ отъ пограничната линия навжтре и не предприема нищо.

¹⁾ Карта 1:126,000

²⁾ Схема 1.

³⁾ Телеграма № 52 отъ 30 IX.

За да се гарантираме отъ каквито и да било изненади, предлагамъ на командиритѣ на дивизиитѣ да взематъ още отъ сега най-необходимитѣ мѣрки за охранение на района на съсрѣдоточението, като извадятъ отдѣлни авангарди въ слѣдъщите пунктове:

1. 4-а пех. Преславска дивизия — въ с. Кулкьой съ аванпостово охранение отъ Инджекли до с. Дюкменъ включително. Да влѣзе въ свръзка съ съседната дивизия отъ I армия. Щабътъ на дивизията — въ Мансарли; началенъ етапъ — Ямболъ.

2. 6-а пех. Бдинска дивизия — авангардъ въ с. Еникьой и аванпостово охранение до с. Александрово включително. Щабътъ на дивизията — въ Тюркмени; началенъ етапъ — Ямболъ.

3. 5-а пех. Дунавска дивизия — авангардъ въ с. Топузларъ; аванпостово охранение отъ с. Александрово изключително до с. Харманъ Кжрж включително. Щабътъ на дивизията — въ Автаня; началенъ етапъ — Стралджа.

4. Формата на неподвижното охранение да бжде засега отъ най-лекитѣ, съ отдѣлни малки наблюдателни застави на по главнитѣ пѣтища, като се има предвидъ, щото войскитѣ да не се изнуряватъ още съ тежка охранителна служба.

5. Авангардитѣ, а гдето може и заставитѣ, да се разполагатъ по квартири, като се осигурятъ съ отдѣлни постове и часови.

6. Главната квартира на армията до ново разпореждане ще бжде въ с. Стралджа.

Заповѣдта се изпрати до щаба на Общата главна квартира, до командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пех. дивизии, до командира на 3-а пех. дивизия и до командира на конната дивизия. Тя бѣше редактирана лично отъ командувачия армията.

Въ тази заповѣдъ решението на командувачия армията да осигури цѣлия квартиренъ районъ на армията съ дивизионни предни охрани и неподвижно охранение отъ наблюдателни застави не се налагаше отъ обстановката, понеже предъ районитѣ на съсрѣдоточението на 4-а и 6-а дивизии се съсрѣдоточаваше цѣлата I отдѣлна армия. Предна охрана можеше да се постави само отъ 5-а дивизия, фронтътъ на която се прикриваше отъ малки части отъ пограничната стража, конната дивизия и една дружина отъ 24-и полкъ.

Въ сжщата заповѣдъ трѣбваше да се помѣстятъ нѣкои отъ полученитѣ сведения за противника. Напримѣръ, че той се групира и укрепява при Лозенградъ, Ериклеръ, Ковчасъ и пр., за което бѣха получени сведения отъ командира на 3-а дивизия и конната дивизия.

Въ нея трѣбваше да се опредѣли линия, на която преднитѣ охрани на дивизиитѣ да си избератъ позиции, които и

да укрепятъ. Трѣбва да се спомене какво възнамѣрява да прави командувачиятъ армията, въ случай че противникътъ нападне съ голѣми сили, преди армията да е завършила своето съсрѣдоточение. Трѣбваше да се посочи кжде ще бжде посрещнатъ противникътъ — на позициитѣ на преднитѣ охрани или на друга линия.

Трѣбваше по-нататѣкъ да се препорѣча на дивизиитѣ съ преднитѣ си охрани да влѣзатъ въ свръзка съ находящитѣ се предъ тѣхъ погранични и конни части. Да проучатъ характера на мѣстността и пѣтищата предъ районитѣ на разположението на дивизиитѣ до границата съ огледъ за настѣпление и отбрана.

Въ заповѣдта трѣбваше още да се спомене, че въ с. Пашакьой се намира една бригада отъ 1-а Софийска дивизия, за което командирътъ на конната дивизия бѣше донесълъ, а сжщо че въ Факия се намира дружина отъ 24-и полкъ.¹⁾

На 1-октомврий командувачиятъ армията получи отъ началникъ щаба на действащата войска съобщение, че му се придава единъ триескадроненъ коненъ полкъ, който да поиска отъ командира на конната дивизия, и че конната дивизия, заедно съ дружината въ Урумъ Факж, временно се поставя въ негово разпореждане.²⁾

Сжщия день отъ началникъ щаба на действащата войска се получи следнитѣ заповѣди: 1) „Вземете мѣрки да се приготвятъ войскитѣ за действие, ако стане нужда, следъ два дни. Побързайте да организирате окончателно тиловитѣ си учреждения, бойнитѣ и административни обози“.³⁾ 2) „Частитѣ отъ повѣрената Ви армия да продължатъ движението си къмъ пунктоветѣ на съсрѣдоточението си безъ дневни“.⁴⁾

Въ изпълнение на тѣзи заповѣди командувачиятъ армията съобщи на командира на конната дивизия, че последната временно влиза въ негово подчинение. Заповѣда му да изпрати по единъ ескадронъ при щаба на 4-а дивизия въ Мансарли, на 5-а дивизия въ Автаня и на 6-а дивизия въ Тюркмени за дивизионна конница⁵⁾.

Сжщия день той съобщи на командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пех. дивизии да бждатъ готови да почнатъ маршъ на нѣпритѣ и действията следъ два дни; да разпоредятъ частитѣ и обозитѣ да ускорятъ движението си, като премахнатъ дневнитѣ. Да си попълнятъ возимитѣ и носимитѣ запаси. Да

¹⁾ Игнелжда, че донесението на командира на конната дивизия е докладвано на командувачия армията следъ като той бѣше написалъ оперативна заповѣдъ по армията № 4.

²⁾ Телеграма № 211 отъ 1 X.

³⁾ Телеграма № 211 отъ 1 X.

⁴⁾ Телеграма № 240 отъ 1 X.

⁵⁾ Телеграма № 587 отъ 1 X.

иматъ подъ ржка парковитѣ си роти. Съобща имъ още, че отъ 2 X имъ се придава по единъ ескадронъ конница.¹⁾

Решението на командувачия III армия да предаде на пехотнитѣ дивизии по единъ ескадронъ за дивизионна конница бѣше правилно. Съ това се отстраняваше една допустната грѣшка въ организацията на пехотнитѣ дивизии. Понеже къмъ състава на III армия, макаръ и временно, се предаваше конната дивизия, тя щѣше да изпълнява ролята на армейска конница въ сжщата.

Този день командувачиятъ армията изпрати на командира на конната дивизия отдѣлна инструкция, въ която, между другото, се казваше: „Дивизията Ви да се развърне съ преднитѣ си разузнавателни части по границата, като вдѣсно влѣзе въ свръзка съ конницата и преднитѣ части на I армия, а влѣво достигне до пжтя Алагюнъ — Евренъ. Съ отдѣлни разезди да се наблюдава и участъкътъ на границата отъ този последния пжтъ до морето. Последнитѣ разезди да влѣзатъ въ свръзка съ Бургаския гарнизонъ. Наблюдавайте за всички пжтища, които водятъ отъ Турция на наша територия. За ориентировка Ви се изпраща оперативната заповѣдъ по III армия отъ 1 того. Бждете готови следъ два дня, по особена заповѣдъ, да почнете действията. За да Ви поддържа, азъ ще разпореда, щото на 3 того сутринята да бжде извадена една линия отъ малки пехотни поддрѣжки предъ линията на неподвижното охранение на пехотнитѣ дивизии по линията Попово—Имче—Ахлатлий—Урумъ Факж. Тѣзи пехотни репли влизатъ въ Ваше подчинение и ще ги имате задъ себе си като поддрѣжка и опора въ случай, че срещнете една многочислена конница у противника. Като действувате решително, имайте отъ друга страна предвидъ да не доставимъ на противника отъ началото каквито и да било частни успѣхи. Свържете се по-тѣсно съ мене чрезъ Факия, за която целъ имайте тамъ на телеграфната станция постояненъ постъ отъ летеца поща. Дръжете ме въ течение на всичко, каквото става по границата. Азъ до ново разпореждане оставамъ въ Стралджа²⁾

Тази инструкция сжщо бѣше редактирана лично отъ командувачия армията. Тя съдържаше много маловажни сведения, а най-важното липсваше. Въ нея не бѣше указано, напимѣръ, какъ трѣбва да действува дивизията въ случай че противникътъ настѣпи съ превъзхождащи сили. Въ нея не бѣше указано на кои линии да се задържа противникътъ; до кога; въ коя посока да отстѣпи ядрото на конната дивизия; каква задача му се възлага въ такъвъ случай и пр.

¹⁾ Телеграма № 588 отъ 1 X.

²⁾ Инструкция № 589 отъ 1 X.

Понеже конната дивизия бѣше отдавна развърната на границата, вмѣсто ненуждно да ѝ се заповѣдва наново „да се развърне съ преднитѣ си разузнавателни части по границата“, трѣбваше да ѝ се поиска да донесе какви задачи е получила отъ главното командване, въ свръзка съ прикриването на мобилизацията и съсредоточението, и какъ е развърната за изпълнението на тѣзи задачи, и ако следъ това се налагаше, може да ѝ се заповѣда да направи нѣкои промѣни въ разположението си.¹⁾

Въ инструкцията трѣбваше да се посочатъ най-важнитѣ пжтища, които конната дивизия трѣбваше да наблюдава.

Излишно бѣше съ нея да се иска конната дивизия да разпростре наблюдението си чакъ до морето. За последното имаше специаленъ отредъ.

Изобщо инструкцията не бѣше достатъчно стегната и достатъчно пълна.

За тази инструкция командирѣтъ на конната дивизия въ съчинението си „Материали за историята на войната 1912—1913 год.“ на стр. 22 казва: „Като се изключи онова, което се касае за уреждането на пехотни репли задъ конницата, всичко друго прилича на общи фрази, които не казватъ нищо и безъ които би могло да се мине. На тази инструкция се обърна толкова внимание, колкото тя заслужаваше, т. е. никакво“.

Тази преценка ние намираме за доста пресилена.

Въ изпълнение на взетото решение да подкрепи конницата съ пехотни поддрѣжки на 1 октомврий съ телеграма № 591 командувачиятъ армията съобща на командирѣтъ на 4-а, 5-а и 6-а дивизии следното: „Разпоредете, щото на 3 того сутринята да се извадятъ и бждатъ напредъ следващитѣ пехотни части, които ще образуватъ заедно съ конницата *рекогносцировачни отреди* и които влизатъ въ разпореждане на командира на конната дивизия:

1. Отъ 4-а пех. Преславска дивизия — една рота въ Попово, една въ с. Мешели и една въ с. Имче, като дружината поддържа задъ тѣхъ една рота въ Ташъ Тепе.

2. Отъ 6-а пех. Бдинска дивизия — две роти въ с. Ахлатлий, една въ Сливово и една въ Реджебъ Махле.

3. Отъ 5-а пех. Дунавска дивизия — една рота и две с. с. брѣдия съ най-добра запряжка — въ с. Урумъ Факж. Тамъ тѣ се присѣдиняватъ къмъ дружината отъ 24-и полкъ.

Преписъ отъ тази телеграма се изпрати на командира на конната дивизия едновременно съ инструкцията и оперативна заповѣдъ по III армия № 4.

¹⁾ Изглежда, че когато е писана и инструкцията, командувачиятъ III армия не е знаелъ телеграмата на командира на конната дивизия № 52, която се спомена по-горе.

Въ тази телеграма прави впечатление изразът — „да се изпратят следните пехотни части, които ще образуват заедно с конницата *рекогносцировачни отреди*“. Съгласно инструкцията тези пехотни роти щяха да бъдат поддръжки (репли) на конницата. Какъ сега командувачият армията си представяше, че те ще образуват заедно с конницата рекогносцировачни отреди, не е ясно.

Освенъ това изпращането на пехотни поддръжки въ Попово и Мешали, задъ района на съсредоточението на I армия, нѣмаше никакъвъ смисълъ. По-добре би било дружините отъ 4-а и 6-и дивизии, вмѣсто да се разпрѣсватъ по ротно, да се групиратъ цѣли — за 4-а дивизия — въ Ичме и за 6-а дивизия — въ Ахлатлий. Така те щяха да представятъ по-солоидни поддръжки на конницата въ важните посоки.

На 1 октомврий въ отговоръ на телеграма № 211 командувачият армията донесе въ щаба на действащата войска следното: „Направихъ и ще направя всичко възможно, за да можемъ да почнемъ действията следъ два дни, но тъй както сж следвали частите по дадените имъ отъ оперативния планъ маршрути, ние се събираме окончателно на 8 того. Следъ два дни ще ни липсватъ въ района на съсредоточението следващите части: 3-и и 15-и пех. полкове отъ 6-а дивизия и не с. с. полкъ отъ 5-а дивизия. Освенъ това назадъ сж и нѣма да пристигнатъ дивизионните продоволствени транспорти и нѣкои отъ болниците. Добре би било да дочакаме съсредоточението на всичко, но, ако е нужно, ще почнемъ и тъй, като се настигаме на похода. Моля само разпореждането Ви предъ главното тилово управление да ми дадатъ повече праздни коли, за да образувамъ отъ тяхъ временни дивизионни продоволствени транспорти.¹⁾

Този день отъ щаба на действащата войска, съ телеграма № 213, се получи следните сведения за противника, находящ се предъ фронта на III армия.²⁾ Ханлъ Ениджи — 1 дружина; Вайсалъ — 7 дружини, 1 батарея, 2 ескадрона; Провадия — 3 дружини; Ереклеръ — 3 дружини; Ески Полосъ — 1 дружина, 1 батарея, 1 ескадронъ; Селиолу — 16 ескадрона; Гьокъ Тепе — 1 дружина; Кърклисе — 16 дружини, 13 батареи и 4 ескадрона; Баба Ески — 12 дружини и 9 батареи; Виза — 3 дружини. Освенъ това се даваха сведения за находящи се и по-назадъ войски въ Чорлу, Родосто, Дарданелитъ и Цариградъ. Тези сведения бѣха съобщени само на командира на конната дивизия съ телеграма № 601 отъ 1 X.

¹⁾ Телеграма № 593 отъ 1 X.

²⁾ Схема № 1.

Отъ горните сведения се вижда, че до линията Селиолу — Лозенградъ включително противникътъ до 1 октомврий е ималъ съсредоточени предъ фронта на III армия около 32 дружини, 15 батареи и 23 ескадрона. Отъ това се вижда, че противникътъ превъзхождаше III армия само съ конницата. Що се отнася до дружините и батареите, III армия далечъ го превъзхождаше.

Горните сведения, освенъ на конната дивизия, трѣбваше да се съобщатъ и на пехотните дивизии.

Понеже до 2 октомврий въ района на съсредоточението на III армия не бѣха още пристигнали телеграфните полуроти и жандармерийският ескадронъ, а сжщо не бѣше откритъ още и разходниятъ магазинъ за снабдяване съ бойни припаси, командувачият армията съ телеграми №№ 607 и 611 донесе въ щаба на действащата войска, като молѣше да се побърза съ изпращането на тези части.

Грижата на командувачия армията по-скоро да пристигнатъ въ района на съсредоточението телеграфните полуроти ясно показва голѣмото значение, което той отдаваше на свързките за успешното извършване на командването.

Този день отъ командира на конната дивизия се получи следните сведения, че Лозенградският гарнизонъ се засилвалъ съ запасни и редици, взети отъ околността. Въ сжщия гарнизонъ войски отъкъ не били идвали. Въ Хавса били събрани около 1000 души. Въ Ериклеръ имало около 400 кавалеристи и 20 орждия. Главниятъ пътъ отъ Малкочь за Ериклеръ билъ прекопанъ на нѣколко мѣста съ напрѣчни трапове. Около Ески Полосъ и Девлетъ Агачъ нѣмало войски. Двете роти отъ Малкочь се оттеглили въ Лозенградъ. Селяните отъ с. Малкочь напуснали селото си и се оттеглили заедно съ добитъка си въ вътрешността.¹⁾

На 2 октомврий началникъ щаба на III армия съобщи на началника на Бургаския гарнизонъ да донесе за състава на гарнизона и да влѣзе въ свързка съ командира на конната дивизия въ Къжж Клисе.²⁾

Тази мѣрка бѣше умѣстна, защото по този начинъ можеше по-добре да се организира охраната на открития флангъ на III армия. Тѣбваше, обаче, да се поиска сведение за силите и разположението на охранителните елементи на този гарнизонъ, което щѣше да спомогне по-лесно да се установи връзката съ тяхъ.

Сжщия день съ телеграма № 630 командувачият III армия донесе въ щаба на действащата войска, че по-големата частъ отъ болниците на 5-а дивизия били останали въ

¹⁾ Телеграма № 64 отъ 1 X.

²⁾ Телеграма № 629 отъ 2 X.

Русе, защото не били попълнени съ хора. Моли бързо да се нареди да бждат попълнени съ запасни отъ 4-а и 9-а дивизионни области, гдето имало излишекъ на такива.

А на командувачия I армия въ Ямболъ изпрати съобщение какъ е разположена дѣснофланговата му дивизия и какъ е организирано охранението на армията му. Едновременно съ това той молѣше да му се съобщи разположението на I армия, и особено на лѣвофланговата ѝ дивизия.¹⁾ Тази телеграма показва, че командувачиятъ III армия отдаваше го-лѣмо значение на въпроса за поддържане на тѣсна връзка съ съседната I армия.

Този день се получи отъ щаба на действащата войска бюлетинъ № 15 съ следнитѣ по-важни за III армия сведения за противника:

1. По сведения отъ грѣцкия консулъ два табора заминали отъ Лозенградъ за Ковчазъ и единъ за Ериклеръ. Значителни сили се съсредоточавали въ Баба Ески, Узунъ Кюпрю и по рѣката Еркене.

2. По сведения отъ Цариградъ турскиятъ боенъ флотъ въ съставъ: два броненосца, 1 кръстосвачъ, 6 торпильора и 2 транспортни кораба се отправилъ къмъ гр. Варна. Възможно било да придружава транспорти за Инияда.

3 Споредъ единъ планъ на фонъ деръ Голцъ, изработенъ още преди 15 години, Източната турска армия се раздѣлила на две части, съ изходни пунктове Лозенградъ и Ахтополъ (на Черно море). Планътъ не се смѣталъ за вѣроятенъ, защото въ Ахтополъ можелъ да се направи слабъ десантъ.

4. По сведения отъ военния аташе въ Цариградъ за Лозенградъ били изпратени два самолета за хвърляне на бомби.

Извадки отъ този бюлетинъ би трѣбвало да се изпратятъ на командиритѣ на дивизиитѣ, и особено на командира на конната дивизия. Отъ документитѣ, обаче, не се вижда да е направено това.

На 3 октомврий съ телеграма № 640 начальникъ щаба на III армия по заповѣдь съобщи на командира на конната дивизия да донесе за състава и подробното разположение на дивизията. Това показва, че до 3 октомврий щабътъ на III армия още не е знаелъ подробно какъ бѣш разположена конната дивизия.

Съ телеграма № 76 командирътъ на конната дивизия още сѣщия день донесе, че 1-и коненъ полкъ ималъ 690 човѣка, 577 строеви и 94 обозни коне; 2-и коненъ полкъ — 527 строеви и 50 обозни коне; 4-и коненъ полкъ — 763 човѣка, 633 строеви и 157 обозни коне; 7-и коненъ полкъ — 513 човѣка, 507 строеви и 64 обозни коне; 10-и коненъ полкъ — 556 човѣка, 413 строеви и 119 обозни коня. 1-и коненъ полкъ билъ разположенъ въ Сливово; 2-и и 4-и конни пол-

¹⁾ Телеграма № 632 отъ 2 X.

нове — въ Кжзж Клисе, съ единъ ескадронъ въ Долно Алнали; 7-и коненъ полкъ — въ Айладжикъ; 10-и коненъ полкъ — въ Дерѣ Кюй; 3 роти отъ дружината — въ Факия и една рота въ Модлешъ.

Това разположение на частитѣ отъ конната дивизия на-вѣрно е одобрено отъ командувачия армията, защото не по-следва разпореждане за нѣкаква промѣна.

На 3 октомврий сутринята командувачиятъ III армия съ телеграма № 638 донесе въ щаба на действащата войска следното: „Трета армия по нареждането на Главното тилово управление е лишена отъ Ямболъ като пунктъ на база и остава да се базира само на станция Стралджа, гдето се учредява голѣмъ единственъ разходенъ магазинъ за цѣлата армия. Считамъ за нужно да доложа, че ползуването само отъ единъ магазинъ и изобщо свеждането на базата ми къмъ една точка може да постави армията въ твърде трудно положение при по-нататъшнитѣ ни движения. Единъ единственъ пътъ, по който ще се движатъ обозитѣ и тежеститѣ между Стралджа и с. Войника, минава презъ такава мочурлива мѣстность, че въ случай на дъждъ ние рискуваме да бждемъ почти отрязани отъ базата си. На мнение съмъ поради тсва и моля да ми се даде за база линията Бургасъ — Ямболъ, цѣлата, като монѣ базисни междинни магазини се учредятъ въ Карнобать, Стралджа, а ако може и въ Ямболъ. По този начинъ III армия ще получи три или поне две артерии, които при по-нататъшнитѣ ѝ движения ще я свързватъ съ базата ѝ. Ходатайствувамъ да се учредятъ междинни продоволствени магазини съ достатъченъ запасъ брашно, фуражъ и дребни продукти въ Карнобать и Стралджа и магазинъ за бойни припаси съ по 100 настрела на орѣлие и пушка пакъ въ сѣщитѣ пунктове, а ако може и въ Ямболъ. Моля сѣщо разпореждане да се назначи достатъчно персоналъ отъ енергични хора при базиснитѣ магазини, за да върви работата по-експедитивно“.

На тази телеграма начальникъ щаба на действащата войска отговори следното: „Тиловото управление, съгласно даденото устройство отъ щаба на действащата войска, е взеле нуждитѣ мѣрки да обезпечи тила на III армия. Устройството на базата на действащата войска е отъ компетентность на действащата войска и затова този въпросъ не трѣбва да отвлича вниманието Ви“.¹⁾

Ние смѣтаме, че искането на командувачия III армия бѣ много основателно, и то трѣбваше да се удовлетвори поне по отношение на Карнобать. Отговорътъ на щаба на действащата войска не може да се смѣта за задоволителенъ.

Този день, по поводъ направенитѣ отъ командувачия III армия нареждания относно охранението на квартирния районъ,

¹⁾ Телеграма № 295 отъ 3 X.

отъ щаба на действащата войска се получи следното съобщение: „До получаване на оперативна директива частитъ отъ повърнатата Ви армия да оставатъ въ зоната на съсърдоточението. Конната дивизия и дружината, придадена къмъ нея, сж достатъчна гаранция за прикриване стратегическия фронтъ на действащата войска и квартирното разположение на повърнатата Ви армия. Разузнавателна служба на конната дивизия не произвеждайте по-далечъ отъ Алагюнъ, понеже за охранение на линията Алагюнъ — Черно море има отдѣленъ отредъ. Повърнатата Ви армия има специално назначение и не предприемайте нищо догдето не получите директива“. ¹⁾

На 3 октомврий въ щаба на III армия се получи отъ командира на конната дивизия донесение, че въ с. Ериклеръ имало 400 души и 20 орждия. Други сведения за противника не се получиша.

На 4 октомврий командувачиятъ III армия донесе въ щаба на действащата войска следното: „Телеграфнитъ полуроти за дивизиитъ и за главната квартира на армията още не сж пристигнали. Връзката ни е извънредно трудна. Моля още веднажъ разпореждане да се изпратятъ по-скоро, защото въ района нѣма никакви постоянни телеграфни съобщения“. ²⁾

Тази телеграма наново показва какво голѣмо значение е отдавалъ командувачиятъ III армия на своевременното устройство на телеграфната свръзка въ армията му. Трѣбва да се признае, че късното изпращане на телеграфнитъ полуроти въ района на съсърдоточението бѣше една голѣма грѣшка на Главното командване.

Този день отъ щаба на действащата войска се получи следнитъ важни съобщения: 1) „Агенция Хавасъ“ съобщава, че днесъ турското правителство е заповѣдало на своитъ войски да преминатъ българската граница. Това за сведение“. ³⁾

2. „Вѣроятно утре ще се почнатъ военнитъ действия. Вземете мѣрки да се приготвятъ частитъ за това“. ¹⁾

Сдържанieto на второто съобщение още сжщия день, съ телеграма № 666, се предаде на командиритъ на пехотнитъ и конната дивизии.

Освенъ това на командира на конната дивизия, съ телеграма № 649, се съобщи, че зоната за наблюдение влѣво да не надминава пжтя Алагюнъ — Кара Евренъ.

Сдържанieto на първото съобщение не се изпрати на дивизиитъ. Сжщото би трѣбвало, обаче, да се съобщи поне на командира на конната дивизия.

¹⁾ Телеграма № 280 отъ 3 X. ²⁾ Телеграма № 673 отъ 4 X.

³⁾ Телеграма № 309 отъ 4 X ⁴⁾ Телеграма № 388 отъ 4 X.

Този день командувачиятъ III армия разпорежи изпратенитъ на 1 X въ поддръжка на конницата пехотни части да се събератъ за 6 а дивизия въ Ахлатлий, за 4 а дивизия — въ Ичма, отгдето впоследствие да се присъединятъ къмъ дивизиитъ си. Въ подчинение на командира на конната дивизия се остави само дружината отъ 24-и полкъ и ротата съ две орждия отъ 5 а дивизия. ¹⁾

По поводъ на това нареждане на командира на конната дивизия съ телеграма № 681 се съобщи следното: „Заповѣдено е рекогносцировачнитъ отреди да се съсърдоточатъ въ Ичма и Ахлатлий. Въ Ваше разпореждане остава само дружината отъ Черноморския полкъ, заедно съ ротата и дветъ орждия отъ Дунавската дивизия въ Урумъ Факж“.

По този начинъ направената съ телеграма № 591 грѣшка бѣше направена.

Съ телеграма № 660 командувачиятъ армията запита щаба на действащата войска може ли да се използватъ пионернитъ роти на дивизиитъ за поправка на пжтищата, водещи отъ районитъ на разположението на дивизиитъ къмъ границата. По този въпросъ не само че не трѣбваше да се прави запитуване, но трѣбваше да се привлече и мѣстно население за по-бързото поправяне на пжтищата.

Придаденитъ къмъ III армия едно с. с. и едно не с. с. плавнико отѣделение и едно гаубично отѣделение командувачиятъ армията разпредели между дивизиитъ както следва: не с. с. плавнико отѣделение бѣше придадено на 4 а пех. дивизия; две батареи отъ с. с. плав. артилер. отѣделение бѣха дадени на 5 а дивизия, а една батарея отъ сжщото отѣделение на 6 а пех. дивизия. 3 о. с. с. гаубично отѣделение се придаде къмъ 4 а пех. дивизия.

Като се има предвидъ, че 5 а дивизия можеше да бжде насочена къмъ Лозенградъ, по правилно би било гаубичното отѣделение да се придаде къмъ тази дивизия, а не къмъ 4 а.

Довелно е билъ неуясненъ въпросътъ за тила на дивизиитъ въ навечерието на почване военнитъ действия говори следното донесение на командира на 4 а дивизия отъ 4 X: „Моля да ми се съобщи дивизията ще има ли нѣкаква връзка напредъ съ Ямболъ, споредъ по-преднитъ разпореждания, или трѣбва да се откажемъ отъ него съвсемъ, като се базираме въ всѣко отношение на Стралджа. Въ такъвъ случай моля да ми се дадатъ указания относно пжтищата, санитарната, продоволствената и други служби.“ ²⁾ Въ отговоръ на това запитуване му се съобщи, че Ямболъ въ всѣко отношение се дава на I армия. Дивизията му да се базира на Стралджа, като се ползува отъ пжтя Стралджа — Дерменкьой — Чинкоджа

¹⁾ Телеграма №№ 651, 652, 653 отъ 4 X.

²⁾ Телеграма № 208 отъ 4 X.

— Чараганъ — Мансарлий. Въ този смисълъ щѣлъ да издаде заповѣдь.¹⁾

На 4 октомврий командирътъ на 5-а дивизия представи въ щаба на III армия рекогносцировки на пѣтищата Автаня — Урумъ Факж и Автаня — Кжзж Клисе, произведени на 2 и 3 октомврий. Изглежда, че тѣзи рекогносцировки сж направени по починъ на командира на 5-а дивизия. Такива рекогносцировки би трѣбвало да се произведатъ и отъ другитѣ дивизии и затова трѣбваше да се даде нареждане отъ командувачия III армия.

Този день отъ командира на конната дивизия не се получиха никакви сведения за противника.

Отъ щаба на действащата войска се получи една карта, съ обозначение разузнатитѣ сили на противника. Съгласно тази карта къмъ 3 октомврий, източно отъ Одринъ, сведенията за противника бѣха следнитѣ:²⁾ Вайсалъ — 7 табора, 1 батарея, 2 ескадрона; Селиолу — 16 ескадрона; Ески Полосъ — 1 табора, 1 батарея и 1 ескадронъ; Ериклеръ — 4 табора и 1 ескадронъ; Ковчасъ — 2 табора; Лозенградъ — 13 табора, 13 батареи и 4 ескадрона; Люле Бургасъ — 23 табора, 15 батареи; Баба Ески — 18 табора, 12 батареи.

Тѣзи сведения рисуваха противника, развърнатъ предъ фронта на III армия въ две голѣми групи — една на линията Лозенградъ — Селиолу, съ изнесени напредъ части — всичко 27 табора, 15 батареи и 23 ескадрона, и друга на линията Люле Бургасъ — Баба Ески — всичко 41 табора и 27 батареи, на 35 клм. задъ първата. Вгората група за два дни можеше да се присъедини къмъ първата.

Отъ щаба на действащата войска бѣше полученъ и бюлетинъ № 16, съ който се даваха следнитѣ по-важни за III армия данни за противника:

1. По сведения отъ военния аташе въ Берлинъ на 29 IX мобилизацията на турската армия била завършена. На 30 IX започнало превозването. На 7 октомврий съсредоточението на Източната турска армия щѣло да завърши. Четиритѣ европейски редицки дивизии щѣли да образуватъ гарнизона на Одринъ. Ако българската войска сполучи да разбие турската полска армия, намираща се на югоизтокъ отъ Одринъ, то тя ще отхвърли турската армия отъ пѣтя на отстъплението ѝ къмъ Цариградъ и положението на Турция става критическо. Въ всѣки случай, решителенъ бой се очаква между Одринъ и Лозенградъ.

2. По сведения отъ Цариградъ министърътъ на морината заминалъ съ военния флотъ, който щѣлъ да бомбардира Варна и Бургасъ. Говорило се, че турцитѣ имали намѣрение да на-

¹⁾ Телеграма № 672 отъ 4 X.

²⁾ Схема № 1.

правятъ десантъ съ 40,000 души, взети отъ Черноморския брѣгъ.

3. Военниятъ аташе отъ Берлинъ донася, че по полителни сведения отъ Цариградъ турцитѣ съсредоточавали главнитѣ си сили на линията Муратли — Сарай. На линията Одринъ — Лозенградъ имали слаби сили.

4. Турцитѣ имали наети 5 авиатора французи.

Първото сведение въ този бюлетинъ бѣше извънредно важно. Ако източникътъ му бѣше сигуренъ, трѣбваше нашето настѣпление да започне преди 7 октомврий, за да се бие турската източна армия преди тя да е завършила своето съсредоточение. Въроятно по тази причина се избѣрза съ обявяването на войната отъ наша страна и почването на настѣплението на 5 октомврий, преди да се бѣше окончателно съсредоточила III отдѣлна армия.

Този день бѣше издадена заповѣдь по III армия № 9, съ която за дивизиитѣ се опредѣляха следнитѣ етапни пѣтища: за 4-а пех. дивизия — Шуменъ — Преславъ — Върбица — Александрово — Ямболъ — Мансарлий; за 5-а пех. дивизия — Русе — Ески Джумая — Котелъ — Александрово — Стралджа — Ени Махле; за 6-а пех. дивизия — Вратца — Ески Джумая — Котелъ — Александрово — Стралджа — Тюркмени.

Пѣтищата за подвозъ и отвозъ се опредѣляха както следва: за 4-а пех. дивизия — Стралджа — Дерменкѡй — Чинкѡлѡ — Чараганъ — Мансарлий; за 5-а пех. дивизия — Стралджа — Авлали — Автаня; за 6-а пех. дивизия — Стралджа — Авлали — Арнауткѡй.

Отъ това нареждане виждаме, че пѣтищата за подвозъ и отвозъ за 5-а и 6-а дивизия, между Стралджа и Авлали, следваха по единъ и сѣщи пѣтъ, което бѣше голѣмо неудобство.

Деньтъ 4 октомврий за щаба на III армия завърши въ трепетно очакване на разпореждания за обявяване на войната и започване на военнитѣ действия. До полунощъ обаче такива разпореждания не се получиха отъ щаба на действащата войска.

III. Командуването на III отдѣлна армия презъ Лозенградската операция

3 октомврий — маршъ маньоврътъ къмъ границата

На 5 октомврий въ 0-40 часа въ щаба на III армия се получи отъ щаба на действащата войска пакетъ съ Височайша заповѣдь по действащата войска № 15 отъ 5 X 0 часа, за обявяване войната и директива по сжщата № 1 отъ 4 X 18 часа за почване военнитѣ действия. Заповѣдта по действащата войска № 15 имаше следното съдържание:

„Офицери, подофицери и войници,

Нечуванитъ страдания на нашитъ сънародници въ съседната Отоманска империя, които отдавна терзаятъ сърдцата ни, предизвикаха справедливо негодуване на нашия народъ. Следъ като се изчерпиха всичкитъ мирни срѣдства, за да се подобри доколкото е възможно животътъ на тѣзи мжченици, наши братя по кръвъ и вѣра, ние, вѣрни изразители на народнитъ тежнениа, не можахме да останемъ безучастни къмъ воплитъ имъ и, подпомогнати отъ нашия възлюбенъ народъ, заповѣдахме на нашата храбра армия да премине границата и да встъпи въ борба съ вѣковния врагъ.

Офицери, подофицери и войници,

Нашето дѣло е свето и чловѣколюбиво. Въ тази сждбоносна минута за нашето възлюблено отечество, ние сме увѣрени, че всички чинове отъ армията ще се проникнатъ отъ важността на тѣхнитъ задачи и ще оправдаятъ надеждитъ, които народътъ възлага на тѣхъ.

Офицери, подофицери и войници,

Напредъ съ помощта на кръста и оржжието. Нека Богътъ на правдата да подкрепи дѣсницата ни!

На първообразното съ собствената на Негово Величество подписано „Фердинандъ“.

Съ директивата по действащата войска № 1 се заповѣдваше на 5 октомврий въ 7 часа да се откриятъ военнитъ действия. Съ сжщата на III отдѣлна армия се възлагаше следната задача: „На утрешно число съ преднитъ си охрани да достигне Еникьой — Ахлатлий, а съ главитъ на главнитъ си сили Гюндузлеръ — Уманкьой — Юмрукьой, като остава въ разпореждането на Негово Величество главнокомандуващия. Конната дивизия, придадена временно къмъ III армия, да продължава изпълнението на поставената ѝ по рано задача“²⁾

Съ сжщата директива на II отдѣлна армия се възлагаше задача да настѣпи срещу Одринската крепостъ, съ цель да формира обсервационенъ корпусъ около този пунктъ, като неутрализира влиянието на гарнизона му и осигури операциитъ на главнитъ сили на линията Одринъ — Лозенградъ.

На I отдѣлна армия се възлагаше задача па настѣпи между р. Тунджа и пѣтя Пашакьой — Малъкъ Боялъкъ, Дерѣ Махле, Оджакьой, Вайсалъ, Татарларъ включително, съ цель да прогони всички неприятелски групи, които сж разположени между Одринъ и Лозенградъ. На 5 вечерята авангардитъ на тази армия трѣбваше да достигнатъ линията Амзабегли — Скрипка Баиръ — кота 276, на северъ отъ Вайсалъ.

За противника въ директивата се казваше, че той разполагатъ въ първа линия отъ Кърджали до Василико съ 45

¹⁾ Гледей приложената схема № 2.

²⁾ Задачата на III отдѣлна армия бѣше получена на 5 октомврий въ 10 часа 45- минути и по телеграфа,

табора, 15 батареи и 17 ескадрона и въ втора линия — Одринъ — Селиолу — Лозенградъ — съ 31 табора, 23 батареи и 22 ескадрона.

На края на директивата се казваше, че тя съ нищо не стѣснява почина на командущитъ армии за постигане поставенитъ имъ цели.

Следъ получаването на заповѣдта и директивата на действащата войска, командущиятъ III армия веднага пристѣпи къмъ изготвянето на две заповѣди — една № 7, за повдигане духа на войскитъ и друга № 8, за оперативнитъ действия.

Заповѣдта по III армия № 7 имаше следното съдържание:

„Войници отъ III армия!

Великиятъ часъ настана. Войната е обявена. Днесъ България повѣрва своята сждба и бждешето на цѣли столѣтия намъ. Царътъ и Отецеството ни пращатъ на святъ и великъ подвигъ — да освободимъ нашитъ още поробени братя. Миллиони македонски и южнотракийски наши единородци ни чакатъ, за да разкъсатъ робскитъ имъ вериги и да ни прегърнатъ като избавители. Цѣлъ просвѣтенъ свѣтъ гледа съ учудване и почитане на двубоя между насъ и вѣковния ни врагъ. Нека въ тази велика борба забравимъ себе си, своитъ дребни интереси и нека помнимъ, че, като честни войници на свободенъ народъ, нашиятъ животъ отсега принадлежи не намъ, а на отечеството и на любимия ни Царъ Главнокомандущъ.

Войници отъ III армия,

На насъ се падна трудната, но и завидна задача, да обиколимъ Одринската твърдина и да си премѣримъ силитъ съ петстотингодишния потисникъ. Ние ще се биемъ по класическитъ хѣлмове на Странджа, гдето сж се сражавали славниятъ Крумъ и великиятъ Симеонъ. Нека не забравяме, че ние сме тѣхни потомци. Нека още веднажъ потреператъ Цариградскитъ стени отъ българския победоносенъ екъ.

Войници,

Съ нами Богъ и да разточатъ се врази наши. Нека се помолимъ на Всевишния да благослови нашитъ знамена и да се хвърлимъ съ жаръ и самоотверженостъ въ борбата. Тѣзи, които падатъ на бойното поле, тѣхнитъ имена ще се поменаватъ съ благоговение отъ поколѣние въ поколѣние. Онѣзи, които се завърнатъ отъ великата борба, съ гордостъ ще разказватъ на своитъ деца и внуци, че и тѣ сж участвували въ святото освободително дѣло.

Да живѣе Негово Величество Главнокомандущиятъ! Да живѣе майка България!

Напредъ къмъ славни победи. Ура!“

Тази заповѣдъ, по духъ и съдържание, напълно отговаряше за момента. Тя безусловно идѣше да упражни върху душнитъ и сърдцата на войницитъ и офицеритъ отъ III армия

потрѣбното морално въздействие. Поставенъ въ невъзможностъ по другъ начинъ въ този важенъ исторически моментъ да влѣзе въ допиръ съ своитѣ войници и офицери, чрезъ тази заповѣдь командуващиятъ III армия идѣше да изпълни единъ дългъ на истински военачалникъ-сърдцеводецъ.

По поводъ на тази заповѣдь генералъ Назлъмовъ въ съчинението си „Материали за историята на войната 1912—1913 години“ на стр. 28 казва: „Не може да се каже, че тази заповѣдь произведе онова действие, което се е очаквало отъ нея, защото прави впечатление на нѣщо изкуствено, което не излиза отъ душата на онзи, който го е писалъ. Каква голѣма разлика съ знаменитата заповѣдь на генералъ Бонапартъ отъ 26 мартъ 1796 год“. Ние смѣтаме, че генералъ Назлъмовъ въ случая съвсемъ не е правъ. За масата отъ войскитѣ на III армия тази заповѣдь бѣше съвсемъ на мѣсто, още повече, че мирогледътъ на тази маса съвсемъ се разнѣше отъ тази на генералъ Назлъмовъ. А да се прави сравнение между речта на Бонапарта на 6 мартъ 1796 год. и тази на генералъ Радко Димитриевъ съвсемъ си нѣма мѣсто. Бонапартъ е единъ въ военната история и сигурно Радко Димитриевъ въ този моментъ не е мислилъ да се сравнява съ него.

По поводъ на сжщата заповѣдь майоръ Христовъ въ книгата си — „Действията на 4-а пех. Преславска дивизия въ Освободителната война“, на стр. 24 дословно пише:

„Прочетена всрѣдъ нескончаеми ура въ всички части, тази пълна съ войнишки чувства заповѣдь силно въздействува върху войнишкитѣ сърдца. Тя бѣше първото запознаване на войницитѣ съ славния имъ вождъ, който следъ нея се показва предъ своитѣ войски и постепенно печелѣше сърдцата имъ, за да стане тѣхенъ кумиръ още следъ първитѣ боеве“.

Заповѣдта на командуващия III армия № 8 за оперативнитѣ действия бѣше издадена въ 4 часа. Тя имаше следното съдържание:

Карта триверстна.

По събранитѣ сведения противникътъ въ съставъ около 75 табора, 38 батареи и 40 ескадрона е прѣснатъ въ пространството между границата отъ Кърджали до Черно море и линията Кърджали—Димотика—Баба Ески—Лозенградъ—Иниада.

Нашата I армия е съсредоточена въ района Казлъ Агачъ — Попово — голѣмъ Дервентъ — Вакъвъ, като лѣвофланговата ѝ дивизия настѣпва по пѣтя Попово — Пашакъой — Малкъ боялъкъ — Дерѣ махле — Оджакъой — Вайсалъ.

Повѣрената ми армия днесъ да настѣпи въ зоната източно отъ I армия и достигне съ авангардитѣ си линията Еникъой — Капаклъж — Ахлатлий — Сливово, а съ главитѣ на главнитѣ си сили — линията Ичме — Уманъой — Юмрукъой за което:

1. Конната дивизия, поддържана отъ изваденитѣ напредъ въ Урумъ факъ, Ахлатлий и Ичме три пех. дружини и две орджия, продължава изпълнението на възложената ѝ по-отрано задача, като търси тѣсно съприкосновение съ противника, разузнава за неговитѣ сили и като поддържа връзка вѣдно съ I армия, а влѣво съ Бургаския отредъ.

2. 4-а пех. Преславска дивизия, заедно съ придаденитѣ ѝ части, да настѣпи по снопа пѣтища между Ямболъ — Бейкъой — Башатлий — Мешели — Малкъ Боялъкъ изключ. и пѣтя: Могила — Чараганъ — Мансарлий — Дидиклий — Сарандий — Ечикъой — Бургуджикъой — Гюндюзлеръ — Ахлатлий включ. щабътъ на дивизията — Ташъ тепе. Близко разузнаване — до пѣтя Малкъ Боялъкъ — Яйладжикъ. Началенъ етапъ — ст. Стралджа. Етапенъ пѣтъ — най-добрия въ дадената на дивизията маршева зона, по изборъ на командира на дивизията.

3. 6-а пех. Бдинска дивизия, съ придаденитѣ ѝ части и безъ 3-и пех. Бдински полкъ¹⁾, да използва пѣтищата на изтокъ отъ маршевата ивица на 4-а дивизия до пѣтя: Чингондия — Терново — Тюркмени — Бойника — Александрово — Уманъой — Реджебъ махле включ. щабътъ на дивизията — Реджебъ махле. Разузнаване до линията Яйладжикъ — Имамъ клисе. Началенъ етапъ — ст. Стралджа. Етапенъ пѣтъ — най-добрия въ дадената на дивизията маршева зона, по изборъ на командира на дивизията.

4. 5-а пех. Дунавска дивизия, съ придаденитѣ ѝ части, ще използва пѣтищата на изтокъ отъ 6-а дивизия до пѣтя Авлали — Арпачъ — Доруклий — Бойлуджа — Драка — Бююкъ Бунаръ — Странъ баиръ включително. Щабътъ на дивизията въ Юмрукъой. Разузнаване на линията Кжзж клисе — Урумъ факъ — Алагонъ. Началенъ етапъ — ст. Стралджа. Етапна линия — по изборъ на командира на дивизията въ дадената ѝ маршева зона.

5. Главитѣ на авангардитѣ на дивизиитѣ да минатъ въ 8-30 часа презъ линията на селата: Инджеклий — Ешеклю — Доименъ — Бургуджикъой — Александрово — Бойлуджа.

6. Аванпостно охранение презъ нощта по линията Малкъ Боялъкъ — Фонтана (до пѣтя Еникъой — Капаклъж — Яйладжикъ) — Каръ баиръ — кота 208 — Стражъ баиръ — Караванлъкъ. Дѣснофланговата дивизия да свърже своята аванпостна линия съ дѣснофланговата дивизия отъ I армия. Пунктове за свързка между 4-а и 6-а дивизии Каръ баиръ; между 6-а и 5-а дивизии — кота 208.

7. Азъ ще се намирамъ до 11-59 часа въ Стралджа, а после преминавамъ по пѣтя Авлалий — Автаня въ с. Войника.

¹⁾ Този полкъ не бѣше още пристигналъ въ района на съсредоточението.

Свързка съ менъ, до пристигането на телеграфнитъ ни части чрезъ велосипедисти, автомобили и конници.

Въ тази заповѣдъ сведенията за противника бѣха дадени много обобщено и не можеха съ нищо да ползватъ командиритъ на дивизиитъ. За последнитъ бѣше важно да знаятъ не какво изобщо има противникътъ отъ Кърджали до Василико, а какво има въ находящитъ се предъ тѣхъ важни пунктове. За това се имаше сведения въ щаба на III армия, обаче тѣ останаха неизползувани.

Въ сведенията за своитъ войски добре би било да се споменѣше каква задача бѣше възложена на I армия, а сжщо и на II армия. Добре би било да се спомене названието на лѣвофланговата дивизия отъ I армия, която щѣше да настѣпва по пѣтя Попово — Пашакъой — Малкъ Боялъкъ и по-нататъкъ.

Задачата на конната дивизия не е поставена достатъчно ясно и пълно. Тази грѣшка бѣше поправена съ изпратената малко по-късно до командира на конната дивизия отдѣлна заповѣдъ № 686 отъ 5 X.

Даннитъ за началнитъ етапи и етапнитъ пѣтища по-добре би било да се помѣстятъ въ друга заповѣдъ, съ която се урежда тилътъ на армията. Следъ това изборътъ на етапнитъ пѣтища на дивизиитъ не трѣбваше да се предоставя на командиритъ на дивизиитъ, а да се направи отъ командувачия армията, за което той своевременно трѣбваше да събере необходимитъ му сведения.

Опредѣлянето на линията на стражевото охранение на дивизиитъ можеше да се предостави на командиритъ на сжщитъ.

Названията на придаденитъ къмъ дивизиитъ части въ тази първа оперативна заповѣдъ добре би било да се изброятъ. Така грѣшкитъ да се забравятъ нѣкои части съ по-голяма вѣроятностъ можеха да бждатъ избѣгнати. А и командиритъ на дивизиитъ щѣха да знаятъ кому какви части сж придадени.

Понеже предъ фронта на армията се намираха конната дивизия и пограничната стража, и понеже на 5 X армията нѣмаше да премине границата, излишно бѣше този денъ да се изпраща напредъ близкото разузнаване (дивизионната конница).

Въ директива № 1 за предната охрана на III армия се опредѣляше да достигнатъ линията Еникъой — Ахлатлий, а съ оперативната заповѣдъ по армията този фронтъ се разширяваше до Стражъ баиръ, съ което фронтътъ на армията, вмѣсто да се стѣсни, както се целѣше съ директивата, се увеличи. Проявениятъ въ този случай отъ командувачия III армия починъ не бѣше погрѣшенъ, защото противникътъ бѣше още далечъ и удобствата на движението и условията на прехранването налагахъ армията да се движи въ една по-широка зона.

Въ оперативната заповѣдъ, като първа такава, трѣбваше да се посочи кога да се правятъ срочнитъ донесения и какво да съдържатъ тѣ.

Най-после ще кажемъ, че изборътъ на с. Войникъ за нова мѣстостоянка на щаба на III армия не бѣше сполучливъ, защото въ това село нѣмаше телеграфна станция. По-добре би било щаботъ на армията да се премѣстѣше въ с. Автаня.

Оперативната заповѣдъ № 8, заедно съ заповѣдта на командувачия армията № 7 и заповѣдта по действащата войска № 15, за обявяване на войната, бѣха изпратени съ куриера на командиритъ на 4 а. 5 а и 6 а пех. и конната дивизия къмъ 4 часа сутринта. Въ 4.15 часа на командира на 5-а пех. дивизия бѣше съобщено по телеграфа, че войната е обявена и че му е изпратена съ куриеръ заповѣдта за започване на военнитъ действия.

На командира на конната дивизия още въ 1.12 часа началникъ щаба на армията по заповѣдъ изпрати по телеграфа следната предупредителна заповѣдъ: „Днесъ започватъ военнитъ действия. Реконосцировачнитъ отреди въ Ичме и Ахлатлий Ви се подчиняватъ. Продължавайте да изпълнявате поставената Ви по-рано задача. Заповѣдта по армията ще получите по телеграфа“.¹⁾

Изпратенитъ пакети съ заповѣдитъ сж били получени както следва: отъ командира на 5 а пех. дивизия — въ 5.30 часа; отъ командиритъ на 4-а и 6-а пех. дивизии — въ 6.30 часа и отъ командира на конната дивизия — въ 12.45 часа.

Заповѣдта на командира на конната дивизия е получена твърде късно, поради което и действията на тази дивизия закъсняватъ. Тѣ започватъ едва въ 14 часа. Ако до командира на конната дивизия бѣше изпратена отдѣлна заповѣдъ по телеграфа чрезъ Факия, гдето командирътъ на конната дивизия имаше постъ отъ летеща поща, това закъсняване нѣмаше да се случи. Това е една грѣшка на щаба на III армия.

Следъ изпращането на оперативната заповѣдъ командувачия армията, загриженъ твърде много за устройството на тила си, понеже повечето отъ тиловитъ учреждения не бѣха още пристигнали въ района на съсредоточението, изпрати на началника на Главното тилово управление следната телеграма:

„Днесъ армията трѣгна на югъ. Успѣхътъ ни ще зависи главно отъ бързината и непрерывността на операциитъ. Това ще може да стане, ако нѣма спѣнка въ доставянето на продоволствието и бойни припаси. Намъ ни предстои да действуваме въ единъ край, гдето по всичкото протежение нѣма нито единъ еносенъ пѣтъ. Въ случай на дъждовно време, следо-

¹⁾ Телеграма № 677 отъ 5 X. Фактически тя бѣше изпратена съ полковачъ, вмѣсто по телеграфа.

вателно, дневните преходи за обозите нѣма да надминаватъ 15—20 клм. Еднодневната дажба на брашно, зърненъ фуражъ и дребни продукти ще се вдига на 600 коли. За петъ прехода, напримѣръ, отъ Стралджа ще е нужно да циркулиратъ около 6000 коли. На мѣстните сръдства е твърде проблематично да разчитаме. Ако къмъ това добавимъ и колата за подвозъ на бойни припаси, ще се види какво огромно количество коли ни сж потрѣбни и това дотогава, докато не бждемъ въ състояние да се ползуваме отъ желѣзницата Мустафа Паша — Одринъ — Баба Ески. Моля всичко това да се има предвидъ и да не се отказва на Тилоовото управление на III армия въ коли. Въ тѣхъ е залогътъ за успѣха. Необходимо е сжщо огромниятъ и единственъ базисенъ магазинъ въ Стралджа да се децентрализира въ Карнобатъ и Ямболъ още, защото е немислимо циркулирането на хиляди коли по единъ единственъ пжтъ, който излиза отъ Стралджа. Моля да ми се отговори, че всичко това се има предвидъ и ще се направи, та да мога да бжда спокоенъ¹⁾

Тази телеграма сама по себе си говори за незадоволителното положение на тила на III армия въ началото на Лозенградската операция и за трезвитъ схващания на командувачия III армия по този толкова важенъ въпросъ.

За да получи по-точни сведения за противника, вѣнъ отъ оперативната заповѣдь № 8, командувачиятъ армията смѣтна за необходимо да изпрати на командира на конната дивизия и следната отдѣлна заповѣдь: „Днесъ цѣлата армия настѣпва къмъ границата и достига съ авангардитъ си линията Еникьой, Капакли. Първата армия ще достигне съ авангардитъ си линията Хамзабегли — Скрипка Баиръ. Вашата задача днесъ е да преминете пограничната линия, да търсите да влѣзете въ тѣсно съприкосновение съ противника, като действувате решително, но като избѣгвате да се ангажирвате въ неравенъ бой, съ което да доставите на неприятеля успѣхъ въ самото начало. Ядрото Ви да следва по пжтя Кжзж Клисе — Кайбиляръ — Девлетъ Агачъ. Азъ ще се намирамъ до 12 часа въ Стралджа, а следъ пладне — въ с. Войника. Свръзка по държавния телеграфъ, чрезъ Урумъ Факж и Автаня. Пехотните дружини въ Урумъ Факж, Ахлатлий и Ичме влизатъ въ Ваше разпореждане“²⁾

Тази заповѣдь идѣше да попълни и уясни възложената съ заповѣдь № 8 на конната дивизия задача. Докато съ последната заповѣдь на конната дивизия се заповѣдваше да продължава да изпълнява възложената ѝ отъ по-рано по прикриването на района на съсръдоточението задача, като търси тѣсно съприкосновение съ противника, сега ѝ се заповѣдваше,

¹⁾ Телеграма № 684 отъ 5 X.

²⁾ Телеграма № 686 отъ 5 X.

ясно и опредѣлено, да настѣпи напредъ съ ядрото си, да премине границата и достигне с. Девлетъ Агачъ, като търси да влѣзе въ тѣсно съприкосновение съ противника, като действува решително, но като избѣгва да се ангажирва въ решителенъ бой. Тази задача, макаръ че противоречеше на задачата, посочена отъ щаба на действащата войска въ директива № 1, бѣше по правилна, защото даваше възможность по-на време да се разузнае за силитъ и разположението на противника предъ фронта на III армия. Въ тази заповѣдь трѣбваше, обаче, да се посочи на командира на конната дивизия, въ случай на предстоящо сражение съ противника, къмъ кой флангъ на армията да се оттегли ядрото на конната дивизия и каква задача му се възлага следъ започване на сражението. Това трѣбваше да се съобщи на командира на конната дивизия, за да съобрази своитѣ действия съ това искане.

Тази сравнително хубава заповѣдь, обаче, по неизвестни причини, не е била доставена на командира на конната дивизия.

Този фактъ самъ по себе си говори за дефекти въ носенето на генералщабната служба въ щаба на III армия.

За да осигури възможно по-добре подвоза на армията, командувачиятъ III армия съ телеграма № 695 донесе въ щаба на действащата войска следното: „Още веднажъ донасямъ и моля най-настойтелно да се направи всичко възможно, за да се дадатъ на III армия още поне хиляда коли за интендантски транспорти, защото безъ тѣхъ рискуваме да не можемъ да продължаваме съ достатъчно бързина и безспирность нашитѣ операции. Настоявалъ съмъ нѣколко пжти предъ Главното тилово управление, но ми се даватъ твърде ограничени сръдства. Тукъ е важно да имаме запаситѣ не само въ Стралджа, но главно и напредъ, задъ движещитѣ се дивизии“.

Успоредно съ грижитѣ по осигуряване подвоза командувачиятъ армията не забравяше и тѣзи по осигуряване на командването, затова той изпрати на инспектора на инженернитѣ войски въ щаба на действащата войска следната телеграма: „Досега не е пристигнала още нито една отъ телеграфнитѣ полурути, нито за дивизитѣ, така и за Главната квартира на армията. Армията ще действува въ единъ край, гдето има нито колко годни пжтища, нито телеграфни линии. Най-настойтелно моля наредете потрѣбното, щото телеграфнитѣ полурути да настигнатъ по възможность по скоро дивизитѣ и Главната квартира на армията“¹⁾

По сжщия въпросъ началникъ щаба на армията изпрати на команданта на гр. Ямболъ следното съобщение: „Телеграфнитѣ полурути за частитѣ отъ III армия още не сж пристигнали. Ако тѣ сж въ Ямболъ или ще дойдатъ татъ, както бѣше разпорежено въ маршрутнитѣ имъ, моля заповѣдайте

¹⁾ Телеграма № 690 отъ 5 X.

имъ веднага да тръгнатъ къмъ Мансарлий и Войника да и достигнатъ частитѣ си¹⁾.

За да уведоми командувачия I армия за действията на III армия на 5 октомврий въ 7 часа този день, командувачият армията му изпрати следното съобщение: „Карта триверстна. Трета армия днесъ въ 8:30 часа ще премине съ авангардитѣ си линията Инджекли — Ешеклю — Дюкменъ — Бургуджикъ — Александрово — Бойлуджа, за да достигне пакъ съ авангардитѣ си линията Еникъой (Капаклий) — Ахлатлий — Сливово. 4-а дивизия ще настѣпи по ивицата между пѣтищата Ямболъ — Бейкъой — Башатлий — Мешали — Малъкъ Боялъкъ изключено и пѣтя Могила — Чараганъ — Мансарлий — Гидиклий — Саранлий — Еникъой — Бургуджикъой — Гюндюзлери — Ахлатлий включено. Азъ до 11:59 часа ще бѣда въ Стралджа, следъ което ще премина въ с. Войника“.

Въ това съобщение, освенъ ивицата за движението на 4-а дивизия, би трѣбвало да се съобщи и кѣде се премѣства щабътъ на тази дивизия на 5 октомврий. Добре би било да се съобщи още, че конната дивизия се изпраща напредъ по пѣтя Кжжж Клисе — Кайбиляръ — Девлетъ Агачъ, за да разузнава за противника. Нѣмаше да бѣде безинтересно за командира на 1-а Софийска дивизия да знае, че влѣво отъ него настѣпва конната дивизия.

Въ 8:30 часа командувачият III армия донесе въ щабъ на действащата войска: „Днесъ следъ пладне ще бѣда въ с. Войника. Свързка чрезъ станция Автаня. Ще чакамъ директива за утре. Ако не получа своевременно, ще продължа марша къмъ границата“²⁾.

Тази телеграма сама по себе си говори за самоувѣреността, отъ която бѣше проникнатъ командувачият III армия, и желанието му по скоро да се срещне съ врага. Това е единъ вѣренъ показалецъ за високитѣ качества на командувачия III армия, като сигуренъ вождъ на повѣрената му армия. Безогледното настѣпление, разбира се, и то не може всѣкога да се одобри, особено ако не е съобразено съ околната обстановка.

На горната телеграма командувачият армията получи отговоръ: „Нѣма да настѣпвате безъ изрична заповѣдь“³⁾.

Къмъ 10 часа командувачият армията получи отъ командира на 4-а дивизия телеграма № 221, въ която между другото се казваше: „Повѣрената ми дивизия посрещна обявяването на войната съ възторжени акации. Духътъ на войниците е много високъ и всички чинове сж увѣрени, че подъ Вашето командуване и Вашето ръководство ще достиг-

натъ народнитѣ идеали, като поженатъ лаврови вѣнци по бойнитѣ полета. Веднага съ получаването на заповѣдта по армията № 8, която се получи въ 6:50 часа, дадохъ разпоредение по телефона за тръгването на дивизията въ две колони, както е означено въ заповѣдта № 4 по дивизията“.

Въ 10 часа на селския площадъ въ Стралджа бѣше отслушенъ молебень, а въ 12 часа щабътъ на армията тръгна за с. Войника.

Къмъ 17 часа командувачият III армия съ щабъ си пристигна въ с. Войника, гдето се установи да ношува.

Съ пристигането си въ с. Войника той изпрати въ щабъ на действащата войска следното донесение: „Достигнахъ съ Главната квартира въ с. Войника. Отъ дивизиитѣ имамъ сведения, че се движатъ къмъ назначенитѣ имъ линии. Отъ конната нѣмамъ никакво известие. Далъ ѝ бѣхъ за директива за марша Кжжж Клисе — Кайбиляръ — Девлетъ Агачъ, като търси да влѣзе въ тѣсно съприкосновение съ противника. Телеграмата Ви да чакамъ нова директива получихъ. Ще чамамъ“⁴⁾.

Фактически командувачият армията, освенъ донесението на командира на 4-а дивизия № 221, други донесения не бѣше получилъ. При пътуването си за с. Войника, обаче, той видѣ движението на частитѣ отъ дивизиитѣ.

Въ 19:52 часа командувачият армията получи отъ началника на Главното тилово управление телеграма № 673 отъ В Х, съ която му се съобщаваше, че тилътъ на III армия се устройва както следва: магазини по прехранването — въ Стралджа и Карнобать, разходни и междинни. Шуменъ — бизнесътъ. Етапни линии — сжщитѣ. Районъ за прехранване — на изтокъ отъ линията Пашакъой — Малъкъ Боялъкъ — Ени Махле — Оджакъой — Вайсалъ — Татарларъ, изключително тия пунктове.

Тази телеграма съвсемъ не задоволи командувачия армията относно искането му за устройството тила на III армия.

Вечерта на 5 октомврий до 22 часа писмени донесения отъ командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пех. дивизии за положението на дивизиитѣ не се получиха. Донесение нѣмаше и отъ командира на конната дивизия. Нѣмаше получена и заповѣдь отъ щабъ на действащата войска за действията на 6 октомврий. Въ щабъ на III армия почнаха да мислятъ, че на 6 октомврий армията ще остане на мѣсто. Затова началникъ щабъ на армията реши да предупреди частитѣ.

Къмъ 22 часа той по заповѣдь изпрати на командира на конната дивизия следното съобщение: „Щабътъ на армията донесе нѣма никакви сведения за днешнитѣ Ви действия. Же-

¹⁾ Телеграма № 699 отъ 5 X.

²⁾ Телеграма № 705 отъ 5 X.

³⁾ Телеграма № 343 отъ 5 X.

⁴⁾ Телеграма № 705 отъ 5 X къмъ 21 часа.

Възможно-исторически сборникъ, кн. 57

лателно е да не го оставяте тъй дълго безъ известия. До получаване на нова заповѣдь за утре останете въ сѣщото положение, до което сте достигнали тази вечер.¹⁾

На командира на 4-а дивизия сѣщиятъ събщи: „Трета армия нѣма да настѣпва повече безъ изрична заповѣдь. За това дивизиитѣ да останатъ засега на мѣстата си. Възползувайте се отъ случая да уредите окончателно продоволствената си служба.“²⁾

А на командиритѣ на 5-а и 6-а дивизии събщи: „До получаване на заповѣдь дивизиитѣ оставатъ на сегашнитѣ си мѣста. Възползувайте се отъ случая да уредите тиловитѣ си служби.“³⁾

Дали телеграмитѣ №№ 707, 709 и 711 сѣ изпратени до командира на конната дивизия и командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пех. дивизии по заповѣдь на командувачия III армия, или само по починъ на началникъ щаба на сѣщата армия, е неизвестно. Въ всѣки случай изпращането на тѣзи телеграми не бѣше нужно или то бѣ най-малко преждевременно. Тѣзи телеграми оставиха въ командиритѣ на дивизиитѣ убеждението, че на 6 октомврий нѣма да има походъ и затова дадоха нареждания въ този духъ.

Вънъ отъ това дадената на конната дивизия на 6 октомврий заповѣдь да спре настѣплението бѣше погрѣшна. Движението на конната дивизия, която бѣше тласната напредъ въ разузнаване, не трѣбваше да се свързва съ това дали армията отзадъ ще се движи или не. Тя имаше заповѣдь да влѣзе въ съприкосновение съ противника и затова движението ѝ напредъ не трѣбваше да се спира.

Загриженъ още за устройството на подвоза на армията си, късно вечерта командувачиятъ армията изпрати въ щаба на действащата войска телеграма № 712 съ следното съдържание: „Донсямъ, че само едно преминаване презъ тѣзи мѣста е достатъчно, за да се види, че ако завалятъ нѣкои дѣждове, пѣтищата ще станатъ тъй невъзможни, че армията ще бѣде буквално отрѣзана отъ базата си въ смисълъ на подвозъ. Въ интереса на бързотата и непрерывността на операциитѣ моля още веднажъ най-настоятелно да се откриятъ магазини за III армия и въ Ямболъ, Карнобатъ и Бургасъ. Освенъ това да се разреши най-широко използване на мѣстнитѣ сръдства чрезъ войска реквизиция. Изобщо необходими сѣ извънредни мѣрки, за да се обезпечи редовното продоволствие. Моля да се подбуди Главното интенданство да влѣзе въ положението ни, което е изключително мъчно въ отношение на подвоза, и да ни дойде сериозно на помощъ“.

¹⁾ Телеграма № 707 — 5 X.

²⁾ Телеграма № 709 — 7 X.

³⁾ Телеграма № 711 отъ 5 X.

Съ това се приключи дейността на командването на III армия на 5 октомврий. Отъ изложеното дотукъ се вижда, че вечерта на 5 октомврий командувачиятъ III армия бѣше поставенъ въ доста трудно положение. До полунощъ той остана неориентиранъ относно истинското положение на своята армия. Той не получи и никакви нови сведения за противника.¹⁾ До полунощъ той не получи и директива за действията на 6 октомврий. Фактически щабътъ на действащата войска още въ 1408 часа на 5 октомврий бѣше изпратилъ до командувачия III армия заповѣдь за действията на 6 октомврий. Тази заповѣдь е получена въ телеграфната станция въ с. Автаня едва въ 2050 часа сѣщия денъ. Отъ тамъ съ ординарецъ се изпраща за с. Войника. До 24 часа обаче тази заповѣдь не е могла да бѣде предадена въ щаба на III армия.

Изобщо първия денъ отъ войната за командувачия III армия се приключи твърде безпокойно. Все пакъ бодриятъ видъ на войницитѣ, които той видѣ при движението си напредъ за с. Войника, му вдъхваше пълна вѣра въ успѣха на предстоещитѣ действия.

6 октомврий — маршъ манѣвра до границата

На 6 октомврий къмъ 4 часа сутринта въ щаба на III армия се получи телеграма № 354 отъ началникъ щаба на действащата войска, съ която се заповѣдваше на 6 октомврий III армия съ авангардитѣ си да достигне линията на селата Малкочъ — Пейчо Махле, а съ главнитѣ сили — линията на селата Яйладжикъ — Кжжж Клисе. Освенъ това се заповѣдваше ежедневно да се донася телеграфически режюме отъ издаденитѣ отъ командувачия армията заповѣди.

Въ тази заповѣдь не се споменаваше нищо какво ще прави този денъ I армия.

Къмъ това време въ щаба на III армия се бѣше получило отъ командира на конната дивизия донесение, че предната охрана на конната дивизия на 5 X заелъ с. Малкочъ. Разузнавателнитѣ части заели линията Чифл. Кара Бунаръ — Девлетъ Агачъ — Канара. Главнитѣ сили ношували въ Кайбиларъ. Кантактъ съ противника не билъ установенъ. На 6 X щѣлъ да продължи движението напредъ.²⁾

Отъ командувачия I армия се получи съобщение, че на 5 октомврий I армия заела съ преднитѣ охрани линията Узунъ Бунаръ — Хамза Бегли — Теке — Скрипка Баиръ — Шакиръ

¹⁾ За положението предъ фронта на конната дивизия командиритѣ на тази дивизия въ 22 часа на 5 X бѣше изпратилъ донесение № 91, но до 24 часа този денъ то не се получи въ щаба на III армия.

²⁾ Телеграма № 91 отъ 5 X.

Баба — Оджакьой. Пограничните постове на противника отстъпили след слаба престрелка. Лагери на сгъстени части били забелязани само при с. Вайсалъ.¹⁾

Този ден командуваният армията, за да даде на армията си по-голяма дълбочина и по-голямо удобство за движение и да позволи на 6-а пех. дивизия да завърши съсредоточението си, въ изпълнение на получената заповедъ взема решение да продължи марш-маневра, като остави 6-а пех. дивизия на място във втора линия. Затова във 6:30 часа той издаде оперативна заповедъ по армията № 10 със следното съдържание:

Карта триверстна.

Сведенията за противника остават същите.

Нашата I армия вчера е заела съ авангардитъ си линията Узун-Баиръ — Амза Бегли — Теке — Скрипка Баиръ — Шакиръ Баба — Оджакьой.

Повърената ми армия днес ще продължи настъплението си, като съ авангардитъ си достигне линията Малкочъ — Пейчо Махле, а съ главитъ на главнитъ сили — линията на селата Яйладжикъ — Къзж Клисе, за което:

1. Конната дивизия, поддържана отъ придаденитъ ѝ рекогносцировачни отреди, да следва въ посока Кайбиляръ — Малкочъ — Девлетъ Агачъ — Куджа Тарла, гдето да пристигне съ ядрото си, като разузнава до линията на селата Селиолу — Ески Полосъ — Ериклеръ — Алмачикъ — Дерекьой. Да обърне внимание на неприятелскитъ сили, групирани около Вайсалъ. Да се свърже съ Бургаския отредъ, щаба на дивизията въ Коджа Тарла.

2. 4-а пех. Преславска дивизия продължава настъплението си въ определената ѝ зона, която граничи на западъ съ линията Малкъ Боялъкъ — Дерекьой — Оджакьой — Вайсалъ изключително, а на изтокъ съ линията Ахлатлий — Куртъ Бунаръ — Айладжикъ — Кайбиляръ включително. Щаба на дивизията — Яйладжикъ.

3. 5-а пех. Дунавска дивизия продължава настъплението въ дадената ѝ зона, която въ продължението си граничи отъ западъ Сливово — Къзж Клисе — Кайбиляръ (последното село изключено) и отъ изтокъ Стражъ Баиръ — Мадлешъ — Текендже. Щабътъ на дивизията въ Урумъ Факж. Да изпрати странично прикритие отъ конници въ Кара Евренъ, съ задача да разузнава въ посоките къмъ Развал. Дивизи, Гьекъ Тепе, Конакъ, Урумъ къй.

4. 6-а пех. Бдинска дивизия се съсредоточава въ района Уманкьой, Реджебъ Махле, Ахлатлий. Щабътъ на дивизията остава въ Реджебъ Махле.

5. Дивизиитъ да тръгнатъ съ такава смѣтка, че къмъ 17 часа да бждатъ въ новото си мѣстоположение.

¹⁾ Телеграма № 173 отъ 5 X.

6. Линия за охранението за презъ нощта: Кота 239, източно Оджакьой — Канара Мал. — Топчуларъ — Арабаджи Баиръ — Алатли — Текендже. Свързка между 4-а и 5-а дивизии — при с. Топчуларъ. 4-а дивизия да влѣзе въ свързка съ охранението на I армия.

7. Азъ тръгамъ въ 9 часа отъ с. Войника за с. Ахлатлий, гдето ще ношувамъ.

Понеже щабътъ на III армия не бѣше свързанъ съ телеграфъ съ никоя отъ дивизиитъ, заповѣдта имъ се изпрати съ ординарци.

По тази заповѣдъ ще направимъ следнитъ бележки:

1. Решението на командувания III армия да остави 6-а дивизия във втора линия бѣше правилно. То се налагаше не само отъ нуждата да се даде възможностъ на тази дивизия да привърши съсредоточението си, но и отъ необходимостта да се даде на армията по-голяма дълбочина. Такава се налагаше особено за лѣвия флангъ, който се насочваше срещу Лозенградския укрепенъ пунктъ.

2. За противника, както споменахме и по-рано, трѣбваше да се дадатъ по-конкретни сведения, каквито още на 4 октомврий бѣха получени отъ щаба на действащата войска.

3. За I отдѣлна армия би трѣбвало да се спомене, че още нѣма сведение какво ще прави на 6 октомврий, и че допълнително ще се дадатъ сведения за тази армия отъ щаба на действащата войска и отъ щаба на I армия.

4. Конната дивизия неправилно се приковаваше къмъ фронта на армията. Задачата ѝ какво да прави въ случай на среща съ противника — къмъ кой флангъ да се отдрѣпне, съ каква целъ и пр. пакъ остана непълна. Отъ тази заповѣдъ се вижда, че командуваният III армия бѣше взелъ становище да командува конната дивизия съ ежедневни заповѣди. Това бѣше неправилно.

За свързка съ Бургаския отредъ нѣмаше защо отново да се дава нареждане, тъй като за това бѣше вече разпоредено съ оперативна заповѣдъ № 8.

5. Страничното прикритие отъ конници, което 5-а дивизия трѣбваше да изпрати въ Кара Евренъ, бѣше много малко за задачитъ, които му се възлагаха. Разузнаването въ посоките на Конакъ и Урумкьой бѣше лишно. Съ това странично прикритие командирътъ на 5-а дивизия се лишаваше съ чувствителна частъ отъ дадената му конница, която му бѣше много по-нуждна за разузнаване напредъ предъ фронта.

6. Посоката за движение на 5-а дивизия безъ нужда се разширява много на изтокъ. За тази дивизия по-добре би било източната граница да не надминава линията Тагаркьой — Урумъ Факж — Долно Алмали — Топчуларъ всички включени. Въ такъвъ случай страничното прикритие трѣбваше да се изпрати въ Текендже.

7. Линията на охранението пакъ трѣбваше да се остави да се оправдѣли отъ командиритъ на дивизиитъ.

8. Понеже заповѣдта по армията № 10 се издаде въ 6:30 часа, частитѣ отъ армията не можеха да тръгнатъ въ походъ по-рано отъ 10 — 11 часа. При това положение и при лошото състояние на пѣтищата тѣ едва ли щѣха да могатъ къмъ 17 часа да достигнатъ до новитѣ линии. Затова по-добре би било това ограничение да не се поставяше.

9. Вмѣсто въ Ахлатлий, по-добре щѣше да бѣде ако щаботъ на III армия се премѣстѣше въ Урумъ Факж, гдето имаше телеграфна станция и щѣше да бѣде въ телеграфна свръзка съ щаба на действащата войска и конната дивизия.

Заповѣдъ по III армия № 10 бѣше получена отъ командира на 4-а дивизия въ 9:30 часа; отъ командира на 5-а дивизия — въ 10 часа; отъ командира на 6-а дивизия въ 10:30 часа и отъ командира на конната дивизия въ 12:32 часа. До щаба на конната дивизия — едно разстояние отъ около 20 клм. между Ахлатлий и Кайбиляръ се изминава за цѣли 6 часа. Много бавно.

Ако щаботъ на армията се бѣше установилъ въ Урумъ Факж, той щѣше по-навреме да получи заповѣдта отъ щаба на действащата войска и по-навреме да я предаде на командира на конната дивизия въ Кайбиляръ, който пунктъ бѣше свързанъ съ телеграфъ съ Урумъ Факж.

Къмъ 8:35 часа командувачиятъ III армия донесе въ щаба на действащата войска въ резюме задачитѣ, които бѣше възложилъ за достигане отъ дивизиитѣ този день, както това се искаше съ телеграма № 354 отъ 5 X.¹⁾

Следъ това той уведоми и командувачия I армия за линиитѣ, които щѣше този день да достигне съ преднитѣ охрани и главнитѣ сили на армията, и че ще премѣсти щаба си въ Ахлатлий.²⁾ Въ това съобщение добре би било да се спомене за мѣстото на щаба на дѣснофланговата 4-а дивизия, съ която лѣвофланговата дивизия отъ I армия щѣше да поддържа свръзка. Съ него трѣбваше да се запита командувачия армията какво ще върши I армия този день.

Загриженъ още за устройството на тила и подвоза на своята армия, командувачиятъ армията изпрати въ щаба на действащата войска нова телеграма, въ която между другото се казваше: „Днесъ армията се изнася на два голѣми преходи напредъ отъ единствения базисенъ магазинъ въ Стралджа. При условие, че дивизионнитѣ продоволствени транспорти на 4-а и 6-а дивизии още не сж пристигнали, намъ ни трѣбватъ най-малко 2500 коли, а разполагаме само съ около 1300, отъ които организирани само 1000. На мѣстнитѣ сръдства не трѣбва особено да се разчита, защото тукъ има жито, но нѣма достатъчно воденици и брашно. Краятъ е слабо населенъ. Необходими сж най-широки и бързи мѣро-

¹⁾ Телеграма № 715 отъ 6 X.

²⁾ Телеграма № 716 отъ 6 X.

приятия отъ страна на Тилового управление, за да се обезпечи непрерывността на движението. Моля съдействието Ви.¹⁾

Грижитѣ отъ командувачия III армия бѣха напълно умѣстни. Много основателно той поставяше бързината и непрерывността на движението на армията въ зависимостъ отъ доброто устройство на тила и главно отъ осигуряването на прехраната. На неговитѣ непрекъснати искания обаче щаботъ на действащата войска, заетъ главно съ оперативната страна на войната, изглежда, не обръщаше достатъчно внимание. Полученитѣ телеграми той обикновено изпращаше направо на началника на главното тилово управление за съответно проучване и даване нареждания.

Едновременно съ горната телеграма командувачиятъ армията изпрати на началника на Тилового управление на III армия телеграма, въ която между другото се казваше:

„Днесъ армията се изнася на линията Урумъ Факж — Кжжж Клисе — Дерекъой. Намираме се на два голѣми прехода отъ базата. Трѣбватъ най-малко 2000 коли, за да ни осигурятъ подвоза. Вземете мѣрки и изпращайте напредъ брашно. Отъ утре хлѣбопеченето ще се пренася на тази линия. Искайте разрешение да се произвежда войска реквизиция, поне за фуража на мѣсторазположението на войскитѣ, за да се намали подвозътъ. Пращайте най-малко 100,000 кгр. брашно дневно. Поискайте интендантски офицери и чиновници и развийте най-широка дейность.²⁾

Относно устройството на тила на III армия този день началникъ щаба на III армия по заповѣдъ съобщи на командиритѣ на пехотнитѣ и конната дивизии и началника на Тилового управление при армията съдържанието на телеграмата на началника на Главното тилово управление № 673 отъ 5 X.³⁾ Тази телеграма, която бѣше свършено непълна, изглежда се предаде на частитѣ, за да се изпълни само една формалность.

Следъ като се направиха горнитѣ донесения и нареждания къмъ 9 часа щаботъ на III армия замина за с. Ахлатлий, гдето пристигна къмъ 12 часа сжщия день.

Веднага следъ пристигането си въ Ахлатлий командувачиятъ армията изпрати на началника на Тилового управление на III армия нова телеграма, въ която между другото се казваше: „Отъ утре пренесете окончателно разходнитѣ магазини на армията на линията Урумъ Факж — Кжжж Клисе — Ийладжикъ, гдето се строятъ неподвижни фурни. Съсрѣдоточете чрезъ подвозъ и достатъчно брашно. Имайте готовъ хлѣбъ 50 — 80 хиляди килограма и въ Стралджа, за да попълвате ешелонитѣ отъ дивизионния продоволственъ тран-

¹⁾ Телеграма № 718 отъ 6 X.

²⁾ Телеграма № 719 отъ 6 X.

³⁾ Телеграма № 720 отъ 6 X.

спортъ, които още минаватъ отъ тамъ. Искайте най-настоятелно превозни сръдства, за да можете да съсрѣдоточите на линията на новитѣ разходни магазини десетдневенъ запасъ продоволствие — брашно и ечмикъ, защото тукъ нѣма отъ где да се вземе. Бързайте докато разкалването на пѣтищата не ни е отрѣзало отъ вътрешността. Всѣко закъснение, всѣки изгубенъ день може да има страшни послѣдствия. Огъ утре пратете напредъ вашето интенданство, а вие, ако трѣбва, останете тамъ още 2 — 3 дни.¹⁾

Тази телеграма, както и другитѣ такива, сама по себе си говори за голѣмитѣ грижи, които командувачиятъ III армия полагаше за доброто устройство на тила на армията и подвоза, грижи, които бѣха напълно оправдани.

Къмъ 10 часа отъ командира на конната дивизия се получи донесение, че разузнавателнитѣ части били на линията: постъ № 16 — Девлетъ Агачъ — Канара. Контактъ съ противника нѣмало. По сведения отъ пленници противникътъ се събиралъ въ Ериклеръ. Разузнавателнитѣ части продължавали разузнаването, а главнитѣ сили чакали заповѣдь.²⁾

Къмъ 1430 часа командувачиятъ армията донесе въ щаба на действащата войска. — „Пристигнахъ Ахлатлий. Частитѣ отъ армията изпълниха задачата си за днесъ. Чакамъ директива за утре. Свързка чрезъ телеграфната станция Урумъ Факъ. Сега телеграфъ още нѣмаме.“³⁾

Донесението на командувачия армията, че частитѣ отъ армията сж изпълнили задачитѣ за този день, бѣше преждевременно, защото по въпроса нѣмаше донесение нито отъ една отъ дивизиитѣ.

Къмъ сжщото време командувачиятъ армията донесе въ щаба на действащата войска полученитѣ отъ командира на конната дивизия сведения за противника, а именно, че на 5 X пред. охрана на конната дивизия заела с. Малкочъ; че разузнавателнитѣ части били на линията Чифл. Карабунаръ — Девлетъ Агачъ — Канара; че главнитѣ сили ношували въ Кайбиляръ и че контактъ съ противника не билъ установенъ.⁴⁾

Въ това донесение трѣбваше да се помѣстятъ и сведенията, получени отъ командира на конната дивизия съ телеграма № 92, а именно, че по сведения отъ пленници противникътъ се събиралъ въ с. Ериклеръ.

Къмъ 15 часа въ Ахлатлий се чува артилерийски вистрели откъмъ границата. За да си уясни на какво се дължатъ тѣзи вистрели, командувачиятъ армията изпрати на командира на конната дивизия следната телеграма: „Пристиг-

¹⁾ Телеграма № 729 отъ 6 X.

²⁾ Телеграма № 92 отъ 6 X.

³⁾ Телеграма № 750 отъ 6 X.

⁴⁾ Телеграма № 751 отъ 6 X.

нахъ Ахлатлий. Чувамъ артилерийски изстрели. Донесете какво става по границата.“¹⁾

Освенъ това той изпрати напредъ въ Кайбиляръ началника на оперативната секция, за да разузнае къде се води боятъ. Последниятъ късно презъ нощта на 6 X се завърна и докладва, че боятъ се водѣлъ около с. Вайсалъ отъ 1-а пех. дивизия, която заела това село, и че предъ фронта на III армия по посока на Ериклеръ не сж срещнати значителни турски сили.

Вечерята на 6 X, по заповѣдь на началника на инженернитѣ войски въ армията, въ с. Ахлатли пристигна 6-а телеграфна полурота. Командувачиятъ армията заповѣда полуротата да се задържи при щаба на армията, като ѝ се възложи задача да свърже съ телеграфъ Яйладжикъ съ Кайбиляръ. За задържането на 6-а телеграфна полурота бѣше уведоменъ командирътъ на 6-а дивизия.²⁾ Въ сжщото време 4-а телеграфна полурота бѣ пристигнала и строеше линия между Яйладжикъ и Ахлатлий.

Вечерята на 6 октомврий до полунощъ въ щаба на III армия не се получи никакво донесение отъ командиритѣ на дивизиитѣ за извършеното този день.³⁾ Не се получи известие и отъ съседната I армия какво е направила сжщия день.

По този начинъ вечерята на 6 октомврий командувачиятъ III армия бѣше пакъ неориентиранъ нито за положението на своитѣ войски, нито за положението на съседната I армия, нито пъкъ бѣше получилъ нѣкои сжществени сведения за противника. Понеже маршътъ на 4-а и 5-а дивизии се извършваше още въ своя територия, той можеше, обаче, да бжде спокоенъ, че тѣзи дивизии, макаръ и по-късно, ще достигнатъ опредѣленитѣ имъ линии. Що се отнася до конната дивизия, бѣше твърде интересно да се знае докжде бѣше тя дошла и какво бѣше разузнала.

До полунощъ на 6 октомврий не се получи и никакво ново разпореждане отъ щаба на действащата войска за действията на 7 октомврий. Това почна да безпокои командувачия армията, защото пакъ нѣмаше да има възможностъ навреме да се дадатъ разпорежданията за маршъ маньовра.

7 октомврий — дневка

Първата телеграма, която се получи въ щаба на III армия на 7 октомврий, бѣше отъ командира на 4-а телеграфна полурота, съ която донасяше, че е открилъ телеграфно и телефонно съобщение между щаба на III армия и щаба на 4-а пех. дивизия (т. е. между с. Ахлатлий и с. Яйладжикъ).⁴⁾

¹⁾ Телеграма № 752 отъ 6 X.

²⁾ Записка № 724 отъ 6 X. Воен. история т. II стр. 121.

³⁾ Войната между България и Турция 1912 г., т. II, стр. 121.

⁴⁾ Телеграма безъ № отъ 7 X.

Следъ това бѣше получено донесение отъ командира на 5-а пех. дивизия, изпратено отъ Урумъ Факж на 6 X вечеръта, съ което донасяше, че понеже получилъ заповѣдта по армията № 10 въ 10 часа повече отъ частитѣ на дивизията не могли да трѣгнатъ по-рано отъ 13 часа. Понеже пжтищата били много лоши, нито една отъ частитѣ на дивизията не могла да достигне пунктоветѣ за ношуване по-рано отъ 22—23 часа. Конно странично прикрытие не можалъ да изпрати въ Кара Евренъ, понеже дадения на дивизията ескадронъ не билъ донесълъ кжде се намира. Поради това въ странично прикрытие изпратилъ една дружина, която щѣла да ношува въ Мадлешъ. Понеже мѣстността била твърде пресѣчена, моли даванитѣ дневни преходи да бждатъ по-малки и разпорежданията за трѣгване да се правятъ възможно по-рано и своевременно.¹⁾

Рано сутринъта този день се получи въ щаба на III армия и следната телеграма, изпратена отъ началникъ щаба на действащата войска. — „Организирайте шпионска служба отъ мѣстни жители, за да можемъ да бждемъ добре информирани. Нужднитѣ за това срѣдства ще ви се отпуснатъ отъ Тилового управление на действащата войска, следъ като съобщите потрѣбната сума.“²⁾

Това нареждане идѣше твърде късно, за да можеше да се организира нѣщо полезно. Тази служба не можеше да се импровизира. За нея бѣха нуждни подходящи и подготвени хора. Отъ мѣстни жители не можеше да се получи нѣщо съществено. Фактътъ, че въ дѣлата за Лозенградската операция не се намѣри ни едно сведение, получено отъ тайни съгледвачи, говори, че въ това отношение нищо съществено не е постигнато.

Сутринъта на 7 октомврий командувачиятъ армията донесе въ щаба на действащата войска, че турскитѣ села Голѣма и Малка Канара били изгорѣни отъ наши хора и че по сведения това опожаряване било станало по заповѣдъ отгоре. Понеже това опожаряване на селата лишавало войскитѣ отъ подслонъ, щѣлъ да го забрани.³⁾

Понеже до 6 часа сутринъта командувачиятъ армията не получи отъ щаба на действащата войска заповѣдъ или директива за действията на 7 октомврий, той въ 6 часа изпрати на началникъ щаба на действащата войска следната телеграма:

„До тази минута — 6 часа преди пладне нѣмамъ директива. Ще бездействува ли армията или има нѣкое закъснение

1) Донесение № 19 отъ 6 X.

2) Телеграма № 371 отъ 6 X.

3) Телеграма № 723 отъ 7 X.

съ изпращане директивата? Моля да ми се даде широка директива, за да мога да действамъ нѣколко дни, тъй като връзката ни не е сигурна.¹⁾

Безпокойството на командувачия армията бѣше много основателно, защото пъкъ имаше изгледи да се закъснѣе съ отдаване на разпорежданията, както стана на 6 октомврий.

Въпросътъ на командувачия армията — „ще бездействува ли армията“, говори за пълното му съжаление, че въ този моментъ трѣбваше да се бърза съ действията и да се настѣпва непрекъснато, за да не се дава време на турската войска да завърши съсрѣдоточението си. Самиятъ планъ на войната да се бие турската войска по части, преди да е успѣла да привърши съсрѣдоточението на по голѣмата частъ отъ силитѣ си, налагаше да се бърза съ настѣплението.

Молбата на командувачия III армия да му се даде по-широка директива, за да може да действа нѣколко дни подъ редъ, поради лошата свръзка, бѣше сжщо основателна. Въ случая на командувачия армията можеше да се даде директива да продължи настѣплението въ зоната, ограничена отъ западъ съ линията Вайсалъ — Селиолу изключително и отъ изтокъ съ линията Ковчасъ — Лозенградъ включително, като следва въ отстъпъ на около единъ преходъ задъ фронта на I армия, съ готовност, щомъ като последната се скопчи съ противника, да се нахвърли върху дѣсния му флангъ, да го атакува и отхвърли въ югозападна посока, да вземе Лозенградъ и съдействува за пълното унищожение или пленяване на противника.

При наличието на една такава директива командувачиятъ III армия щѣше да си състави планъ за действие, който систематически щѣше да прилага въ изпълнение, безъ да се губи време въ чакане на ежедневни заповѣди или директиви.

Въ този случай се налагаше само да се организира потѣсна свръзка между щабоветѣ на I и III отдѣлни армии.

Докато се чакаше получаването на директива отъ щаба на действащата войска, командувачиятъ III армия донесе до началника на главното тилово управление следното: „Дѣждоветѣ почнаха. Пжтищата се разкалватъ. Скоро можемъ да бждемъ буквално отрѣзани отъ вътрешността. На мѣстни срѣдства абсолютно не трѣбва да се разчита. Жито има, но липсватъ воденици. Нѣма и зърненъ фуражъ въ достатъчно количество. Трѣбва да се побърза съ подвоза на 2 милиона кгр. брашно и 2 милиона кгр. ечмикъ на линията на селата Урумъ Факж — Кжзи Клисѣ — Яйладжикъ. Само тѣзи героически мѣрки ще ни гарантиратъ отъ гладъ. За тази целъ е необходимъ обозъ отъ 3 — 4 хиляди коли. Моето тилово управление разполага само съ организиранъ транспортъ отъ

1) Телеграма № 725 отъ 7 X.

хиляда коли и случайни 300 — 400. Моля част по-скоро да ни се помогне, защото безъ това, дори ако стоимъ на едно мѣсто, продоволствието може да се компрометира, а въ движения, и при туй бързи, особено“.¹⁾

Малко по-късно на сжщия той донесе и следното: „Въ района, гдето действува III армия, нийде не се намира тютюнъ за войниците. Отъ това страда бодростъта и доброто имъ разположение. Моля разпореждането ви Финансовото министерство да вземе мѣрки, за да се донесе тукъ тютюнъ за проданъ, ако е възможно безъ бандеролъ.“²⁾

Понеже до 8 часа не се получи още директива, командувачиятъ III армия донесе въ щаба на действащата войска следното:

„Часътъ е вече 8, а азъ още не съмъ получилъ и до тази минута заповѣдъ за днешната операция. Моля да ми се отговори, за да не се държатъ войскитѣ въ такова напрегнато очакване.“³⁾

Въ 9:40 часа отъ командира на конната дивизия се получи отъ Девлетъ Агачъ донесение, съ което сжщиятъ донасяше, че разузнавателнитѣ части на дивизията достигнали линията Омаръ Абасъ — Гиладжикъ — Тастепе и че сжщитѣ, понеже били посрещнати навсѣкжде съ огънь отъ слаби смѣсени неприятелски групи отъ по 30 — 40 пехотинци и 10 конника, били принудени да действуватъ въ спешенъ строй. Силни пехотни части не били срещнати. На височината на югъ отъ Ериклеръ били забелязани две роти. Височинитѣ на югъ отъ Кадикъой и на северозападъ отъ Раклица били заети отъ смѣсени неприятелски постове отъ конница и пехота. Телеграфната линия между Ериклеръ и Кърклисе била прекъсната на едно мѣсто. Авангардътъ носувалъ въ Коджа Тарла; щабътъ на дивизията съ една дружина и артилерийскитѣ взводъ — въ Девлетъ Агачъ; една дружина — въ чифл. Карабунаръ; една дружина — въ Пейчу Махле; главнитѣ сили на дивизията — въ Малкочъ. Топовни гърмежи не били чути. Разездътъ, изпратенъ къмъ Карамза, чулъ такива въ западна посока, вѣроятно къмъ Вайсалъ или по-наюгъ. Ескадронътъ въ Омаръ Абасъ влѣзълъ въ връзка съ 6-и пех. полкъ. Съ Бургаския отредъ връзка не можалъ да установи. На 7 октомврий разузнавателнитѣ части, заедно съ пехотнитѣ дружини, щѣли да настѣпятъ докато срещнатъ силно съпротивление отъ страна на противника. И той моли заповѣдитѣ да му се изпращатъ навреме⁴⁾.

¹⁾ Телеграма № 730 отъ 7 X.

²⁾ Телеграма № 733 отъ 7 X.

³⁾ Телеграма № 734 отъ 7 X.

⁴⁾ Донесение № 59 отъ 6 X.

За да не бездействува поне конната дивизия, къмъ 10 часа командувачиятъ армията изпрати на командира на сжщата заповѣдъ този день дивизията да продължи разузнаването до линията Хаскъой — Иениджи — Лозенградъ — Курикой. Главнитѣ сили да настѣпятъ въ посока Коджа Тарла — Ериклеръ — до фонтана при надписа р. Киразлия. Заповѣдва му и да донася по често и да разузнае защо е закъснѣло донесението му № 59, което се получава на 7 X въ 9:40 часа.¹⁾

Тази заповѣдъ, както и отдаденитѣ такива на 5 и 6 октомврий до командира на конната дивизия, бѣше непълна и сковаваше свободата на действие на конницата.

Малко по-късно началникъ щаба на армията изпрати на командира на конната дивизия по книжката за донесение и следната заповѣдъ:

„Командувачиятъ армията заповѣда при настѣплението си напредъ да му донасяте за находящитѣ се у мѣстното население продоволствени и фуражни припаси, а сжщо и за състоянието и проходимостъта на пѣтищата“.²⁾

Бланката на тази полска записка не бѣше попълнена, поради което не се вижда ни датата, ни часа на изпращането, ни откъде се изпраща заповѣдъта. Нумерътъ, вмѣсто да се постави на мѣстото му въ бланка, бѣше поставенъ отдолу. Този нумеръ е произволенъ, защото редовниятъ такъвъ е отъ 8 октомврий.

Изпращането на заповѣдъта въ такъвъ видъ говори зле за доброто носене на генералщабната служба на III армия.

Самата заповѣдъ конната дивизия да събира сведения за хранителнитѣ и фуражни припаси и състоянието на пѣтищата не би обременило много частитѣ отъ тази дивизия, особено ако сведенията се даваха само за посокитѣ, въ които се движеха разузнавателнитѣ органи. Тѣ не биха се обременили много, ако донасяха накратко какво е състоянието на пѣтищата, по които сж минали, и дали въ населенитѣ пунктове има или не хранителни и фуражни припаси. Командирътъ на конната дивизия въ книгата си „Материали за историята на войната 1912 год.“ стр. 38, намира тази заповѣдъ несъвмѣстима съ назначението на самостоятелната конница. Ние считаме, че въ случая той не е напълно правъ.

Къмъ 10:10 часа въ щаба на III армия най-после се получи заповѣдъта на началникъ щаба на действащата войска за действията този день, която гласѣше, както следва: „Утре 7 октомврий повѣрената ви армия да остане на заетитѣ мѣста. Изпратете пехотни разузнавателни отреди за разузнаване на пѣтищата и за разясняване на обстановката по посока на Малкочъ, Девлетъ Агачъ, Коджа Тарла и Пейчу Махле, Мало

¹⁾ Телеграма № 735 отъ 7 X.

²⁾ Полска записка № 753.

Баиръ, Ковчась. Споредъ издадената заповѣдъ I армия тази вечеръ ще заеме линията Провадия — Ташлж Муселимъ — Татарларъ — Чешмекъой, гдето ще остане на 7 того и се утвърди. На 7 того конната дивизия влиза въ подчинение на главнокомандувашия, но конниятъ полкъ, придаденъ къмъ повѣрената ви армия, остава въ ваше разпореждане.¹⁾

Тази заповѣдъ е била предадена отъ Стара Загора за ст. Карабунаръ на 6 X въ 20:40 часа. Отъ Карабунаръ е предадена въ Факия на 7 X въ 1:48 часа. До 4:45 часа по небрежностъ заповѣдта останала въ станция Факия. Въ 4:45 часа съ единъ подофицеръ тя се изпраща за Ахлатлий, отстоящо на 15 клм. отъ Факия, и предава въ щаба на армията въ 10 часа. Късното доставяне на заповѣдта подофицерътъ оправдавалъ съ това, че презъ нощта забъркалъ пжтя.

Въ случая за късното предаване на заповѣдта има вина както въ щаба на действащата войска, така и въ щаба на III армия. Въ щаба на действащата войска трѣбваше да има лице, което да настои телеграмата веднага да се предаде въ последната тел. станция въ Факия. Оставена на усмотрение на началника военната станция, тя пристига отъ Карабунаръ въ Факия 5 часа следъ получаването ѝ. Дори ако не е имало директна свръзка съ Факия, това забавяне не трѣбваше да бжде повече отъ 2—3 часа. Още по-голяма вина има щабътъ на III армия, защото не е уредилъ нужния контролъ на станция Факия. Въ тази станция телеграмата следъ получаването ѝ се задържа цѣли три часа. Следъ това изпратения подофицеръ да я занесе отъ Факия до Ахлатлий изминава едно разстояние отъ 15 клм. за цѣли 5½ часа.²⁾ На станция Факия щабътъ на III армия трѣбваше да изпрати офицеръ съ сигурни ординарци, които въ най-скоро време да предадатъ телеграмата. Ако това бѣше направено, телеграмата щѣше да се получи отъ Факия не по-късно отъ 3 часа сутринта, защото пжтътъ Факия — Ахлатлий е относително добъръ. (На картата 1:126,000 е показано междуселско шосе). Най-после, ако пжтътъ не е билъ сигуренъ, отъ Факия трѣбваше да се вземе водачъ, мѣстенъ жителъ.

Изобщо забавянето на тази заповѣдъ говори за недостатъчно доброто организиране на генералъ щабната служба, както въ щаба на действащата войска, така и въ щаба на III армия.

Следъ получаване на заповѣдта командувашиятъ армията изпрати на командира на конната дивизия следното съобщение: „Повѣрената Ви дивизия излиза отъ мое подчинение и остава въ разпореждане на главнокомандувашия. Придаденитъ къмъ дивизията дружини и орждия да останатъ на заетитъ мѣста и да чакатъ заповѣдъ отъ своитъ началници

¹⁾ Телеграма № 382 отъ 6 X.

²⁾ Телеграма № 389 отъ 7 X.

на дивизии. Дружинитъ въ Малкочъ и Пейчу махале влизатъ временно въ подчинение на командира на 5-а дивизия, а тия въ Девлетъ Агачъ — на командира на 4-а дивизия, докато се замѣстятъ съ части отъ съответнитъ дивизии. Поддържайте свръзка съ III армия.¹⁾

Въ 11 часа началникъ щаба на армията по заповѣдъ съобща на командира на 6-а дивизия, че този день дивизията ще остане на заетото мѣсто.²⁾

На командира на 5-а дивизия съ записка се съобща, че този день настѣпление нѣма да има; че конната дивизия се оттегля отъ фронта на армията; че дружинитъ, придадени досега на конната дивизия, оставатъ въ подчинение на командиритъ на пех. дивизии, като рекогносцировачни отреди; че на 6 октомврий I армия достигнала фронта Провадия — Ташлж Муселимъ — Татарларъ — Чешме кьой, гдето се установила. На дивизиятъ се заповѣда презъ този день да притеглятъ напредъ изостаналитъ назадъ обози и попълнятъ запаситъ си.³⁾

На 4-а пех. дивизия разпореждането за оставане на мѣсто този день изглежда, че е предадено по телефона и то въ непълна форма, защото въ заповѣдта по 4-а дивизия № 6 отъ 8 октомврий п. 2 се казва, че предъ дивизията се намира конната дивизия, подкрепена съ една дружина отъ 24-и полкъ, което не бѣ вѣрно.

Изобщо въ разпорежданията на щаба на III армия на 7 октомврий, въ изпълнение на заповѣдта на началникъ щаба на действащата войска № 382, има нѣщо нередно. Докато заповѣдта до командира на конната дивизия се изпраща съ подписъ отъ командувашия армията, тази до командира на 6-а дивизия се изпраща чрезъ началникъ щаба на армията; до командира на 5-а пех. дивизия се изпраща записка, а до командира на 4-а дивизия никакъ не се вижда какво е разпоредено.

Между туй, съ изтеглянето на конната дивизия, на 4-а и 5-а пех дивизии би трѣбвало да се предприше да организиратъ конно разузнаване съ дивизионнитъ си конници.

За устройството на тила този день командувашиятъ армията прати на началника на Главното тилово управление следната телеграма: „Благодаря за новия интендантски транспортъ, но трѣбва да се направятъ всички усилия да дойде по-скоро тукъ, защото нуждата е извънредно голяма. Тѣзи коли едва ще ни стигнатъ сега, когато сме още на три прехода отъ желѣзницата. Всѣко мръдване напредъ още на единъ преходъ изисква нови хиляда коли. Имайте

¹⁾ Телеграма № 736 отъ 7 X 11 часа.

²⁾ Телеграма № 737 отъ 7 X.

³⁾ Тази записка не се намѣри въ оперативното дѣло. За нея се говори въ разпорежд. на команд. на 5-а дивизия № 82 отъ 7 X 16 ч.

моля това предвидъ и събирайте ни коли и коли. Могатъ да се привлѣкатъ такива отъ северна България. Подканвайте моля попълването на междиннитѣ магазини въ Стралджа — Карнобатъ и Бургасъ съ десетдневенъ запасъ брашно, солъ, зърненъ фуражъ и дребни продукти. Добре би било да ни се изпраща сегизъ-тогизъ по нѣщо и отъ Ямболъ, по нашитѣ етапни пѣтища на югоизтокъ.¹⁾

Къмъ 12 часа командирътъ на 4-а дивизия донесе въ щаба на III армия, че по сведения отъ конницата части отъ 1-а Софийска дивизия се намирали въ Омаръ Абасъ; че наши разезди пребродили всички села до Лозенградъ; че единъ разездъ ходилъ въ Раклица и взелъ храна отъ с. Петра; че турски войски не сж виждали никжде. Научилъ, че само въ с. Ески Полосъ имало малка неприятелска частъ и въ Лозенградъ по голѣма такава. Турското население бѣгало въ панически страхъ, като изоставяло и малки деца.²⁾

Този день къмъ 14 часа командувачиятъ III армия получи отъ командира на 5-а дивизия донесение, отъ Урумъ Факж, съ което сжщиятъ донасяше, че съгласно заповѣдта по III армия № 10 вчерашния маршъ се извършилъ въ две колони. Въ 2 часа изпратилъ два конни взвода въ Кара Евренъ. Отъ нощнитѣ движения и труднитѣ пѣтища хората и конетѣ били силно изморени. По сведения отъ мѣстни жители около 400 души башибозуци били събрани въ с. Алмакларъ. Започналиятъ дъждъ още влошавалъ положението, но най добриятъ изходъ билъ движението напредъ, защото задъ границата мѣстността изглежда по-добра. Заповѣдъ за движението на 7 X до 11 30 часа не билъ получилъ.³⁾

Къмъ 16 часа командувачиятъ армията изпрати въ щаба на действащата войска следната телеграма: „Телеграмата Ви 382, подадена вчера въ 20 40 часа, получихъ едва днесъ въ 10 часа. Предвидъ на тая трудна свръзка моля оперативната заповѣдъ за утре да ми се изпрати по възможностъ по-рано.“⁴⁾

Въ 16 часа той изпрати въ щаба на действащата войска донесение съ сведения за противника, получени отъ командира на конната дивизия съ донесение № 59 и отъ командира на 4-а пех. дивизия съ телеграма № 229, а именно, че разузнавателнитѣ части на конната дивизия достигнаха линията Омаръ Абасъ — Гиладжикъ — Тасъ тепе, като навсѣкжде били срещнати отъ смѣсени неприятелски малки части отъ по 30—40 пехотинци и 10 ина конника, които отстъпвали следъ слаба съпротива. Самостоятелниятъ разездъ къмъ Кърликсе видѣлъ две роти пехота на височината

1) Телеграма № 739 отъ 7 X.

2) Телеграма № 229 отъ 7 X.

3) Донесение № 20 отъ 7 X 11 30 часа.

4) Телеграма № 740 отъ 7 X.

на югъ отъ Ериклеръ. Височинитѣ на югъ отъ Кадикьой и на североизтокъ отъ Раклица били заети отъ неприятелски постове отъ по 10—15 души конница. Сжщиятъ разездъ прекъсналъ телеграф. съобщения между Ериклеръ и Кърклисе. Че по сведения отъ началника на авангарда на 4-а дивизия наши разезди пребродили всички села до Лозенградъ. Единъ отъ тѣхъ ходилъ до Раклица и взелъ храна отъ Петра. Турски войски не се виждали никжде. Само въ Ески Полосъ имало малка частъ и въ Лозенградъ по-голѣма.¹⁾

Този день къмъ 14 часа 6-а телеграфна полурота успѣ да построй телеграфна връзка между Яйладжикъ и Кайбиляръ. Затова въ 17 20 часа командувачиятъ армията изпрати въ щаба на действащата войска следната телеграма: „Телеграфното съобщение на щаба на III армия чрезъ Кайбиляръ е установено. Моля телеграмитѣ да се адресиратъ направо Ахлатли. Моля сжщо важнитѣ телеграми да се надписватъ „екстрена“, за да имъ се дава пѣтъ веднага, иначе закѣсняватъ много.“²⁾

И този день, въпрѣки направенитѣ постѣпки, до полунощъ командувачиятъ армията не получи отъ щаба на действащата войска директива за действията на 8 октомврий, макаръ че при установената вече телеграфна свръзка между щаба на действащата войска и щаба на III армия би трѣбвало да се очаква, че директивитѣ нѣма повече да се получаватъ съ голѣмо закѣснение.

8 октомврий — маршъ маньовъръ отвждъ границата

На 8 октомврий до 6 часа командувачиятъ I армия още не бѣше получилъ директива за действията този день. Затова въ 6 30 часа той донесе съ екстрена телеграма въ щаба на действащата войска.³⁾

Въ сжщото време той изпрати до командувачия I армия телеграма, съ която му се съобщаваше, че още не е получилъ никаква директива за 8 X. Молѣше го да му извести задачата на I армия.⁴⁾

Понеже до 8 часа не се получи отъ щаба на действащата войска никаква директива, началникъ щаба на армията по заповѣдъ съобщи на командиритѣ на 4-а и 5-а дивизии да наредятъ частитѣ да почиватъ.⁵⁾

1) Телеграма № 743 отъ 7 X.

2) Телеграма № 744 отъ 7 X, 17 20 часа.

3) Телеграма № 750 отъ 8 X.

4) Телеграма № 751 отъ 8 X.

5) Телеграма № 752 отъ 8 X.

Въ същото време, продължавайки още да е загриженъ за снабдяването на армията, командувачиятъ същата съобщи на началника на Тилового управление при армията следното: „Вземете мѣрки да се изучи нашиятъ оперативенъ районъ на югъ отъ желѣзопѣтната линия Стралджа — Бургасъ въ удовлетворително отношение и особено за ечмикъ. Колкото можете да съберете ечмикъ съ реквизиция, все е отъ полза, защото ще ви намали подвоза, следователно и нуждата отъ коли. Наредихъ, щото дивизиитъ да устройватъ съ свои средства етапни комендантства по пътя на следването си презъ всѣки преходъ. Приемете тѣзи етапи въ свое ведение и ги организирате съгласно положението.¹⁾“

На сѣщия веднага следъ това бѣше изпратена и следната телеграма:

„Дѣждоветъ почнаха, почвата се разкалва, пѣтищата се развалятъ и при туй толкова повече, колкото движението е по-голѣмо. Поради това разпоредете да си обезпечите сносни пѣтища отъ желѣзопѣтната линия Ямболъ — Бургасъ до линията на разположението на новитъ разходни магазини. Азъ бихъ Ви препоръчалъ най-настоятелно да влѣзете въ сношение съ административнитъ власти и съ помощта на даденитъ ви инженери да поправите всички пѣтища, които водятъ отъ Стралджа, Карнобатъ и Бургасъ къмъ Урумъ Факъ, Къжж Клисѣ и Яйладжикъ. Обърнете особено внимание на пътя Бургасъ — Факия. Той билъ до Карабунаръ добро шосе, а по-нататкъ можелъ да се поправи лесно, за да стане като шосе. Този пътъ ще ни бѣде най-добрата гаранция за върни съобщения въ случай на извънредно разкалване. Не забравяйте и пътя Исуплии — Върбица. Действайте енергично и бързо.²⁾“

Тѣзи грижи на командувачия армията бѣха напълно оправдателни. За тѣхъ обаче трѣбваше да помисли и щаба на действащата войска и то много по-рано, преди да се обяви мобилизацията на войската. Подготовката на пѣтищата съставлява важна частъ отъ въпроса за подготовката на операцията.

Най-после къмъ 9 часа въ щаба на III армия се получи директива по действащата войска № 2, съ която се уреждаха действията за този день. Директивата е била издадена на 7 X въ 23 часа. Въ Кайбиляръ тя се получава къмъ 1 часа на 8 X отъ командира на конната дивизия. Последниятъ въ 4 часа я предава по телеграфа за Ахлатлий. Въ щаба на III армия тя се получава въ 9 часа.

Съ тази директива се даваха следнитъ сведения за противника, находящъ се предъ фронта на I и III армии:³⁾ Въ Васи-

лико, Граматиково и Малко Търново — по 1 таборъ; въ Лозенградъ 27 табора, 20 батареи и 4 ескадрона; въ Селиолу — 7 табора, 3 батареи и 20 ескадрона; въ Одринъ и околността — 34 табора, 21 батареи и 16 ескадрона; въ Люле Бургасъ — 25 табора и 15 батареи; въ Баба Ески — 18 табора и 12 батареи; въ Узункюпрю и Айроболъ — 10 табора 7 батареи и 8 ескадрона.

Отъ това сведение се виждаше, че предъ фронта на III армия противникътъ продължава да е групиранъ въ две линии — на първата линия Лозенградъ — Селиолу той има 37 табора, 23 батареи и 24 ескадрона, и въ втора линия — Люле Бургасъ — Баба-Ески, на единъ преходъ задъ първата линия — 43 табора и 27 батареи или всичко 80 табора, 50 батареи и 24 ескадрона. Срещу тѣхъ III армия можеше да противопостави 67 дружини, 48 батареи и 18 ескадрона, заедно съ конната дивизия. Това налагаше на III армия да бърза съ действията си, за да може да бие противника по части.

За своитъ войски въ директивата се казваше, че I армия е разположена на линията Провадия — Ташлъж Муселимъ — Татарларъ — Чешме Кьой. Конната дивизия — въ Коджа Тарла и Девлетъ Агачъ.¹⁾

По-нататкъ съ директивата за 8 октомврий на I и III армии се даваха следнитъ задачи: На I армия — „3-а и 10-а дивизии да останатъ на мѣстата си, като заематъ Чешмекьой и Акбунаръ за свързка съ II армия. 1-а дивизия да заеме с. Домурджали (развал.) и Еджелия, като изпрати единъ страниченъ отредъ въ Селиолу. Комуникационната линия Селиолу — Татарларъ — Войсалъ — Кайбиляръ влиза въ зоната на движение на III армия, за което още на 8 октомврий да се освободи отъ всички обози. Задачата на I армия е да наблюдава източния фронтъ на Одринската крепостъ и да прикрие движението на III армия. На III армия се поставя задача да настѣпи и достигне линията Татарларъ — Карамза, като си послужи съ снопа отъ пѣтища Кайбиляръ — Вайсалъ — Татарларъ включ. и Пейчу Махле — Канара Малка — Карамза. Сѣщата да изпрати по посоката Топчуларъ — Кавчасъ — Алмачикъ флангардъ въ съставъ една бригада съ едно планинско отдѣление, който да постигне Алмачикъ и се установи. Сѣщиятъ да изпрати свързоченъ отредъ по посока на Канара Бол. — Ески Полосъ. Флангардътъ да обърне особено внимание на посокитъ Малко Търново и Скопо.

На конната дивизия съ придадената ѝ дружина се заповѣдаше да настѣпи за Саръ Талишманъ, гдето да се установи.

Съ тази директива, както виждаме, на III армия и на конната дивизия оперативни задачи, по отношение на противника, още не се поставяха. Следъ това фронтътъ на III от-

¹⁾ Телеграма № 755 отъ 8 X.

²⁾ Телеграма № 756 отъ 8 X.

³⁾ Схема № 3.

¹⁾ Гледай приложената схема № 3.

дълга армия, която досега се намираше на единъ преходъ задъ фронта на I армия, се изравняваше съ този на I армия. Сжщиятъ се премѣстваше малко на западъ, по-близу до фронта на I армия.

Следъ получаването въ щаба на III армия на директива № 2, на командиритѣ на 4-а и 5-а дивизии се съобщи по телефона, че имъ предстои движение на югъ.

Не следъ дълго командувашиятъ армията, въ изпълнение на директива № 2, взема решение, предвидъ късното получаване на директивата и лошитѣ пѣтища, да настѣпи съ армията на югъ и достигне съ главитѣ на главнитѣ сили не определената отъ щаба на действащата войска линии, а до линията Вайсалъ — Разв. Омаръ Абасъ — Коджа Тарла — Тасъ Тепе — Ковчасъ, съ цель да се избѣгнатъ нощнитѣ движения и усиленитѣ маршове.

Преди скицираната за цельта оперативна заповѣдь да бѣде окончателно готова и разпратена, на командиритѣ на 4-а и 5-а пех. дивизии къмъ 10 часа се предадоха по телефона задачитѣ за постигане този день, а на командира на 6-а пех. дивизия, съ когото нѣмаше телефонна свръзка, се изпрати следната предупредителна заповѣдь, подписана отъ началникъ щаба на армията:

„4-а и 5-а дивизии излизатъ напредъ и съ главнитѣ си сили достигатъ линията на селата Ковчасъ — Коджа Тарла — Вайсалъ. Къмъ 16 часа днесъ Бдинската дивизия да настѣпи въ зоната между пѣтя Ахлатлий — Яйладжикъ — Кайбиляръ — Малкочъ и западно до пѣтя Еникъой (Капаклъ) — Деремахле — Оджакъой (последното село изключено). Съ главитѣ на главнитѣ сили най-късно къмъ 19 часа днесъ да достигне линията Оджакъой — Малкочъ (първото село изключено). Щабътъ на дивизията и щабътъ на армията — въ Кайбиляръ. Щабътъ на 4-а дивизия — въ Вайсалъ, а на 5-а дивизия — въ Коджа Тарла. Ще последва заповѣдь.“¹⁾

Понеже на 6-а дивизия се опредѣляше да настѣпи чакъ въ 16 часа, до което време тя щѣше да получи общата оперативна заповѣдь, нѣмаше защо да ѝ се изпраща тъй подробна предупредителна заповѣдь.

Въ 10:45 часа общата оперативна заповѣдь по III армия № 12 бѣ готова. Тя имаше следното съдържание:

„Главнитѣ неприятелски сили сж групирани въ Одринъ и околността му и въ Лозенградъ, съ свързочень отредъ помежду имъ при Селиолу. По единъ таборъ има въ Василико, Граматикъ и Малко Търново. Въ втора линия противникътъ има части въ Люле Бургасъ и Баба Ески.

I армия заема линията Провадия — Ташлъ Муселимъ — Татарларъ — Чешме Къой. (Последнитѣ два пункта ще бѣдатъ освободени за повѣрената ми армия). На конната дивизия съ

придадената ѝ отъ 24-и пех. полкъ дружина се заповѣдва днесъ да замине за Сарж Талишманъ.

Повѣрената ми армия днесъ да продължи настѣпление то си, като съ главнитѣ си сили достигне къмъ 17 часа линията Вайсалъ — разв. Омаръ Абасъ — Коджа Тарла — Тасъ Тепе — Ковчасъ, а съ авангардитѣ си — линията Селименъ Талишманъ — вис. Гиладжикъ — р. Суджакъ — вис. южно отъ с. Кишерликъ — чифл. Загонъ, за което:

1. 4-а пех. Преславска дивизия да настѣпи въ зоната между пѣтищата Еникъой — Капакли — Дерѣ Махле — Оджакъой — Вайсалъ — Татарларъ включително и Кайбиляръ — Девлетъ Агачъ — Чешмекъой сжщо включително. Щабътъ на дивизията — Девлетъ Агачъ.

2. 5-а пех. Дунавска дивизия — да настѣпи въ зоната източно отъ 4-а дивизия, до линията Орманъ Махле — Канара бол. — Тасъ тепе включително. Да изпрати флангардъ въ съставъ една бригада, 2 планин батареи и 1 взводъ конница въ посока Топчуларъ — Ковчасъ. Въ последния пунктъ флангардътъ да се спре, като обърне особено внимание на посокитѣ Малко Търново и Скопо. Щабътъ на дивизията — Коджа Тарла.

3. 6-а пех. Бдинска дивизия да настѣпи въ зоната на 4-а дивизия, да достигне къмъ 19 часа съ главнитѣ си сили до линията Кайбиляръ — кота 239.

4. Линия на охранението презъ нощта: 2 клм. южно отъ Селименъ Талишманъ — Чешмекъой — Карамза — по пѣтя за Ериклеръ — с. Алмачикъ — Чифл. Загонъ. Пунктове за свръзка между 4-а и 5-а дивизии — височ. между селата Карамза и Чешмекъой, а между 5-а дивизия и флангарда — р. Кукурданъ.

5. Азъ до 12 часа по пладне днесъ ще бѣда въ с. Ахлатлий, а следъ това ще мина въ Кайбиляръ“.

Въ свръзка съ тази заповѣдь ще направимъ следнитѣ бележки:

1. Решението на командувашия армията да скжси прехода, предвидъ на късното получаване на директивата, бѣше правилно. Оставянето на армията на 15 клм. въ отстѣпъ задъ фланга на I армия нѣмаше голѣмо значение.

2. Искането до 17 часа да се завърши маршътъ предвидъ на лошото състояние на пѣтищата едва ли можеше да се постигне, затова не трѣбваше да се поставя. Опитътъ отъ предния день красноречиво доказа това.

3. Разширяването фронта на армията вмѣсто до Карамза, както се искаше отъ щаба на действащата войска, до Тасъ Тепе, бѣше правилно, защото иначе важната посока Лозенградъ — Ериклеръ — Коджа Тарла оставаше открита — не заета отъ войски. Макаръ че така фронтътъ на армията достигаше до 21 клм., това не бѣше опасно, защото III армия

още не бѣше влѣзла въ близъкъ допиръ съ противника. До последния, около Лозенградъ, имаше повече отъ единъ преходъ.

4. Оставянето на 6-а дивизия да следва задъ 4-а дивизия бѣше неправилно. По-добре би било тя да следва задъ 5-а дивизия, за да бѣде по-близу до открития флангъ на III армия.

5. Въ сведението за противника трѣбваше да се посочи какви сили имаше противникътъ въ Лозенградъ и Селиолу, споредъ сведенията на щаба на действащата войска, дадени въ директива № 2.

6. Въ заповѣдта би трѣбвало да се посочи задачата на I армия. Това бѣше важно да се знае отъ съседната до нея 4-а пех. дивизия.

7. Опредѣлянето на линията на неподвижното охранение на дивизиитѣ бѣ лишно.

8. Понеже конната дивизия бѣше изтеглена отъ фронта на армията, съ заповѣдта трѣбваше да се нареди да се изпрати напредъ близко разузнаване отъ дивизионнитѣ конници, като се посочеше до коя линия да достигне то и по кои поважни посоки да се насочи разузнаването.

9. Понеже 6-а дивизия трѣбваше да следва въ втора линия, задъ 4-а дивизия, въ заповѣдта трѣбваше да се посочи обозитѣ на 4-а дивизия кѣде да следватъ — непосредствено следъ своята дивизия или задъ 6-а дивизия.

10. Прави впечатление, че нѣкои отъ даденитѣ до командира на 6-а дивизия нареждания не се сходятъ съ тѣзи посочени въ общата оперативна заповѣдъ. Така въ предупредителната заповѣдъ се казваше главитѣ на главнитѣ сили на 6-а дивизия да достигнатъ линията Оджакьой — Малкочъ, а въ общата оперативна заповѣдъ — линията Кайбиляръ — кота 239. Съ предупредителната заповѣдъ се казваше, че щабътъ на 4-а дивизия ще се установи въ Вайсалъ, а съ общата заповѣдъ се опредѣляше Девлетъ Агачъ. Добре би било подобни несъответствия между дветѣ заповѣди да се избѣгватъ.

Оперативната заповѣдъ по армията № 12 бѣше изпратена до щабоветѣ на дивизията съ ординарци. Макаръ че тя се получи доста късно, маршътъ на дивизиитѣ не закъснѣ много, понеже той се организира възъ основа на полученитѣ отъ по-рано предупредителни заповѣди.

Следъ като изпрати заповѣдта, командувачиятъ армията донесе въ щаба на действащата войска, съ копие до командувачия I армия, че понеже получилъ директива № 2 едва въ 9 часа, наредилъ за този день главнитѣ сили на армията съ главитѣ си да достигнатъ линията Вайсалъ — Коджа Тарла — Тзсъ Тепе съ странична охрана въ с. Ковчасъ.¹⁾

¹⁾ Телеграма № 758 отъ 8 X.

Това донесение трѣбваше да бѣде по-пълно. То, съгласно телеграмата на началникъ щаба на действащата войска № 354 отъ 5 X, трѣбваше да съставя резюме отъ заповѣдта по армията № 12. Отъ него не се вижда, че 6-а дивизия бѣше оставена да следва въ втора линия задъ 4-а дивизия. Не е посочена линията, която щѣха да достигнатъ пред. охрани. Не е посочено и кѣде ще се премѣсти щабътъ на III армия.

Следъ направеното до щаба на действащата войска донесение командувачиятъ армията изпрати на командувачия I армия съобщение, съ което му известяваше линиитѣ, които щѣха да достигнатъ този день преднитѣ охрани и главнитѣ сили на III армия. Известяваше му кѣде щѣше да се премѣсти щабътъ на армията и щабътъ на дѣснофланговата 4-а дивизия.¹⁾

Това съобщение бѣше пълно въ всѣко отношение.

Къмъ пладне въ щаба на III армия се получи отъ командира на 5-а пех. дивизия следната телеграма: „Директивата за днесъ, която снощи Ви се предаде чрезъ генералъ Назлжмовъ, ми стана известна случайно и азъ дадохъ предварителна заповѣдъ на бригадитѣ да трѣгнатъ както следва: 2-а бригада, въ качество на флангардъ — по пѣтя опредѣленъ въ директивата. 1-а бригада по пѣтя Пейчо Махле — Канара бол. — източно отъ Коджа Тарла — Карамза. 3-а бригада — по пѣтя Малкочъ — Канара мал. — Коджа Тарла — Чешмекьой. Това се заповѣда съ отдѣлни записки, изпратени въ 2 часа презъ нощта. Въ 3:30 часа получихъ донесение отъ командира на 1-а бригада, че дружината отъ 24-и полкъ вчера отъ 15 до 18 часа водила бой съ противника при Тасъ Тепе и молѣла да бѣде подкрепена.²⁾

По тази телеграма отъ страна на командувачия армията не се направи нищо. Въ случая би трѣбвало да се отговори на командира на 5-а дивизия, че другъ пѣтъ трѣбва да изчака заповѣдта по армията. Освенъ това на командира на 4-а дивизия трѣбваше да се съобщи, че 5-а дивизия този день ще достигне линията Чешмекьой — Карамза.

Това не е било направено, вѣроятно защото къмъ това време щабътъ на армията се готвѣше да замине за Кайбиляръ.

По-късно, по поводъ телеграмата на командувачия армията № 752, съ която се съобщаваше частитѣ да почиватъ, отъ командира на 5-а дивизия се получи следната телеграма: „Повѣрената ми дивизия пѣтува за Карамза и Чешмекьой. Следъ два часа пристигамъ въ Ахлатлий за лични обяснения.³⁾

Въ 13:40 часа командувачиятъ III армия донесе въ щаба на действащата войска, отъ Айладжикъ, че пѣтува за Кай-

¹⁾ Телеграма № 761 отъ 8 X.

²⁾ Телеграма № 135 отъ 8 X.

³⁾ Телеграма № 266 отъ 8 X.

бияръ, а къмъ 18:30 часа донесе, че е пристигналъ съ щаба си въ този пунктъ, където щѣлъ да ношува.¹⁾

За пристигането на щаба на III армия въ Кайбиляръ бѣше уведоменъ и командувачиятъ I армия.²⁾

Въ Кайбиляръ командирътъ на 5-а дивизия се яви на командувачия армията и лично му доложи за нареденото отъ него по марша на дивизията този день. Командувачиятъ армията, като изслуша доклада, одобри направеното. Командирътъ на 4-а дивизия, обаче, пакъ не бѣше уведоменъ за изнасянето напредъ на 5-а пех дивизия.

Въ 20:30 часа въ щаба на III армия се получи директива по действуващата войска № 3 отъ 8 X 20:10 часа. Съ тази директива се съобщаваше, че сведенията за неприятеля оставали сжщитѣ, както въ директива № 2, съ добавка, че по сведения отъ европейски вестници турцитѣ съсрѣдоточавали въ околноститѣ на Виза единъ корпусъ отъ три дивизии, който щѣлъ да има за целъ да действува въ обходъ на нашия лѣвъ стратегически флангъ.

На армиитѣ за 9 октомврий се даваха следнитѣ задачи: *На II армия* — да остане на заетитѣ мѣста, като продължава да се утвърдява и наблюдава Одринската крепостъ. *На I армия* — да остане на заетитѣ мѣста и да бжде готова за действия въ зависимостъ отъ развитието на събитията срещу главната група на нашата армия. *На III армия* — да атакува укрепления пунктъ Лозенградъ и да го заеме. *На конната дивизия* — да произведе разузнаване по посока на селата: Демеранлия, Гебилеръ, Хаскьой, Иениджи, Кавакли, като изпрати далечни самостоятелни разезди да откриятъ неприятелското разположение.

Отъ 9 октомврий конната дивизия отново се даваше въ разпореждане на командувачия III армия.

На I и II армии се заповѣдваше до заемаването на Лозенградъ да не предприематъ никакви действия и да бждатъ готови да посрещнатъ едно евентуално преминаване на противника въ контръ-настъпление, като изпратятъ предъ фронта и къмъ Одринската крепостъ силни рекогносцировачни отреди.

На края на директивата се казваше, щомъ се почнатъ действията, командувачитѣ I и III армия да установятъ постоянна телеграфна връзка съ щаба на действуващата войска и го държатъ въ течение на всичко.

Съ директива № 3 на командувачия III армия се даваше пълна свобода въ действията за постигане поставената целъ. Сега той трѣбваше самъ да посочва близкитѣ задачи, линиитѣ за достигане, зонитѣ за движение, времето за

тръгване и пр. Съ тази директива на командувачия III армия се предоставяше възможностъ напълно да прояви своитѣ командни качества като висшъ военачалникъ.

Първото нареждане на командувачия армията, въ изпълнение на получената директива, бѣше да предупредятъ командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пех. дивизии за предстоящитѣ действия. За целта имъ се изпрати следната предупредителна заповѣдь: „Утре Ви предстои маршъ за Лозенградъ. Тръгване въ 6 часа на 9 октомврий. Заповѣдь следва.“¹⁾

Въ тази предупредителна заповѣдь, изпратена съ подписа на началникъ щаба на армията, неправилно се казваше на всички дивизии, че имъ *предстои маршъ за Лозенградъ*. Трѣбваше да имъ се каже, че имъ предстои маршъ за овладяването на Лозенградъ, което не е едно и сжщо.

Следъ като командувачиятъ армията проучи добре директивата и обстановката, взе решение на 9 октомврий въ 6 часа да настѣпи и съ 4-а и 5-а дивизии достигне линията Куюнгауръ — Петра — Кадж Кьой, а съ 6-а дивизия — линията Ески Полосъ — Ериклеръ задъ 5-а дивизия. Конната дивизия реши да изнесе въ Иениджи, съ задача да действува на съобщенията на Лозенградъ съ Баба Ески, Бунаръ Хисаръ и Скопо.²⁾

Въ изпълнение на това решение въ 23 часа командувачиятъ III армия издаде заповѣдь по армията № 14 съ следното съдържание:

„Сведенията за противника оставатъ сжщитѣ съ добавка, че по слухъ около Виза се събиралъ неприятелски корпусъ отъ три дивизии съ целъ да действува на нашия лѣви флангъ.

Нашата I армия остава на заетитѣ отъ нея мѣста, като лѣвиятъ ѝ флангъ достига до Еджалия, а страничното ѝ прикритие — с. Селиолу.

Повѣрената ми армия има за задача да настѣпи утре съ целъ да атакува и навлѣзе въ гр. Кърклисе, за което:

1. Конната дивизия, която отъ днесъ влиза пакъ въ мое подчинение, да настѣпи съ ядрото си по посока на Сарнж-талишманъ — Татарларъ — Кереметлия — Куюнгауръ — и надписа на р. Кетенли, като освѣтлява мѣстността въ сектора между шосето Кърклисе — Одринъ и пѣтя Кърклисе — Каджкьой — Ковчасъ. Когато влѣзе въ сферата на действителния огънь на противника, да се събере на дѣсния флангъ на армията при с. Иениджи и оттамъ да се стреми да скъса съобщенията на противника съ Баба Ески, Бунаръ Хисаръ и Скопо, като разруши и желѣзопѣтната линия Кърклисе —

¹⁾ Телеграма № 771 отъ 8 X.

²⁾ Решението е извлѣчено отъ оператив. заповѣдь по III армия № 14 и донесението до щаба на действуващата армия № 775.

¹⁾ Телеграма №№ 762 и 763 отъ 8 X.

²⁾ Телеграма № 767 отъ 8 X.

Баба Ески. Дивизията получава в поддръжка две дружини с една полска батарея на линията Иениджи — Куюнгууръ.

2. 4-а пех. Преславска дивизия да настъпи в зоната между пътя Омаръ Аббасъ — Татарларъ — Кереметлия — Куюнгууръ включително и пътя Карамза — Ески Полосъ и надписа р. Кириазли включително, като достигне линията Куюнгууръ — Петра — височината на запад от надписа р. Киризли. Дивизията да отдели две дружини и една с. с. батареи в разпореждане на командира на конната дивизия. Тя влизат в негово разпореждане на линията Куюнгууръ — Иениджи.

3. 5-а Дунавска дивизия да настъпи в зоната източно от 4-а, до пътя Алмачикъ — Каджкьой (западно) — Каракочъ включително. Флангардът, усилен още с една планинска с. с. батарея, от Алмачикъ да премине в Каджкьой (източно), където и да се спре до разяснение на обстановката, като наблюдава и охранява левия фланг на армията откъм Търново и Скопо. Флангардът остава в разпореждане на командира на дивизията, за което да поддържа с дивизията най-тесна връзка.

4. 6-а пех. Бдинска дивизия да настъпи в зоната между пътищата Карабунаръ — Карамза — Ески Полосъ включително и Девлетъ Агачъ — Коджа Тарла — Ериклеръ, също включително. Достига линията Ески Полосъ — Ериклеръ, където остава в мое разпореждане. Дивизията да предаде планинската батарея в разпореждане на командира на 5-а дивизия.

5. Тръгване на всички — в 6 часа.

6. Азъ ще се намирам до 9 часа в Кайбиляръ, а след това преминавам пътя Кайбиляръ — Девлетъ Агачъ — Коджа Тарла — Ериклеръ — за Ески Полосъ, където и ще спре щабът на армията.

По решението и заповедта на командувачия армията ще направим следните бележки:

1. Понеже получените до 8 октомврий вечерта сведения за противника при Лозенград даваха да се разбере, че главните му сили ще сж разположени негде южно от линията на с. Петра, решението на командувачия армията на 9 октомврий вечерта да достигне линията Петра — Каджкьой бѣше правилно, тъй като тази линия му даваше добро изходно положение за действията срещу главната отбранителна линия на противника, която не може да бѣде другаде освен на височините по левия брѣг на р. Теке Дере до к. 215. Решението му обаче дѣсният фланг на 4-а дивизия да се изнесе чак до с. Куюнгууръ не бѣше правилно, тъй като с това дѣсният фланг на армията се оставяше открит на ударите на противника, който, според получените сведения, в Селислу имаше групирани значително количество войски.

Това бѣше опасно още повече, че на находящата се на този фланг конна дивизия се даваше задача с ядрото си да се изнесе напред към с. Иениджи, за да действува срещу фланга и тила на противника, съсредоточен северно от Лозенградъ.¹⁾

2. Оставянето на 6-а дивизия зад фронта на 5-а дивизия бѣше правилно, защото в посоката на движението на 5-а дивизия към Лозенградъ се очакваше да се развият главните действия за разбиване на противника. Тукъ дивизията се намирал на открития фланг на армията, обстоятелство, което ѝ позволявало по-голяма свобода в маневрирането.

3. Решението да се даде на конната дивизия освен разузнавателна задача и нападателна такава срещу фланга и тила на противника би било правилно, ако дѣсният фланг на армията откъм Селиолу бѣше достатъчно осигурен. При положението, обаче, че дѣсният фланг на армията се оставяше открит, по-добре би било ядрото на конната дивизия на 9 октомврий да се съсредоточи южно от Дувланъ кьой, с задача да охранява дѣсния фланг на армията и поддържа свръзка с левия фланг на I армия в Селиолу. На следния ден ядрото на конната дивизия, след като оставяше известна част за охрана на фланга и за свръзка с I армия, можеше да се изнесе напред за действие срещу съобщенията на противника и разузнаване на ж.п. линията, водеща за Баба Ески. За скъсване на съобщенията с Бунаръ Хисаръ и Скопо не можеше и дума да става, защото тѣ се намираха задъ противоположния фланг на противника.

Ако ли пъкъ се държеше много още на 9 октомврий на конната дивизия да се даде нападателна задача, би трѣбвало дѣсният фланг на армията да се осигури, като се заемѣха с известна част от 4-а дивизия височините при с. Дувланъ кьой.

4. Понеже сведенията за противника в заповедта по армията № 12 се дадоха непълни, тѣ останаха такива и в заповедъ № 14. Ако в заповедта № 12 се бѣше казало, че около Селиолу има около 7 табура, 3 батареи и 20 ескадрона, както бѣше съобщено с директива № 2, както командирът на 4-а дивизия, така и командирът на конната дивизия щѣха да знаят, че насочените им части към Селиолу могат да имат сериозна среща с противника.²⁾

¹⁾ Тази грѣшка бѣше отстранена с проявения от командира на конната дивизия и командира на 2/4-а бригада починъ да се насочат за Куюнгууръ през Селиолу, понеже от Татарларъ за Куюнгууръ нѣмало удобенъ път за движение.

²⁾ Командирът на конната дивизия, който бѣше чѣл директив № 2, трѣбва да се допуска, че знаеше тѣзи сведения.

5. Съ заповѣдта погрѣшно се съобщаваше, че на III армия е възложена задача на 9 октомврий да атакува и заеме Лозенградъ. За заемането на този градъ дата не бѣше посочена. Нѣмаше и възможностъ той да се заеме за единъ день.

6. Понеже дѣсниятъ флангъ на 4-а дивизия се насочваше къмъ Куюнгууръ, по-добре би било ядрото на конната дивизия, вмѣсто къмъ Куюнгууръ и надписа на р. Кетенли, да се насочеше къмъ Дувланъ кьой — Иениджи.

7. Дружинитѣ и батареята, които се придаваха на конната дивизия, по-добре щѣше да бжде да ѝ се дадѣха още въ Саржталишманъ, за да ѝ бждѣха подъ ржка още отъ сутринята на 9 октомврий.

8. На 5-а пех. дивизия не е посочена линия за достигане на 9 октомврий вечерята.

9. Оставянето на флангарда на армията въ Кадикьой, докато се разясни обстановката, бѣше много правилно. Подчиняването на сжщия на командира на 5-а дивизия бѣше сжщо правилно

10. Въ заповѣдта не се посочва кжде да се установятъ шабоветѣ на дивизиитѣ вечерята на 9 октомврий.

11. Понеже конната дивизия се намираще западно отъ фронта на III армия и нѣмаше възможностъ бързо да организира разузнаване предъ фронта на III армия, затова командуваниятъ армията трѣбваше да нареди това разузнаване да се произведе отъ дивизионнитѣ конници на 4-а и 5-а пех. дивизии, като самъ посочеше по важнитѣ посоки, по които трѣбваше да се насочи разузнаването.

12. Задачата, възложена отъ Главното командване на конната дивизия съ директива № 3, трѣбваше изцѣло да се помѣсти въ заповѣдта по армията № 14. Къмъ нея трѣбваше да се добави и задачата, която ѝ се даваше допълнително отъ командувания III армия.

Въ 22:30 часа, преди още да бѣше окончателно готова оперативната заповѣдъ № 14, на командира на конната дивизия се изпрати отдѣлна заповѣдъ, съдържаща изложеното за конницата въ п. 1 на общата заповѣдъ.¹⁾ Това бѣше правилно, защото даваше възможностъ на командира на конната дивизия по-навреме да се запознае съ задачата, която му се даваше. Въ тази отдѣлна заповѣдъ, както вече споменахме, трѣбваше обаче да се помѣстятъ и задачитѣ, които съ директива № 3 се възлагаха на конната дивизия направо отъ началникъ щаба на действащата войска. Тази заповѣдъ, изпратена по специаленъ офицеръ, се получава отъ командира на конната дивизия на 9 X въ 4:10 часа.

За действията на 9 октомврий на командувания I армия се изпрати съобщение, съ което му се известяваше ли-

¹⁾ Телеграма № 772 отъ 8 X.

нията, която щѣше да достигне този день III армия; посоката, въ която се насочваше конната дивизия; мѣстото на щаба на III армия и начина за свръзка съ него.¹⁾

Вечерята на 9 октомврий началникъ щаба на III армия съобщи на началникъ щаба на I армия следното: „Телеграфната станция въ Голѣмъ Боялъкъ не се обади днесъ отъ 15 часа. Моля, предвидъ важността на връзката, утре и въ други день (9 и 10 октомврий) между армиитѣ разпоредете да се поддържа постоянно действие между станциитѣ Голѣмъ Боялъкъ и Кайбиляръ. Изпращамъ Ви заповѣдта по III армия за утре. Приложениятъ пакетъ моля да се изпрати на командира на Конната дивизия, съ когото трѣбва вече да сте въ връзка. Той съдържа заповѣдта по армията за утре. Прилагатъ се 4 телеграми, отъ които три непредадени по причина, че станцията Гол. Боялъкъ не работи, и една за доказателство на сжщото.“²⁾

Грижата на началникъ щаба на III армия да се поддържа тѣсна връзка съ I армия въ единъ такъвъ важенъ моментъ е повече отъ похвална.

Къмъ полунощъ командуваниятъ III армия донесе въ щаба на действащата войска следното: „На 9 октомврий III армия ще се стреми да достигне линията Куюнгууръ — Петра — дветѣ села Кади Кьой съ 4-а и 5-а дивизии. 6-а дивизия ще достигне линията Ески Полосъ — Ериклеръ. Конната дивизия ще бжде насочена къмъ Саржталишманъ — Татарларъ — Куюнгууръ, за да разузнава и скжса съобщенията на Лозенградъ съ околнитѣ градове. Вѣроятно утре III армия ще има само авангардни боеве около Лозенградъ. Щабътъ на армията до 9 часа ще бжде въ Кайбиляръ, следъ което ще се премѣсти въ Ески Полосъ. Телеграфна свръзка чрезъ Кайбиляръ.“³⁾

Въ това донесение не се споменува нищо за положението, което заемаше III армия вечерята на 8 октомврий. По този въпросъ командуваниятъ армията имаше донесение само отъ командира на 4-а дивизия.⁴⁾ Отъ другитѣ дивизии нѣмаше никакви сведения. Така че, когато вечерята на 8 октомврий командуваниятъ III армия даде разпорежданията си за настѣпленieto на 9 октомврий, не знаеше истинското изходно положение на сжщата.

Понеже предъ фронта на III армия на 8 октомврий не се организира никакво разузнаване, затова презъ цѣлия день въ щаба на III армия не се получиха никакви сведения за противника отъ дивизиитѣ. По този начинъ щабътъ на армията

¹⁾ Телеграма № 773 отъ 8 X.

²⁾ Телеграма № 774 отъ 8 X.

³⁾ Телеграма № 775 отъ 8 X.

⁴⁾ Телеграма № 256 отъ 8 X.

въ навечерието на тъй важнитѣ действия къмъ Лозенградъ не бѣше достатъчно ориентиранъ за противника и за своитѣ 5-а и 6-а пех. дивизии.

9 октомврий — Маршъ маньовъръ къмъ Лозенградъ Завръзка на сражението подъ Лозенградъ

На 9 октомврий къмъ 3 часа презъ нощта специаленъ куриеръ събуди командуващия III армия и му предаде следната строго повѣрителна телеграма, изпратена на 8 X отъ началникъ щаба на действащата войска:

„По нѣкои добити сведения, въ случай че ние атакуваме Лозенградъ и настѣпимъ на югъ, турската войска може да предприеме едно настѣпление съ значителни сили по дѣсния брѣгъ на р. Марица и откъмъ Арда и да компрометира дѣсния флангъ на войската, като ни отхвърли на изтокъ и отъ нашата база. Предвидъ на това, по заповѣдъ на Негово Величество, считамъ необходимо да дамъ нѣкои инструкции:

1. Преди да предприемете атаката на Лозенградъ научете подробно укрепленията му и въоръжението имъ и не приемайте една операция, която може да бѣде несигурна.

2. Дръжте свободенъ тилъ си отъ обози, за да не бждете затруднени въ случай на отстъпление.

3. Въ случай на нужда да се отстъпва ще дръжите посока на Ямболъ, като се турите въ връзка съ I армия. За получаването отговорете.¹⁾

По тази телеграма командуващият III армия не разпреди нищо, а сутринта на 9 октомврий отговори на началникъ щаба на действащата войска следното:

„Получихъ Вашата телеграма № 431 и ще я взема въ съображение. Дълбоко сме увѣрени въ успѣха. Предварителниятъ ми планъ е следващиятъ: Днесъ приближаваме до линията Кюнгяуръ — Петра — Кадикьой, а утре отвѣрждаване на тази линия. Презъ нощта отъ 10 срещу 11 настѣпване къмъ укрепенитѣ позиции на противника, съ цель да заедемъ прикриващи за артилерията ни пехотни позиции. На 11 комбинирана пехотна и артилерийска атака, а може би и шурмъ. Разбира се, това е само една предварителна скица, която ще се промѣни споредъ обстановката. Моля най-енергично съдействие за устройството на подвоза ми, съгласно моитѣ досегашни искания до Главното тилово управление.²⁾

Въ свръзка съ тѣзи две телеграми ще отбележимъ, че докато отъ телеграмата на началникъ щаба на действащата войска дѣха пълненъ песимизмъ и нерешителностъ, отъ тази на командуващия III армия напротивъ дѣха пълно самообладание и увѣреностъ.

¹⁾ Телеграма № 431 отъ 8 X.

²⁾ Телеграма № 783 отъ 9 X.

Само този достоенъ отговоръ на командуващия III армия, въ единъ така решителенъ моментъ, на пълната съ колебание телеграма на началникъ щаба на действащата войска е достатъченъ да го издигне въ нашитѣ очи и ни убеди въ високитѣ му качества на истински военачалникъ.

Ако командуващият III армия бѣше се подалъ макаръ и отчасти на пълнитѣ съ колебание и нерешителностъ внушения на началникъ щаба на действащата войска, хубавото дѣло подъ Лозенградъ можеше напълно да се провали.

Представениятъ отъ командуващия III армия планъ-скица за атака на Лозенградския укрепенъ пунктъ, който предвиждаше атака съ открита сила само въ два дни, бѣше много правиленъ. Ако III армия, споредъ съвета на началникъ щаба на действащата войска, се спрѣше предъ укрепленията на Лозенградъ тепърва да ги изучава, щѣше да пропусне благоприятния моментъ за атака и можеше да създаде за себе цѣлъ Плѣвентъ.

По самия предварителенъ планъ на командуващия III армия ще кажемъ, че той даваше само една идея за хода на действията, които се замисляше да се развиятъ на 9 и 10 октомврий. Отъ него не се виждаше ни видѣтъ на замисления маньовъръ, ни посоката на главнитѣ усилия, ни разпредѣление на силитѣ, ни частнитѣ задачи. Ето защо той бѣше свършено непълненъ. Въ това отношение заповѣдта по III армия № 14, която командуващият III армия бѣше издалъ на 8 октомврий вечерта, даваше по-пълна идея за възприетия планъ за действие подъ Лозенградъ.

Относно препоржката на началникъ щаба на действащата войска тилътъ на III армия да се дръжи свободенъ отъ обози, командуващият армията не я изпълни и това бѣше правилно. Безъ снабдяване какъ можеше да се настѣпва и атакува? Трѣбваше само командуващият армията да вземе мѣрки да се поддържа въ обозитѣ по-строгъ редъ и дисциплина, като имъ се назначатъ и необходимитѣ прикрития.

Рано сутринта на 9 октомврий командуващият III армия получи отъ командира на 4-а дивизия донесение, че селото Омаръ Аббасъ било пълно съ обози отъ 1-а пех. дивизия и че артилерията на тази дивизия, която се намирала въ Чешмекьой, щѣла да трѣгне въ 6 часа отъ това село презъ Омаръ Аббасъ за Татарларъ. По този начинъ щѣло да стане кръстосване съ 1-а пех. дивизия, което могло да задържи 4-а дивизия.¹⁾

По поводъ на това донесение командуващият III армия изпрати на командира на 1-а пех. дивизия следното съобщение:

„Имамъ сведения, че части отъ Вашата дивизия заемаха Омаръ Аббасъ и съ това прѣчели на нашето движение. Имайте предвидъ, че това село е въ маршевата зона на III армия.

¹⁾ Телеграма № 779 отъ 9 X.

Затова заповѣдайте да се очисти, като се оттеглите на западъ и дадете свободенъ ходъ на частитѣ отъ III армия. Въ противенъ случай Вие ще компрометирате цѣлата ми операция срещу Кърклисѣ. Дѣсниятъ флангъ на III армия се движи по пѣтя Вайсалъ — Татарларъ — разв. Кереметлия. Днесъ ще се стремимъ да достигнемъ линията Коюнгууръ — Петра — Кадикъой.¹⁾

Понеже дѣсната колона на 5-а дивизия на 8 октомврий бѣше насочена за Карамза, за да не се заседнатъ обозитѣ на тази колона, съ лѣвата колона на 4-а дивизия, която на 9 октомврий се отправяше за сѣщия пунктъ, командуваниятъ армията още сутринята на 9 октомврий изпрати на командира на 5-а дивизия заповѣдь съ движението напредъ войскитѣ и обозитѣ да взематъ полуналѣво, за да освободи маршевата зона на 4-а и 6-а дивизии, като подчерта, че за това настоява най-енергично. Освенъ това му заповѣдва презъ време на похода да поддържа най-тѣсна свръзка съ сѣсидитѣ си и да не се ангажирва въ преждевремененъ бой, безъ шансъ на вѣренъ успѣхъ. Накрая му съобщаваше да донесе за мѣстото, гдето ще се установи щаба на 5-а дивизия, и да влѣзе въ свръзка съ щаба на III армия.²⁾

Това нареждане по-добре би било да се дадѣше още на 8 октомврий, или да се помѣстѣше въ оперативната заповѣдь по армията № 14, за да можеше командирѣтъ на 5-а дивизия навреме да го получи и разпорежи потрѣбното.

На командира на 4-а дивизия сѣщо бѣше изпратена допълнителна заповѣдь, съ която му се заповѣдаваше въ време на движението да поддържа тѣсна свръзка съ сѣсидитѣ си. Съобщаваше му се още вечерята на 9 октомврий да донесе за мѣсторазположението на частитѣ отъ дивизията и щаба на сѣщата. Уведомяваше го още, че е била изпратена заповѣдь до командира на 1-а пех. дивизия да очисти маршевата зона.³⁾

За устройството на тила командуваниятъ III армия, преди да замине отъ Кайбиляръ, съобщи на началника на Тилового управление при III армия следното: „Днесъ армията заминава на югъ. Нѣмамъ вече възможность да посвета и най-малкитѣ грижи на тилската служба. Вземете всичко въ рѣцетѣ си и на основание даденитѣ отъ менъ до сега наставления организирате бърже продоволствената и изобщо тилвата служба на най-широки начала.“³⁾

А на началника на Главното тилово управление той донесе следното:

1) Телеграма № 778 отъ 9 X.

2) Телеграма № 782 отъ 9 X.

3) Телеграма № 777.

„Днесъ армията заминава на югъ. Тилѣтъ ми е устроенъ достатъчно удовлетворително, но все пакъ трѣбватъ най-енергични мѣрки въ смисълъ на моитѣ досегашни телеграми, за да може да се обезпечи непрерывностьта на операцията. Моля най-настоятелно окажете ни Вашето мощно съдействие. Изпратете въ състава на Тилового управление още нѣколко енергични и знаещи офицери и чиновници.“¹⁾

Понеже болницитѣ на 4-а и 5-а пех. дивизии не бѣха още пристигнали при дивизиитѣ, а предстоеше бой, команд. армията съобщи на коменданта на Стралджа да разпорежи всички болници, които минаватъ оттамъ, да следватъ непрекъснато на югъ.²⁾

Преди да замине отъ Кайбиляръ, команд. III армия получи донесение отъ команд. на 4-а дивизия, съ което сѣщиятъ донесаше, че заминава съ щаба си за с. Чешме кьой.³⁾ Това донесение бѣше недостатъчно. Командирѣтъ на 4-а дивизия трѣбваше да донесе кога и кжде е насочилъ на югъ дивизията, за да ориентира командувания армията за марша на сѣщата.

Отъ щаба на армията трѣбваше да му се направи напомняне за това.

Забележка. Командирѣтъ на армията не можеше да се ориентира по тѣзи въпроси отъ оперативната заповѣдь на 4-а дивизия, понеже изобщо оперативнитѣ заповѣди на дивизиитѣ не се изпращаха и получаваха навреме въ щаба на армията.

Къмъ 8:30 часа командуваниятъ III армия се отправи съ щаба си отъ Кайбиляръ за новото си мѣстостоеение. Къмъ 9 часа той сигна въ с. Малкочъ. Тамъ завари 7-и пех. полкъ, който бѣше спрялъ въ това село да пази карантината.⁴⁾ Предъ видъ на сериознитѣ действия, които предстояха на армията, командирѣтъ на армията заповѣда 7-и п. полкъ да остави въ с. Малкочъ болнитѣ и сѣмнителнитѣ и да се отправи веднага задъ лѣвата колона на 4-а дивизия, гдето щѣлъ да получи назначение отъ командира на дивизията.⁵⁾

Следвайки по пѣтя за Куджа-тарла, в долината на р. Теке дере, команд. армията бѣше спрѣлъ отъ възникнала въ обоза на 4-а дивизия паника. Следъ като последната премина, командуваниятъ армията продължи движението си и къмъ 15 часа пристигна на височината западно отъ с. Ерекелеръ, гдето се спря да наблюдава боя, който бѣше вече започналъ отъ 4-а и 5-а дивизия. Тукъ той, чрезъ офицеритѣ отъ щаба си, се ориентира въ положението, но до вечерята никакви нови нареждания не даде.

1) Телеграма № 710 отъ 9 — X.

2) Телегр. № 780 отъ 9 — X.

3) Телеграма № 260 отъ 9 — X.

4) В полка се бѣше появилъ коремънъ тифъ въ голѣми размѣри.

5) Полева разписка безъ № отъ 9—X—9 часа.

Отъ наблюдателния пунктъ команд. армията трѣбваше, веднага следъ пристигането си, да донесе въ щаба на действащата войска за започване на боя. Трѣбваше да извести за сжщото и командувашия I армия.

Вечерята командувашият III армия се отправи за с. Карамза, гдето остана да ношува съ щаба си.

Къмъ това време въ щаба на армията бѣха получени следнитѣ донесения:

1. Отъ командира на 4-а дивизия, донесение № 109 отъ 9 X 16:45 часа, съ което донасяше, че въ 10:45 часа, като стигналъ в с. Карамза, намѣрилъ 3/4-а пех. бригада, разположена на бивакъ на северъ отъ селото, която още не била прибрала артилерията и обоза си; че когато ескадронътъ на лѣвата колона се явилъ предъ с. Чешме-кьой, билъ взетъ за неприятелска конница и въ бивака на 3-а бригада възникнала паника, която се предала и в 3/5-а п. бригада. Дѣсната колона продължила движението презъ с. Селиолу, защото пжтъ на право отъ Татарларъ за Разв. Кереметлия и Куюнѣуръ нѣмало. Къмъ 14 часа колоната наближила Селиолу. Лѣвата колона била на пжтъ за Ески Полосъ и достигнала височината между Карамза и Ески Полосъ. Четири роти открили огънь къмъ Ески Полосъ, но скоро го прекратили.

2. Отъ командувашия кон. дивизия донесение № 69 отъ 9 X 8 часа съ следното съдържание: „При всичко, че конната дивизия се подчинява Вамъ, днесъ получихъ телеграфически заповѣдъ № 425 отъ щаба на действащата армия да разузнавамъ фронта Тебилеръ—Хаскьой—Иениджи—Кавакли. Предъ видъ, че тая задача съответствува повече на задачата на цѣлата армия, решихъ да изпълня нея.

3. Отъ сжщия донесение № 73 отъ 9 X 14:20 часа, съ което донася отъ Селиолу, че дивизията разузнавала на фронта Демераклия—Кавакли. Въ селата Селиолу, Разв. Гердели тя се натъкнала на отреди отъ тритѣ рода оръжия; въ Селиолу — на полкъ пехота, 12 орджия и около бригада конница, които заемали северната страна на селото Кюкилеръ; въ Гердели — на дружина пехота, около бригада конница и картечници. Къмъ това време се водела престрелка между спешнитѣ части на дивизията и неприятелската пехота, а къмъ Кюкилеръ въ боя вземала участие и нашата пехота, а отъ страна на противника — и артилерия.

4. Отъ началникъ щаба на I армия, който известяваше, че въ 10 часа предалъ телеграфически на команд. на конната дивизия въ Саржталишманъ извлѣчение отъ заповѣдъ по III армия № 14, досежно неговата заповѣдъ. Цѣлата заповѣдъ прашалъ съ ординарецъ офицеръ.¹⁾

¹⁾ Телегр. № 279 отъ 9 X.

Отъ тѣзи донесения най-важни бѣха сведенията, че 2/4-а п. бригада и конната дивизия сж се насочили отъ Татарларъ за Куюнѣуръ презъ Селиолу и че при Селиолу и Гердели е срещнатъ значителенъ по количество противникъ, който можеше да попрѣчи на поменатитѣ части да достигнатъ обектитѣ си. По този начинъ между Селиолу и Ески Полосъ се образуваше единъ опасенъ, не заетъ отъ никого, промеждутъкъ отъ около 8—9 клм., който противникътъ можеше да използва и парализира марша на лѣвата колона от 4-а дивизия. Понеже командирътъ на 4-а дивизия не донасяше да е взелъ нѣкои мѣрки противъ това, налагаше се командувашият армията да му обърне вниманието и му заповѣда да нареди потрѣбното.

Къмъ 20:30 часа командувашият III армия донесе на началникъ щаба на действащата войска, че този день, следъ единъ твърде уморителенъ маршъ, частитѣ на армията достигнали предназначениитѣ имъ обекти. 5-а дивизия съ доста упоритъ бой заела гребена Кадж-кьой — Петра, полѣвия брѣгъ на р. Теке дере (на 7 клм. югоизточно отъ линията Ереклеръ — Ески Полосъ). Въ боя взела участие само една бригада. Неприятельтъ — около 6 табора съ 2 батареи, отстъпилъ съ бързина, равносилна на паника. Загуби: убити 13 и ранени 50 челоуѣка. Преславската дивизия влѣзла въ боя по-късно на линията Ески Полосъ—Кереметлия и заела командувашитѣ височини около Ески Полосъ. Поради късното време противникътъ останалъ на позицията си Ески Полосъ — Петра. Отъ тази дивизия взели участие въ боя 3 полка. Загуби: 5 ранени. Силитѣ на противника срещу тази дивизия били 10—12 табора съ 2—3 батареи. Стрелбата на турската артилерия била извънредно лоша. Бдинската дивизия останала непожтната въ негово разположение между Ески Полосъ и Ереклеръ. На 10 октомврий щѣлъ да продължа действията, съ цель да заеме и се утвърди непосредствено предъ линията на укрепленията около Лозенградъ. Свързка по телеграфа чрезъ станция Кайбиляръ.¹⁾

Въ това донесение не се говори нищо за конницата, Вѣроятно къмъ това време донесението на команд. на конната дивизия № 73 не е било още докладвано.

Донесението на командувашия армията до началникъ щаба на действащата войска бѣше изпратено навреме, но пристига късно, понеже отъ Карамза до Девлетъ Агачъ е изпратено съ ординарецъ.²⁾

¹⁾ Телегр. № 785 отъ 9 X.

²⁾ Забележка. Къмъ това време 6-а телеграфна полурота, на която бѣ възложено да свърже Кайбиляръ съ Карамза, поради появилата се паника, успѣ да продължи телегр. линия само до с. Девлетъ Агачъ.

Командуваният армията, понеже не бѣше получилъ донесения отъ командиритѣ на 5-а и 6-а дивизии, помѣсти въ донесението си само това, което той лично бѣ видѣлъ и което офицеритѣ отъ щаба му бѣха разказали и докладвали. Макаръ и непълно, донесението бѣше достатъчно, за да даде ясна представа за действията на III армия на 9 октомврий.

Вечерята на 9 октомврий, следъ като обсъди положението, командуваният III армия взе решение на 10 октомврий да продължи енергично настѣплението. За целта къмъ 21 часа той направи следнитѣ ризпореждания:

а) До командира на 5-а пех. дивизия въ Ереклеръ: „Утре армията ще си постави за задача да настѣпи до сферата на действителния артилерийски отънъ отъ укрепленията на Лозенградъ, да се утвърди на тази линия и сетне, според обстановката, да атакува укрепленията сѣщия или на другия день. Вашата дивизия да настѣпи между буквата Ф при надписа Киризли и височината 215, северно отъ Ахмача. Ще оставите една дружина съ една планинска батарея въ с. Койва за осигуряване лѣвия ви флангъ и тила откъмъ Малко Търново. Вдѣсно отъ Васъ, между буквата Ф и Фундаклийската рѣка и Теке дере ще настѣпва къмъ с. Раклица Преславскиятъ полкъ съ едно с. с. отдѣление. Преславската дивизия ще атакува линията между Ески Полосъ и Петра и ще заеме гребена между рѣкитѣ Кетенли и Теке дере. Въ Ваше разпореждане се дава с. с. гаубично отдѣление, което утре къмъ 9 часа ще се присъедини къмъ дивизията Ви по пѣтя Ереклеръ — Каджкѡй. Начало на действията — на разсѣмване. Азъ до 6 часа ще бѣда въ Карамза, а после ще премина въ Ереклеръ. 6-а дивизия остава въ мое разпореждане.¹⁾

б) На команд. на 4-а пех. дивизия въ Карамза: „Атакувайте утре позицията на противника между Ески Полосъ и Петра, съ обхватъ на лѣвия му флангъ, като се стремите да го отхвърлите въ Лозенградъ и да заемете гребена между р. р. Кетенли и Теке дере. Преславскиятъ полкъ въ посока на линията, която минава презъ надписа рѣка Киризли — с. Раклица. Влѣво отъ този полкъ действува 5-а пех. дивизия. Изпратете утре въ 6 часа гауб. с. с. отдѣление отъ с. Карамза къмъ с. Ереклеръ и с. Каджкѡй, гдето да влѣзе въ разпореждането на командира на 5-а дивизия. 6-а пех. дивизия остава и утре въ мое разпореждане. Тя се съсредоточава задъ фронта на 5-а дивизия. Азъ ще се намирамъ на височинитѣ южно отъ с. Ереклеръ. Съединете се съ мене съ телеграфъ.²⁾

в) На командира на 6-а пех. дивизия въ Ереклеръ: „Утре Вашата дивизия ще продължава да остава въ мое разпореждане, като се съсредоточи въ 7 часа между р. Ери и

1) Телегр. № 786 отъ 9 X 21.15 часа.

2) Телеграма № 788 отъ 9 X — 21.15 часа.

р. Сурсуватъ, на 3 клм. южно отъ лозята, които се намиратъ между селата Ереклеръ и Кади-кѡй. Ще дадете едно с. с. отдѣление въ разпореждането на командира на Преславската дивизия, за да се присъедини къмъ Преславския полкъ, когато последниятъ достигне въ околноститѣ на Ески Полосъ, на лѣвия брѣгъ на Теке дере. Командирътъ на отдѣлението да търси предварително връзка съ командира на Преславския полкъ.¹⁾

г) На командира на конната дивизия: „Азъ считамъ все пакъ, че Вашата дивизия ми е напълно подчинена, затова настоявамъ да действувате въ духа на дадената Ви вчера отъ менъ инструкция. Утре ние продължаваме задачата си, затова насочете се въ пространството между Хаскѡй и Кърклисе, като действувате на лѣвия флангъ на противника, който е около Петра, и като се помжчите да скжсате желѣзопѣжнитѣ съобщения съ Баба Ески. За положението ще Ви доложи лично ротмистъръ Богдановъ.²⁾

Въ 2 часа разпорежданията до командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пехотни и конната дивизии бѣха обобщени въ оперативна заповѣдь № 15, която имаше следното съдържание:

Отъ днешния бой се установи, че около една неприятелска дивизия е излѣзла изъ крепостъта Лозенградъ по двата брѣга на р. Теке дере, съ цель да задържи настѣплението на армията. Противникътъ се е спрѣлъ на линията Каджкѡй — Ески Полосъ — Петра.

Нашата I армия е успѣла да отхвърли къмъ Одринъ, следъ упоритъ бой, находящитѣ се срещу нея неприятелски части, които сж претърпѣли значителни загуби.

Утре 10 того на разсѣмване армията да продължи движението си къмъ крепостъта съ цель да заеме и се утвърди на близкитѣ до крепостъта позиции, за което:

1. Конната дивизия да действува по посоката Селиелу — Иениджи — Кавакли, като се стреми да разруши желѣзопѣжната линия Лозенградъ — Баба Ески.

2. 4-а пех. Преславска дивизия да атакува утре на разсѣмване позицията на противника между с. Ески Полосъ и Петра, съ обхватъ на лѣвия му флангъ, като се стреми да го отхвърли къмъ Лозенградъ и заеме гребена между р. Кетенли и Теке Дере. За свръзка съ 5-а дивизия да се изпрати 7-и пех. Преславски полкъ на лѣвия брѣгъ на Теке Дере въ посока на линията, която минава презъ надписа р. Киризли — с. Раклица.

3. 5-а пех. Дунавска дивизия — да настѣпи утре на разсѣмване къмъ участъка между буква Ф при надписа Киризли

1) Телеграма № 787 отъ 9-X — 21.15 часа.

2) Полска записка безъ номеръ отъ 9 X, изпратена отъ ротмистъръ Богдановъ.

и височината 215, северно отъ с. Ахмача. Да остави една дружина и една планинска батарея при с. Койва за охранение лѣвия флангъ и тила откъмъ Малко Търново.

4. 6-а пех. Бдинска дивизия остава въ мое разпореждане, като се съсредоточи къмъ 7 часа между рѣкитѣ Ери и Сжрсуват, на 3 клм. южно отъ лозята, които се намиратъ между с. с. Ереклеръ и Надикьой.

5. Азъ до 6 часа ще бжда въ с. Карамза, а после ще мина въ с. Ериклеръ.

Въ връзка съ отдѣлнитѣ заповѣди ще отбележа следното:

1. Щомъ като командувачиятъ армията беше решилъ за действията на 10 октомврий да издаде обща оперативна заповѣдъ, нѣмаше нужда да се издаватъ отдѣлни частни заповѣди, още повече, че между времето на издаването на едната и другитѣ имаше само единъ часъ промеждутъкъ.

Обикновено вечеръ, когато се получатъ сведения за общата обстановка, се издава обща оперативна заповѣдъ, за която има достатъчно време да се напише и изпрати и то въ едно време, когато войскитѣ не действуватъ. Отдѣлнитѣ заповѣди обикновено се издаватъ презъ деня, когато трѣбва да се направятъ нѣкои бързи разпореждания.

2. Въ отдѣлните заповѣди до командиритѣ на 4-а и 5-а пех. и конната дивизии не се съобщава каква ще бжде общата задача на армията на 10 октомврий.

3. Въ заповѣдта № 786 до командира на 5-а пех. дивизия не се посочва линията, която на 10 октомврий трѣбваше да се стреми да достигне тази дивизия.

4. На командира на 5-а дивизия не се съобщава кжде щѣше да се съсредоточи на 10 октомврий 6-а пех. дивизия, която оставаше въ разпореждане на командувачия армията.

5. На командира на 4-а пех. дивизия не се съобщаваше, че на 7-и пех. полкъ ще се даде едно с.с. артилер. отдѣление отъ 6-а пех. дивизия.

6. На сжщия трѣбваше да се заповѣда да поддържа връзка съ I армия и се погрижи да се вземе образувалия се между дѣсната и лѣвата колона промеждутъкъ. Трѣбваше още да му се каже где се намира конната дивизия и каква задача ѝ се възлага за 10 октомврий.

Като се заповѣдаваше на командира на 4-а дивизия да обходи лѣвия флангъ на противника, трѣбваше да му се заповѣда да вземе грижливи мѣрки за осигуряване на дѣсния си флангъ откъмъ Селиолу, гдето вече се знаеше, че противникътъ има групирани значителни сили.

7. Решението на командувачия армията да прехвърли гаубичното с.с. отдѣление отъ 4-а въ 6-а дивизия бѣше правилно, обаче още по-добре би било, както споменахме и по-рано, това отдѣление още отъ самото начало да се дадѣше

на 5-а пех. дивизия, която се насочваше непосредствено на Лозенградския укрепенъ пунктъ.

8. На командира на 4-а дивизия сжщо трѣбваше да се съобщи кжде ще се съсредоточи 6-а дивизия на 10 октомврий.

9. На командира на 6-а дивизия съ отдѣлната заповѣдъ не му се съобщаватъ задачитѣ на входящитѣ се предъ него 4-а и 5-а дивизии за 10 октомврий.

10. На сжщия не се съобщава кжде се установява щабътъ на III армия на 10 октомврий.

11. Въ отдѣлната заповѣдъ до командира на конната дивизия не се съобщава на сжщия възложената на 4-а дивизия задача за 10 октомврий. На сжщия не се съобщава кжде ще бжде щабътъ на III армия този день.

12. Изобщо въ всички отдѣлни заповѣди до командиритѣ на 4-а, 5-а и 6-а пех. и конната дивизии сж направени чувствителни пропуски. Вѣроятно се е мислило, че тѣ ще се попълнятъ съ общата оперативна заповѣдъ.

Все пакъ тѣ сж изразъ на едно добро командване, което полага похвални усилия да съгласува действията на частитѣ отъ армията въ единъ така решителенъ моментъ. Тѣзи заповѣди могатъ да служатъ като добъръ образецъ на даване на разпореждания съ отдѣлни (частни) заповѣди.

По общата оперативна заповѣдъ № 15 ще отбележимъ следното:

1. Сведенията за противника предъ фронта на III армия сж дадени добре. Трѣбваше обаче сжщитѣ да се попълнятъ и съ сведенията получени този день отъ командира на конната дивизия за противника около Селиолу. Това щѣше да принуди командира на 4-а дивизия да вземе мѣрки за охранение на дѣсния си флангъ, особено когато сжщиятъ се насочеше въ обходъ на лѣвия флангъ на противника при Лозенградъ.

2. За I армия трѣбваше пакъ да се посочи кжде се намиратъ лѣвофланговитѣ ѝ части. Така командирътъ на 4-а пех. дивизия и командирътъ на конната дивизия щѣха да знаятъ кжде да търсятъ свързка съ тѣхъ.

3. Въ задачата на армията на 10 октомврий трѣбваше конкретно да се посочи кои близки до крепостта позиции трѣбва да се заематъ. Трѣбваше да се посочи кой флангъ на противника ще се атакува решително и въ коя посока ще се стреми да отхвърли противника. Това до известна степенъ се вижда отъ частнитѣ задачи.¹⁾

4. Задачата на конната дивизия е дадена непълна, не така, както е изложена въ частната заповѣдъ до командира на конната дивизия. Тукъ не е посочено да действува срещу лѣвия флангъ на противника, който е около Петра. И понеже

¹⁾ Ако се е замисляло да се окржи противникътъ при Лозенградъ, това сжщо трѣбваше да се спомене.

общата заповѣдь се изпраща следъ частната, командирѣтъ на конната дивизия можеше да вземе за изпълнение само задачата посочена въ общата заповѣдь.

5. Задачата на 5-а дивизия е дадена съ същата грѣшка, както и въ частната заповѣдь, т. е. не е посочена линията, която трѣбва да се стреми да заеме 5-а дивизия на 10 октомврий, както това е казано за 4-а дивизия.

Повече отъ изброенитѣ грѣшки несъмнено се дължатъ на бързината, съ която се е работило. Независимо отъ тѣхъ дейността, която е проявилъ командувачиятъ III армия вечерята на 9 октомврий, за да организира колкото се може по-добре сражението на армията на 10 октомврий, е повече отъ похвална. Тя е изразъ на едно компетентно и самоуверено командване, което води армията напредъ съ сигурна ръка, без каквото и да е колебание.

Споредъ историята на войната между България и Турция томъ II стр. 263 общата оперативна заповѣдь № 15 не била получена на 10 X въ никоя дивизия, освенъ въ 4-а. Ако това е така, то бѣше грѣшка, защото по този начинъ непълнотитѣ на отдѣлнитѣ (частнитѣ) заповѣди не можеха да се отстранятъ.

Отдѣлнитѣ заповѣди сж получени както следва: 4-а дивизия — още вечерята на 9 октомврий; 5-а дивизия — 2:10 часа на 10 X; 6-а дивизия — въ 2:40 часа на 10 X; конната дивизия — 21:40 часа на 9 X чрезъ ротмистъръ Богдановъ.

За дейността на тила командувачиятъ армията изпрати на началника на тилового управление при III армия следната заповѣдь: „Армията се развърна и води бой на линията Петра — Ески Полосъ — Кадикьой. Вземете всички мѣрки за снабдяването на армията съ необходимитѣ продоволствени припаси въ разходнитѣ магазини въ Факия, Къзж Клисе и Яйладжикъ, както и за безпрепятственото функциониране на дивизионнитѣ транспорти.¹⁾

Въ 23:40 часа командувачиятъ армията изпрати на командувачия I армия въ Голѣмъ Боялъкъ следното съобщение: „Днесъ III армия атакува противника на линията Алмачикъ — Ериклеръ — Разв. Кереметлия, отхвърли го съ значителни загуби до линията Кадикьой — Ески Полос — Петра. Утре продължаваме атаката съ цель да заедемъ и се утвърдимъ на по близки до крепостта позиции. Конната дивизия ще действа по посока Селиолу — Иениджи — Кавакли и ще се стреми да разруши ж. п. линия Лозенградъ — Баба Ески. Добре ще бжде, ако и Вие настѣпите съ лѣвофланговитѣ си части въ посока Селиолу — Хаскьой, за да ангажирате частъ отъ силитѣ на противника и да обезпечавате моя дѣсенъ флангъ и тилъ.²⁾

¹⁾ Телеграма № 783 отъ 9 X.

²⁾ Телеграма № 791 отъ 9 X.

Молбата на командувачия III армия, отправена съ това съобщение до командувачия I армия, бѣше много умѣстна. Тя показва, че командувачиятъ III армия е държалъ смѣтка за своя откритъ дѣсенъ флангъ и че въ този моментъ той до известна степенъ се е излагалъ на рискъ. Това обаче не го спрѣ предъ решението му на всѣка цена да се справи съ противника подъ Лозенградъ. Искането си командувачиятъ III армия обаче трѣбваше да отправи малко по-рано.

За същото би трѣбвало да се отправи молба и до началникъ щаба на действащата войска.

Късно вечерята на 9 октомврий командирѣтъ на 4-а дивизия, който се оттегли за ношуване въ с. Карамза, се яви лично на командувачия армията и му докладва за положението на дивизията и извършеното отъ нея този день. Какво точно той е докладвалъ на командувачия армията, нѣма данни. Въ всѣки случай, понеже вечерята този день командирѣтъ на 4-а дивизия не бѣше получилъ още никакво донесение отъ своята 2-а бригада за разиграния отъ нея бой при Селиолу, той не е могълъ да освѣтли командувачия армията по този въпросъ.

Командувачиятъ армията използва срещата си съ командира на 4-а дивизия, за да му даде нѣкои указания по предстоящия бой на 10 октомврий.

Отъ командира на конната дивизия до полунощъ на 9 октомврий не се получи ново донесение за извършеното отъ нея този день. По този начинъ вечерята на 9 октомврий командувачиятъ армията остана недостатъчно ориентиранъ върху истинското положение на дѣсния флангъ на армията си и за силитѣ на противника предъ него. За разиграния бой отъ конната дивизия 1/1-а и 2/4-а бригади при Селиолу той нѣмаше никакво известие. Той не знаеше, че конната дивизия и 2/4-а бригада сж заношували около Селиолу и че промеждутѣкъ между тѣхъ и лѣвата колона на 4-а дивизия не бѣше заетъ отъ никакви войски.¹⁾

10 октомврий — Сражението подъ Лозенградъ

Сутринята на 10 октомврий командувачиятъ III армия, преди да заmine за новото си мѣстостоеение — с. Ериклеръ, направи следнитѣ распореджания:

1. До коменданта на с. Кайбиляръ — да изпрати въ Девлетъ Агачъ 20—30 коли за превозване на първитѣ раниени и болни.²⁾

¹⁾ Фактически въ този промеждутѣкъ около Кереметлия се намираше само единъ полуеткадронъ отъ дивизион. конница на 4-а дивизия.

²⁾ Телеграма № 792 отъ 10 X.

2. До началника на Тиловото управление на III армия — да разпорежи 100 коли с хлѣбъ да минатъ веднага отъ Факия презъ Кайбиляръ за Девлетъ Агачъ. Хлѣбътъ да оставятъ въ Кайбиляръ, а колитъ празни да заминатъ за Девлетъ Агачъ, гдето да очакватъ ранени и болни войници за евакуация.¹⁾

3. На сжщия — понеже армията се намира на два прехода отъ границата въ Турция, да нареди да се премѣстятъ разходнитъ магазини и хлѣбопеченето на линията Урумъ Факж — Яйладжикъ. По-нататъкъ му пише: „Бързайте, защото иначе вземате на себе си страшна отговорност. Искайте коли и возете къмъ новитъ складове повече брашно и фуражъ. Хлѣбътъ трѣбва да се пече при насъ, иначе ще се разваля. Бждете готови сжщо съ празнитъ коли за превозване на раненитъ.“²⁾

Тази телеграма за излишенъ пжтъ подчертава извънредно голѣмитъ грижи на командуващия III армия за редовното снабдяване на войницитъ съ хлѣбъ. Дори и въ този моментъ, когато армията му бѣше вече встѣпила въ стражението съ противника, неговитъ грижи за правилното функциониране на прехраната не отслабнаха.

Похвални сж грижитъ на командуващия армията и за своевременното евакуиране на раненитъ и болнитъ.

Следъ като се направиха горнитъ разпореждания, къмъ 8 часа командуващиятъ III армия съ цѣлия си щаба се отправи за с. Ериклеръ, кждето пристигна къмъ 9 часа сутринята. Тамъ боятъ на фронта на 5-а пех. дивизия бѣше вече започналъ.

Командуващиятъ армията се спрѣ на 4 клм. отъ с. Ериклеръ, близу до наблюдателния пунктъ на командира на 5-а пех. дивизия, който се намираше до едни канари, задъ фронта на 1/5-а пех. бригада, въ сферата на неприятелския артилер. огънь.

Докато командуващиятъ армията се ориентираше въ положението и хода на боя, въ щаба му се получиха следнитъ съобщения и донесения:

1. Отъ командуващия I армия, който съобщаваше, че на 9 X единъ турски отредъ от 2—3 пех. полка, 5—6 батареи и нѣколко ескадрони настѣпилъ отъ с. Арнауткьой за с. Суфиларъ и Кайпа. Посрещнатъ отъ преднитъ части на 3-а дивизия и обхванатъ откъмъ с. Ортакчи отъ 16-и пех. полкъ, следъ единъ доста горещъ бой, противникътъ отстъпилъ въ безредие къмъ фортовата линия на крепостта Одринъ. Следъ боя преднитъ части на 3-а пех. дивизия останали на линията Кайпа — Мурачалия.³⁾

¹⁾ Телеграма № 793 отъ 10 X.

²⁾ Телеграма № 794 отъ 10 X.

³⁾ Телеграма № 294 отъ 10 X.

2. Отъ сжщия — отговоръ на № 791, съ който известяваше, че на 10 X I армия, споредъ дадената ѝ директива, оставала на линията Челмѣкьой — Провадия — Домурджаали, съ силно странично прикритие атаката на III армия противъ Лозенградъ.¹⁾

3. Отъ командира на 6-а пех. дивизия — донесение № 201 отъ 10 X — 6:50 часа, съ което донасяше, че той съ щаба си се намиралъ при 2-а бригада, която се намирала на опредѣленото ѝ за съсредоточение мѣсто. 1-а бригада щѣла да пристигне на сжщото мѣсто отъ Карамза презъ Ериклеръ, следъ като получила изпратената ѝ въ 4 часа заповѣдь.²⁾

4. Отъ командира на 4-а пех. дивизия — донесение № 31 отъ 10 X 8 часа, съ което донасяше, че 1-а и 3-а бригади настѣпвали, за да заематъ линията Ески Полос — Петра. 19-и полкъ заелъ презъ нощта Ески Полосъ. 2-а бригада настѣпвала къмъ Разв. Кереметлия. Срещу нея на 9 X действували около 3 пех. полка съ артилерия.³⁾

Къмъ 11 часа началникъ щаба на III армия по заповѣдь изпрати на командира на 4-а дивизия следното съобщение:

„На лѣвия флангъ на армията боятъ се развива въ благоприятенъ смисълъ за насъ. 1/5-а бригада настѣпва успѣшно и сега заема гребена на северъ отъ с. Ахмача.“⁴⁾

Къмъ обѣдъ, понеже настѣплението на 1/5-а бригада се затегна, командуващиятъ армията заповѣда на командира на 5-а дивизия да вкара въ действие останената въ маневриращи войски 3/5-а бригада. Той заповѣда да се подаде напредъ и 2/6-а пех. бригада, която се събираше източно отъ Ериклеръ, за да я има подъ ржка. Въ сжщото време той даде заповѣдь на 7-и пех. полкъ да ускори настѣплението къмъ с. Раклица.

Малко по късно командуващиятъ армията реши да вкара въ действие и единъ пех. полкъ отъ 6-а пехотна дивизия. Въ този моментъ въ разгара на силния артилер. огънь, който се водѣше на дѣсния флангъ на 5-а дивизия, при него се яви единъ офицеръ, изпратенъ отъ командира на конната дивизия, който устно му доложи, че дѣсниятъ флангъ на III армия и лѣвиятъ на I армия отстъпвали назадъ къмъ линията Ташли Муселимъ — Татарларъ и че между нашите две армии се врѣзала цѣла турска армия, която заплашвала фланга и тила на III армия.

Командуващиятъ армията, като получи това донесение, на първо време се обезпокои и доста се колеба какво да предприеме. Следъ известно време обаче той взе ре-

¹⁾ Телеграма № 297 отъ 10 X.

²⁾ Донесение № 201 отъ 10 X.

³⁾ Донесение № 31 отъ 10 X.

⁴⁾ Телеграма № 796 отъ 10 X.

шение въ момента да не предприема нищо срещу появилия се на дѣсния фланг противник, а съ всички сили да продължи настѣплението къмъ Лозенградъ съ твърдата вѣра, че като разбие противника около този пунктъ, косвено ще парализира и противника, настѣпващъ отъ Селиолу. Затова той повика при себе си офицера, който му направи поманатото устно донесение, и му заповѣда да предаде на командира на конната дивизия да вземе мерки да задържи колкото се може по-дълго време противника при Селиолу, докато той въ това време се справи съ този при Лозенград и притече на помощъ. Това решение бѣше твърде смѣло, защото се осланяше на увереността, че той ще може бързо да се справи съ противника при Лозенградъ. Командуващият армията въ момента имаше тази увѣреностъ. Той твърде разчиташе на добритѣ качества на своитѣ войски. Макарь и да се излагаше на твърде голѣмъ рискъ, той възприе това смѣло решение, ръководимъ от максимата: — „Който рискува, той печели“. Този случай наново потвърди високитѣ качества, които командуващият III армия обладаваше като висшъ военачалникъ.

По това донесение командуващият армията не уведоми и командира на 4-а пех. дивизия, флангътъ на когото непосредствено се застрашаваше, вероятно за да не убие неговия устремъ.

По донесението на командира на конната дивизия ще отбележимъ, че това толкова важно донесение трѣбваше да се изпрати не устно, а писмено, съ подписа на командира на дивизията.

Въ него трѣбваше да се каже накѣде се насочва турската армия, къмъ момента на изпращането на донесението, до кѣде е достигнала сжщата и приблизително състава и числеността ѝ.

Въ същото донесение трѣбваше да се каже още какво ще предприеме конната дивизия, за да може да запази фланга и тила на III армия, докато командуващият III армия вземеше съответнитѣ мѣрки.

Това важно донесение изобщо твърде зле характеризира командира на конната дивизия, като висшъ коненъ началникъ. Въмѣсто писмено и пълно да уведоми командуващия армията за грозещата опасностъ и взетитѣ отъ него мѣрки, той му праща устно донесение, което, предадено въ една доста тревожна форма и въ единъ така важенъ моментъ, можеше да смути и най-самоувѣрения началникъ и да попрѣчи на правилния ходъ на операцията по цѣлия фронтъ на армията.

Ако командирътъ на конната дивизия въ момента бѣше на висотата на своето положение, той, вмѣсто да обезпокоява командуващия армията по единъ такъвъ тревоженъ начинъ, можеше съ ядрото на дивизията, заедно съ находящата се

тамъ 2/4-а бригада, да осуети за доста дълго време всѣки ударъ на противника, насоченъ срещу дѣсния флангъ на III армия.

Макарь че конната дивизия имаше специална задача, предъ появилата се голѣма опасностъ, която можеше да компрометира операцията на III армия, командирътъ на конната дивизия трѣбваше да прояви починъ и се притече на помощъ.

Следъ като командуващият армията изпрати заповѣдта си до командира на конната дивизия, той даде устна заповѣдъ на командира на 2/6-а бригада да му даде единъ пех. полкъ въ негово лично разпореждане. Командирътъ на бригадата му даде 35-и полкъ. Командуващият армията лично даде заповѣдъ на командира на 35-и полкъ да настѣпи вдѣсно отъ 5-а дивизия и атакува противника, заемащъ чукитѣ по лѣвия брѣгъ на р. Сурсуватъ дере. Къмъ 13³⁰ часа полкътъ се развърна и почна да настѣпва. Командуващият армията, заедно съ всички генералщабни офицери отъ щаба му, излѣзе още напредъ и се спрѣ да наблюдава хода на боя отъ единъ пунктъ, намиращъ се вече въ сферата на неприятелския пушеченъ огънь.

Въ това време съ вкарването въ боя на 3/5-а бригада, 7-и и 35-и пех. полкове, цѣлиятъ боенъ редъ на 5-а дивизия се понесе напредъ и следъ упоритъ бой достигна височинитѣ по лѣвия брѣгъ на р. Кетенли.

За да се ориентира по-добре въ новосъздаденото положение, къмъ 15³⁰ часа командуващият армията изпрати напредъ единъ отъ офицеритѣ на щаба си, а самъ съ щаба остана на наблюдателния си пунктъ, на лѣвия брѣгъ на р. Сурсуватъ, южно отъ Ериклеръ.

Къмъ 17 часа, понеже завалѣ проливенъ дѣждъ и настѣплението стана невъзможно, командуващият армията заповѣда да се предаде на командиритѣ на 5-а и 6-а пех. дивизии да наредятъ частитѣ да се спратъ на достигнатитѣ позиции, да се устроятъ и укрепятъ на тѣхъ.

Къмъ 18 часа, когато боятъ постепенно усихна, командуващият армията извика при себе си, на брѣга на р. Сурсуватъ дере, командиритѣ на 5-а и 6-а пех. дивизии и, като имъ изложи своята преценка на положението, предаде имъ да останатъ да ношуватъ непосредствено задъ бойния редъ на дивизиитѣ си, за да могатъ рано сутринта на 11 октомврий да възобновятъ настѣплението. При това имъ препорѣча да се използва нощта, за да се поустроятъ частитѣ и да се изнесе артилерията на решителни разстояния по лѣвия брѣгъ на р. Сурсуватъ дере, отгдето да може да се поддържа на другия денъ шурмътъ на крепостта. Нареди още цѣлата артилерия на 6-а дивизия да се даде въ разпореждане на командира на 5-а дивизия.

Понеже на 10 октомврий командувачият армията през цѣлия денъ не бѣше въ връзка съ командира на 4-а дивизия, преди да се завърне въ с. Ериклеръ той изпрати двама генералъ-щабни офицери да намѣрятъ командира на 4-а дивизия, да се запознаятъ съ положението и му предадатъ заповѣдта на командувачия армията на 11 октомврий настѣплението къмъ Лозенградъ да продължи

Поменатитѣ по-горе устни нареждания до командиритѣ на 5-а и 6-а пех. дивизии бѣха оформени съ следната писмена заповѣдь: „Понеже времето е доста напреднало, армията ще шурмува Лозенградъ утре на 11 того. Дивизиитѣ да ношуватъ въ боенъ редъ, като се окопаятъ на заетитѣ отъ тѣхъ мѣста. Утре общото настѣпление почва въ 6 часа, като 5-а дивизия настѣпи по указания ѝ фронтъ, а гаубичното отдѣление се насочи къмъ с. Раклица. Щабътъ на армията ще ношува въ Ериклеръ.¹⁾“

Тази заповѣдь е подписана отгоре напръко на бланка отъ командувачия армията. Тя е написана на листъ отъ книжката за донесения, но бланкътъ ѝ не е попълненъ. Не е посочено откъде се изпраща, до кого, нито има №, дата и часъ на изпращането. По съдържание то се отнася до всички дивизии, но съ нея се дава задача само на 5-а дивизия. Изпращането на заповѣдта въ такъвъ видъ, макаръ и при твърде особени обстоятелства, не говори добре за носенето на щабната служба въ III армия.

Вечерята на 10 октомврий командувачият армията се завърна въ Ериклеръ, гдето остана да ношува.

За действията на 11 октомврий той отдаде оперативна заповѣдь № 16, която имаше следното съдържание:

„Следъ днешния бой за завладяване на преднитѣ неприятелски позиции противникътъ въ съставъ около 15-20 табора съ 3—4 батареи отстъпи на височинитѣ по лѣвия брѣгъ на р. Кетенли дере и до селата Каракочъ, Ахмача.

1-а пех. Софийска дивизия при Селиолу е отхвърлила на югъ насоченитѣ срещу нея неприятелски части отъ Одринския гарнизонъ.

Утре на разсъмване армията ще шурмува крепостта Лозенградъ, за което:

1. Конната дивизия да продължи да изпълнява задачата, възложена ѝ съ заповѣдта по армията № 15 отъ 9 того, като особено се стареа да разруши ж. пѣтната линия Баба Ески — Лозенградъ.

¹⁾ Полска записка безъ № и безъ дата. Воен. архивъ VIII — 31 — 6, стр. 91.

2. 4-а пех. Преславска дивизия да атакува западния фронтъ на крепостта отъ редута Раклица включително до с. Карагдеръ включително.

3. 5-а пех. Дунавска дивизия да атакува северния фронтъ на крепостта отъ редута Раклица изключително до редута Скопо включително.

4. 6-а пех. Бдинска дивизия да се съсрѣдоточи въ дола, западно отъ кота 215.

5. Гаубичното отдѣление и всичката артилерия на 5-а и 6-а дивизии да заематъ позиция на гребена Каракая и да бждатъ готови да поддържатъ атаката на пехотнитѣ части.

6. Азъ до 5 часа сутринята ще бжда въ с. Ериклеръ, а следъ това ще премина на вис. Каракая.

По тази оперативна заповѣдь ще отбележимъ, че въ сведенията за противника пакъ не се споменава нищо за противника при Селиолу.

Въ сведенията за своитѣ войски не се споменава за действията на I армия на 9 X и линията, която заема тази армия, за което бѣше получено известие.

Въ задачата на армията не се казва коя линия на противника ще се шурмува. Изразътъ „армията ще шурмува крепостта Лозенградъ“ е непъленъ.

Даването артилерията на 6-а дивизия на 5-а предрешаваше използването на 6-а дивизия само въ участъка на 5-а дивизия. Въ случая при 6-а дивизия трѣбваше да се остави макаръ и малко количество артилерия.

Съсрѣдоточаването на 6-а дивизия въ дола, западно отъ к. 215, предъ позицията на артилерията не бѣше правилно. Така тя се излагаше на артилерийския огънь на противника. По-добре би било да се съсрѣдоточеше северно от гребена Каракая, около пѣтя Алмачикъ — Каракочъ, въ дола на Кадикъойската рѣка и р. Сурсуватъ.

Въ заповѣдта не е посоченъ часъ за настѣплението на 11 октомврий.

Не сж посочени мѣрки за охранение на дѣсния флангъ на III армия противъ противника при Селиолу, за което командувачият армията беше получилъ така тревожно донесение. За целта би трѣбвало да се използва 2/4-а бригада, която действуваше въ посока на Селиолу. Сжщата задача можеше да се даде и на ядрото на конната дивизия.

Заповѣдта по армията № 16 неизвестно по каква причина не се изпрати на дивизиитѣ.¹⁾ Извлѣчение отъ нея се изпрати само на командира на 4-а дивизия. Това извлѣчение имаше следното съдържание: „Следъ днешния бой за завла-

¹⁾ Заповѣдта не е изпратена вѣроятно поради появилата се вечерята на 10 октомврий паника, която прониква и въ Ериклеръ и е попрѣчила да се изготвятъ препискитѣ.

дяване на неприятелските позиции противникът въ съставъ около 15—20 табора съ 3—4 батареи отстъпи на височинитъ по лѣвия брѣгъ на р. Кетенли дере и до с. Каракочъ и Ах-мача. Утре на разсѣмване армията ще щурмува крепостта Лозенградъ, за което 4-а Преславска дивизия да атакува западния фронтъ на крепостта отъ редута Раклица до селото Караагдеръ включително“.

Това извлѣчение е получено въ щаба на 4-а дивизия презъ нощта на 10 срещу 11 октомврий.

Къмъ 20:30 часа командувачиятъ армията изпрати на началникъ щаба на действащата войска следното донесение: „Днесъ следъ редъ боеве на преднитъ позиции приближихме къмъ Лозенградъ на едно разстояние срѣдно отъ 5—6 клм. По интензивността на съпротивлението на противника, по дължината на неговитъ позиции, може да се дойде до заключение, че противникътъ разполага съ сили не по-малко отъ 15—20 табора, при все това армията зае едно твърде изгодно положение за утрешния день. Предполагамъ, че утре операцията ще се завърши съ щурмъ на крепостта. Конната дивизия е насочена да скъса съобщенията съ Баба Ески, но донесение за направеното отъ нея нѣмамъ. Загубитъ ни днесъ сж сравнително нищожни, но още не сж приведени въ известност. Свързка чрезъ Кайбиляръ и военната станция въ Ериклеръ“.¹⁾

Въ това донесение липсватъ сведения за 4-а дивизия. Въ него не се говори нищо за устното донесение на командира на конната дивизия, за появилата се армия на противника при Селиолу.

Въ сжщото време началникъ щаба на армията по заповѣдъ изпрати на командира на конната дивизия нареждане, въ което, следъ като се излагаше положението на III армия, така както бѣше предадено въ донесението до началникъ щаба на действащата войска, се казваше: „Конната дивизия за утре да продължи изпълнението на дадената ѝ инструкция, като особено се постарее да разруши желѣзния пѣжъ за Баба Ески. Действията почватъ съ разсѣмване. Донесения чакаме задъ бойната линия Ериклеръ — Лозенградъ.“²⁾

Тази заповѣдъ сжщо бѣше изпратена безъ номеръ, дата и часъ. Този бѣше втори случай, гдето важна заповѣдъ се изпраща съ подписа на началникъ щаба на армията въ такъвъ непълненъ видъ.

Вечерта на 10 октомврий изпратениятъ напредъ въ бойната линия офицеръ отъ щаба на III армия да се запознае съ положението на частитъ се завърна въ щаба на армията и доложи, че противникътъ бързо отстъпвалъ къмъ Лозен-

¹⁾ Телеграма № 797 отъ 10 X.

²⁾ Телеграма № 798 отъ 10 X.

градъ и че нашитъ войски къмъ 17 часа заели гребенитъ срещу Раклица и Каракочъ.

Късно презъ нощта този день се получи отъ командира на 4-а пех. дивизия следното донесение: „Следъ днешното упорито сражение за завладяване на с. Петра, противникътъ биде разбитъ и отстъпи въ пълненъ безпорядѣкъ къмъ Лозенградъ. Дивизията го преследва до р. Теке дере, гдето и заношува. Сражението се водѣше съ една неприятелска дивизия отъ около 10 табора и 4 батареи. Частитъ се биха храбро, за което свидетелствуватъ значителнитъ загуби на дветъ страни: наши около 60 убити и 150 ранени, между които три офицера; неприятелски — двойно повече. Пленени 60, между които двама капитана. Трофеи — една 4 орѣдейна с. с. батарея, 16 ракли, пълни съ снаряди, лагеръ отъ около 40 чадъри, много пушки, коли и коне. Духътъ на войницитъ и началницитъ е превъзходенъ. Успѣхътъ щѣше да бжде много по-голямъ, ако бѣше взела участие и втора бригада, която по имеюшитъ се сведения, увлѣчена отъ войскитъ на 1-а дивизия, е била принудена да се отдрѣпне при разѣлини Сеймен. Утре продължавамъ движението къмъ Лозенградъ.“¹⁾

На това донесение не е поставено дата и часъ, а сжщо и пункта, отъ който е изпратено.

Отъ командира на конната дивизия този день не се получи никакво донесение и командувачиятъ армията остана въ неведение относно нейната дейност. Това обстоятелство трѣбваше да се спомене въ заповѣдта № 798, която се изпрати на командира на конната дивизия, като му се дадѣше заповѣдъ да донася най-малко два пѣжти въ деня.

Вънъ отъ казаното по дейността на командувачия III армия на 10 октомврий ѝ ще добавимъ и следното:

Въ интереса на по-доброто командване на армията бѣше на 10 октомврий щабътъ на III армия да бѣше останалъ въ Ериклеръ, отгдето да се стремѣше да бжде въ постоянна връзка съ щабоветъ на дивизиитъ, а командувачиятъ армията само съ нѣколко офицера за свързка да бѣше излѣзълъ напредъ да наблюдава боя и дава необходимитъ нареждания.

Излизането на командувачия армията съ щаба си въ самата бойна линия на 5-а дивизия му даде възможностъ по-добре да управлява 5-а и 6-а пех. дивизии. Това обаче го лиши отъ възможността да управлява 4-а и конната дивизии.

Навлизането на командувачия армията съ щаба му въ сферата не само на артилерийския, но и на пехотния огънь, отъ друга страна, имаше голѣмъ мораленъ ефектъ. То даде силенъ тласѣкъ за неудържимо движение напредъ на цѣлия боенъ редъ на 5-а и 6-а пех. дивизии. И ако къмъ 17 часа

¹⁾ Телеграма № 114 отъ 10 X.

не б'ше завал'л'т проливен'т д'жд'т, части от'т т'зи дивизии още на 10 октомврий вечер'та можеха да вл'зат' в' Лозенград'.

В' книгата си „Трета армия в' Балканската война“, на стр. 156 командувачият' III армия си приписва гр'шка, че на 10 октомврий вечер'та не останал' с' щаба си да ношува на бойната линия, за да можел' на следния ден' рано сутрин'та лично да тласне дивизиит' напред'т, с' което Лозенград'т щ'л' да б'же зает' още на разс'мване на 11 октомврий.

Според' нас' връщането на щаба на армията в' Ериклер' не б'ше гр'шка, едно защото този пункт' не се намираше далеч' от' бойната линия, и друго, че той позволяваше на щаба на армията по-лесно да вл'зе в' свръзка с' всичкит' части от' армията, а с'що и с' щаба на I армия и щаба на главното командване.

11 октомврий — Заемането на Лозенград'

През' нощ'та на 10 срещу 11 октомврий към' 0:25 часа началник' щаба на III армия по запов'д' изпрати на командира на 6-а пех. дивизия следното съобщение: „По късно добити сведения нашит' предни части с'ж пред' самия Лозенград' и, благодарение на тъмнината, доста разм'сени. Имайте това предвид'т, за да можете своевременно да поддържате при нужда преднит' части.¹⁾“

За охрана на крайния л'ви фланг' на армията отк'м' Малко Търново с'щият' по запов'д' изпрати на командира на 5-а пех. дивизия следната запов'д': „Дружината с' планинската батарея да остане в' Койва, като наблюдава посоката към' М. Търново (п'тя през' Койва и през' Курутк'ой). Затова Ви се придава един'т взвод' конница, който да вл'зе в' разпореждането на това странично прикритие.²⁾“

Това съобщение е написано лично от' началник' щаба на III армия.

То е написано на отд'лен' лист', без' номер', дата и час'. Не е отбелязано и м'стото на издаването. Това разпореждане на началник' щаба на армията б'ше третото, което се изпращаше в' такъв' непълнен' вид'.

Към' 3 часа сутрин'та от' командувачия I армия се получи от' Гол. Боялк' следното съобщение: „Армията днес' атакува усп'шно изл'злит' значителни части от' крепост'та, наст'пващи отк'м' Арнаутк'ой и Хаджиол', като остана на линията Челмек'ой—Черкезк'ой—Тьолбе—Еджаля—развал. Калек'ой, с' страничен' отред' в' Селиолу. Главната маса на противника е била насочена против' ^{1/10}-а бри-

¹⁾ Полска записка № 400 от' 11 X 0:25 часа.

²⁾ Полска записка без' № и без' дата (Воен. Арх VII-28-б, стр. 274).

гада. В' вчерашния бой Софийската дивизия е преследвала противника на около 7 клм. по посока към' Гечкелия, като му отнела 12 ор'джия и 18 рак'ли.¹⁾

Към' с'щото време се получи телеграма от' началника на Тилового управление при III армия, с' която с'щият' донася, че разходнит' магазини и хл'бопеченето били пренесени на линията Урум' Факж—Яйладжик', гдето ежедневно се изпращали хранителни припаси. Открит' бил' разходен' магазин' и в Кайбиляр'.²⁾

Към' това време се получи и едно донесение от' коменданта на Кайбиляр', изпратено от' Карамза, с' което донасяше, че по запов'д' на помощник' главнокомандувачия тр'гнал' от' Кайбиляр', за да предаде лично екстрена телеграма № 2151. Телеграмата предал' на капитан' Николов'. Донесението завършва с' следнит' думи: „Господин' генерал', Н. В. главнокомандувачият' на армията н'ма да спи тази нощ' докато не узнае резултатит' от' действията на III армия през' 10 октомврий.³⁾“

По това донесение не се направи нищо, в'роятно защото за действията на III армия на 10 октомврий б'ше донесено в' щаба на действащата войска още на 10 X в' 20:30 часа с' телеграма № 797.

Понеже до 5:30 часа сутрин'та изпратенит' до командира на 4-а дивизия двама генерал'т шабни офицера не се завърнаха, за по гол'ма сигурност командувачият' армията преди да се отправи за наблюдателния си пункт' на хребета Каракая изпрати до командира на 4-а пех. дивизия и следната нова запов'д':

„Днес' армията ще продължи наст'плението си с' цел' да завлад'е Лозенград'. Атакувайте с' Вашата дивизия участ'ка между Раклица и Караагдер', като вл'зете вл'во в' връзка с' 5-а дивизия и вд'сно с' конната дивизия. Начало на действията 6 часа.⁴⁾“

В' с'щото време б'ше изпратена и до командира на конната дивизия нова запов'д' с' следното съдържание:

„Днес' армията ще продължи наст'плението с' цел' да атакува и овлад'е Лозенград'. Преславската дивизия достига с' д'сния си фланг' (шосето) Лозенград'—Одрин'. Насочете се вд'сно от' нея и ск'сайте съобщенията за Баба Ески, а ако може и Бунар' Хисар' и Скопо. Поддържайте връзка с' I армия и наблюдавайте по направление на Азнатар'. Аз' ще се намирам' на позицията по п'тя Ериклер'—Лозенград'.⁵⁾“

¹⁾ Телеграма № 331 от' 10 X.

²⁾ Телеграма № 428 от' 10 X.

³⁾ Донесение № 5 от' 11 X. Телеграмата № 2151 не се намират' в' оператив. д'ло на III армия.

⁴⁾ Полска записка без' № от' 11 X 5:34 часа.

⁵⁾ Полска записка без' № от' 11 X 5:35 часа.

Въ тази заповѣдь пакъ правятъ впечатление неизпълнитѣ задачи, които се възлагаха на конната дивизия, а именно да прекъсне съобщенията на противника съ Бунаръ Хисаръ и Скопо. (Забележка). Тази заповѣдь е получена отъ командира на конната дивизия въ 11 часа на 11 X).

Къмъ 6 часа командуващиятъ III армия съ щаба си замина отъ с. Ериклеръ за наблюдателния си пунктъ на хребета Каракая, кждето пристигна къмъ 8 часа сутринта. Къмъ това време, поради разкаляната почва и честитѣ презъ ношъта престрелки, частитѣ не бѣха успѣли още да се организиратъ и започнатъ действията. Понеже презъ ношъта пехотнитѣ части се изнесли доста напредъ, командуващиятъ армията заповѣда на артилерията отъ Каракая да се изнесе сжщо напредъ и заеме по-близки позиции, още повече, че противникътъ не се обаждаше.

Къмъ 9-30 часа командуващиятъ армията излѣзе на наблюдателния пунктъ на командира на 2-и артилер. полкъ при с. Каракочъ и подаде сигналъ за общо настѣпление. Артилерията откри огънь и пехотата бавно почна настѣплението. Противникътъ обаче пакъ продължаваше да не се обажда. Къмъ 10 часа наблюдателятъ забеляза на укреплението при Раклица стадо овце, а въ изхода на града Лозенградъ групи граждани. Това бѣше явенъ признакъ, че противникътъ е напусналъ града. За провѣрка бѣше изпратенъ напредъ разездъ, който не следъ дълго се завърна и доложи, че градътъ е напустнатъ отъ противника, и че били останали отдѣлни войници и команди, които навремена давали изстрели.

Веднага следъ това командуващиятъ армията предаде на находящия се най-близко до него 35 и п. полкъ да изпрати разузнавателенъ отредъ къмъ редута Таш Табия. Въ 10-30 часа редутътъ бѣше заетъ безпрепятствено отъ разузнавателния отредъ на 35 и полкъ.

Къмъ 10-45 часа командуващиятъ армията реши да заеме града, затова изпрати на командиритѣ на 5-а и 6-а дивизии следнитѣ заповѣди: До командира на 5-а дивизия: „Повѣрената Ви дивизия да настѣпи енергично къмъ Лозенградъ; частитѣ, които минатъ презъ града, да го очистятъ отъ неприятелскитѣ стрелци и да взематъ заложници отъ мѣстното турско население. Заложниците да се предупредятъ, че при първия случай на нападение противъ наши войски или граждани ще бждатъ разстреляни. Дивизията въ боенъ редъ да се спре на 2—3 клм. южно отъ града, докато бжде заменена съ други части.¹⁾

До командира на 6-а дивизия: „Повѣрената Ви дивизия да настѣпи въ походенъ редъ къмъ Лозенградъ. Войниците да се приготвятъ, защото ще минаватъ презъ града въ по-

¹⁾ Телеграма № 805 отъ 11 X 10-45 часа.

ходенъ редъ, кждето ще ги пропустна. Следъ като дивизията мине града, разпоредете да се изпратятъ авангарди: а) по пѣтя Баба Ески—35 и пех. полкъ съ едно артилерийско отдѣление при Кавакли; б) по пѣтя Скопо и Бунаръ Хисаръ—отъ 15 и пех. полкъ три дружини и две батареи—на 3 клм. западно отъ с. Юскюпъ дере, като се изпрати разузнавателенъ отредъ къмъ Скопо; в) по пѣтя за Малко Търново—отъ 15-и полкъ една дружина и една батарея—къмъ Демерджа.¹⁾

Къмъ 11 часа отъ началникъ щаба на армията по заповѣдь бѣше изпратено на командира на 7-и пех. полкъ следното нареждане „Настѣпете енергично къмъ укреплението Раклица и ако е свободно вземете дѣсното рамо напредъ къмъ града.²⁾

Въ връзка съ тѣзи заповѣди ще отбележимъ:

Командуващиятъ армията, следъ като узна за отстъплението на противника, вмѣсто да даде заповѣдь за неговото преследване, взема решение да заеме Лозенградъ и спре настѣплението съ необходимитѣ мѣрки за охранение. Това бѣше грѣшка. При създаването се положение III армия съ преднитѣ си дивизии този день трѣбваше да продължи настѣплението и достигне линията Иениджи—Кавакли—Юскюпъ дере, заемането на която най-добре щѣше да осигури владението на Лозенградъ.

Едновременно съ това на конната дивизия, съответно за-силена съ пехота и артилерия, трѣбваше да се даде задача да настѣпи къмъ Баба Ески и преследва отстъпващия противникъ, като разузнае за сжщия въ посоките къмъ Виза, Люле Бургаъ и Баба Ески.

Събирането на 6-а пех. дивизия, за да мине въ походенъ редъ въ една колона презъ Лозенградъ, бѣше погрѣшно. Понеже на тази дивизия се възлагаше бойна задача по охранението на армията, тя трѣбваше въ нѣколко колони да излѣзе бързо напредъ и заеме опредѣленитѣ ѝ мѣста. Освенъ това, на частта отъ 6-а дивизия, която не се назначаваше въ авангардитѣ, би трѣбвало да се опредѣли кжде да застане като ядро на дивизията.

5-а дивизия трѣбваше да се спре не на 2—3 клм. южно отъ Лозенградъ, а на опредѣлена отъ командуващия армията линия, удобно за посрѣщане едно евентуално контръ-нападение на противника.

На командира на 5-а дивизия трѣбваше да му се даде бойна задача и да му се съобщи каква задача се възлага на 6-а дивизия.

Събирането на едно мѣсто при Лозенградъ на цѣлата 5-а и половината отъ 6-а дивизия бѣше погрѣшно, защото затрудняваше свободата на действията имъ.

¹⁾ Телеграма № 807 отъ 11 X 10 часа и 50 минути

²⁾ Заповѣдь 807 отъ 11 X 11 часа.

Едновременно съ даването задачи на 5-а и 6-а пех. дивизии би трѣбвало да се даде такава и на 4-а дивизия; за да не навлѣзе и тя въ Лозенградъ. На нея най-добре би било да се заповѣда да остане въ Кара Агдеръ и западно отъ него съ предна охрана въ Иениджи.

Дадената на 7-и пех. полкъ заповѣдь бѣше неясна и непълна. Отъ нея не се вижда какво щѣше да прави полкътъ следъ като навлѣзѣше въ Лозенградъ.

На всички пех. дивизии трѣбваше да се заповѣда да организиратъ конно разузнаване въ посока на Баба Ески, Люле Бургасъ и Бунаръ Хисаръ.

Изобщо предъ вратитѣ на Лозенградъ вниманието на командуващия армията като че бѣше насочено повече въ заемането на този пунктъ, отколкото въ вземане на мѣрки за преследване на отстъпилия противникъ, разузнаване и заемане удобно изходно положение за по-нататъшнитѣ действия.

Групирането въ този моментъ на цѣлата III армия въ и около Лозенградъ бѣше голѣма грѣшка.

Въ 11:30 часа командуващият армията преди да влѣзе въ Лозенградъ, който въ това време бѣше вече заетъ отъ нашитѣ войски, изпрати на Н. Б. главнокомандуващия следното донесение: „Щастливъ съмъ да донеса на Ваше Величество, че Вашата III армия следъ двудневни упорити боеве днесъ завладѣ укрепления лагеръ Лозенградъ. Противникътъ е отстъпилъ въ безредица въ посока вѣроятно къмъ Бунаръ Хисаръ. Трофеи, приведени досега въ известностъ, имаме една с. с. батарея, 16 ракли пълни съ снаряди и множество лагерни и др. предмети. Нашитѣ загуби сж сравнително малки. Ще донеса за това допълнително, когато приведа въ известностъ всичко. Тази минута се готви да влѣза въ града. Преди да направя това, счетохъ за свещена длъжностъ да подвергна предъ стѣпкитѣ на Ваше Величество тази радостна новина за успѣхитѣ на Вашата храбра армия. Войскитѣ сж уморени, но бодри. Всички гледаме съ пълна вѣра на бъдещето“.¹⁾

По телеграмата до Негово Величество главнокомандуващия ще забележимъ, че тя трябваше да се направи въ постегната форма. Едновременно съ нея трѣбваше да се изпрати телеграма и до началникъ щаба на действащата войска, въ която освенъ за заемането на Лозенградъ да се донесѣше за положението на частитѣ отъ армията къмъ това време, полученитѣ сведения за противника и даденитѣ разпореждания. Въ сжщата телеграма Лозенградъ съвсемъ неоснователно се нарича укрепенъ лагеръ.

Къмъ 13 часа командуващият III армия влѣзе съ щаба си въ Лозенградъ, радостно посрещнатъ отъ населението. Следъ като прие приветствията на митрополита и първенцитѣ

на града, той застана на площада, за да пропустне идещитѣ вече части отъ 6-а дивизия.

Къмъ 15 часа, когато по-голѣмата частъ отъ 6-а дивизия бѣше преминала покрай командуващия армията, последниятъ получи донесение, че турцитѣ съ около петъ полка настѣпвали къмъ Кавакли. Командуващият армията веднага съобщи на стоящия до него командиръ на 6-а дивизия това сведение и му заповѣда да нареди по-скоро частитѣ отъ дивизията да бждатъ готови да срещнатъ противника. Командуващият армията заповѣдва вмѣсто само 35-и полкъ, къмъ Кавакли да се изпрати цѣлата 2/6-а бригада, заедно съ едно артилерийско отдѣление.

Малко следъ това командуващият армията напустна пропушането на колоната и се отправи за южната окрайнина на града. Тукъ той получи сведение, че около 7—8 табора се оттеглили отъ Иениджи въ Кавакли, гдето почнали да се окопаватъ. Командуващият армията изпрати началника на Оперативната секция да предаде на командира на 7-и пех. полкъ да заеме укреплението Ташъ Табия, а следъ това да отиде при укреплението Скопо и да го завземе съ най-близкитѣ части. Следъ това извика при себе си командира на 2/6-а бригада и му предаде следната заповѣдь: „Вашата бригада назначавамъ въ авангардъ на армията. Настѣпете къмъ с. Кавакли, кждето споредъ донесението на конницата турцитѣ сж съсредоточили значителни части. Прикривайте армията и действайте енергично, като се постараете да очистите неговитѣ тилни части, които сж така близу до насъ. Азъ напълно довърявамъ на Васъ“.

Следъ това командуващият армията заповѣда на командира на 6-а дивизия да изпрати още единъ авангардъ къмъ разв. Асанбейли.

Тукъ ще отбележимъ, че дадената на командира на 2/6-а бригада задача бѣше непълна. Въ нея не се казваше кой пунктъ да достигне и заеме 2/6-а бригада. Не се даваха никакви сведения за своитѣ войски и за предполагаемитѣ действия на армията на следния день. Решението да се изпрати въ Асанбейли предната охрана бѣше правилно. Въ посоката на Бунаръ Хисаръ при с. Юскюпдере и при Демерджа по-добре би било да се изпратятъ предни охрани отъ 5-а, а не отъ 6-а дивизия, за да може въ ржцете на командира на 6-а дивизия да остане ядро, което да се разположи на височинитѣ южно отъ Лозенградъ. Назначаването на цѣлата 6-а дивизия въ предни охрани на единъ фронтъ отъ около 20 клм. бѣше неудобно, защото трудно може да се ръководятъ тѣзи предни охрани отъ едно лице и отъ едно мѣсто.

Изобщо вечеръта на 11 октомврий най-правилно би било III армия да се групира така: 4-а дивизия на фронта Иениджи — Кавакли изключ., 6-а дивизия — на фронта Кавакли —

¹⁾ Телеграма № 800 отъ 11 X 11:30 часа.

Асанбейли и 5-а дивизия — на фронта Асанбейли изключително, до Юскюндере включително. Една бригада отъ 5-а дивизия въ Лозенградъ въ разпореждане на командувачия армията. Конната дивизия напредъ за преследване отстъпилия противникъ и разузнаване.

Докато командувачиятъ армията се намираше на южната крайнина на града, не му бѣха докладвани полученитѣ порано въ щаба на армията донесения, а именно:

1. Отъ командира на 5-а пех. дивизия донесение № 1 отъ 11 X 11 часа, съ което същиятъ донасяше, че по причина на противоречивитѣ сведения за положението въ Лозенградъ прекратилъ артилерийския огънь, но пехотата ускорено настѣпвала. По посока на Виза не можелъ да вземе никакви по-далечни мерки, защото не разполагалъ съ свободна конница.¹⁾

2. Отъ командира на 7-и пех. полкъ донесение № 13 отъ 11 X 11:15 часа, съ което донасяше, че полкътъ вечерята на 10 октомврий останалъ да ношува на височинитѣ северно отъ с. Раклица. Полкътъ прекаралъ нощта спокойно. Не настѣпилъ въ 6 часа, понеже полкътъ билъ подаденъ много напредъ. На позиция задъ него се намиралъ 35-и пех. полкъ. Укреплението, южно отъ с. Раклица, имало наводнени ровове, засеки и телени мрежи.

3. Отъ командира на 4-а пех. дивизия — донесение № 38 отъ 11 X 12:30 часа, съ което се донасяше, че дивизията настѣпвала въ боенъ редъ, за да заеме гребена между рѣкитѣ Теке дере и Кетенли. Неприятелскитѣ части, които заемали този гребенъ, отстъпвали въ гр. Лозенградъ. Въ този часъ преднитѣ части на дивизията били на гребена. Продължавалъ движението.

4. Отъ командира на конната дивизия № 76 отъ 11 X 9 часа, съ което донасяше, че престрелката, която на 9 число дивизията почнала предъ Селиолу, се обърнала въ истински бой, въ който взели участие 1/1-а и 2/4-а бригади. Отъ турска страна взели участие цѣлата 2-а и половината отъ 4-а дивизии. Боятъ продължилъ почти цѣла нощъ. На 10 въ 11 часа, следъ получаване втората инструкция, дивизията започнала изпълнението на задачата си, която срѣщала голѣма прѣчка отъ калѣта и отъ малкитѣ неприятелски пехотни части, които заемали почти всѣки населенъ пунктъ, а за изгонването на които се губело много време. На 10 вечерята дивизията прекарала въ Герцели.

¹⁾ Три взвода отъ дивизионната конница на 5-а дивизия бѣха предадени на 2/5-а бригада и единъ на 1/5-а бригада. Разпореждането за разузнаване къмъ Виза изглежда, че е дадено устно на 11 октомврий сутринята, защото въ документитѣ не се намѣриха данни за това.

5. Отъ същия, донесение № 77 отъ 11 X 11:45 часа, съ което донасяше, че дивизията пристигнала предъ Куюнѣуръ. Отсрещниятъ гребенъ билъ заетъ отъ слаби пехотни части. Забелязани били части отъ пехота, артилерия и конница да отстъпватъ по шосето отъ Иениджи за Лозенградъ. Очаквалъ да се разузнае за силитѣ на противника, които заемали срещния гребенъ, за да продължи действията. Свързалъ се съ 4-а дивизия. Отстъпващитѣ къмъ Лозенградъ въротно били онѣзи, които водили бой при Селиолу. По сведения отъ мѣстни жители частъ отъ войскитѣ, които се сражавали при Селиолу, отстъпили къмъ Баба Ески.

Отъ донесенията на командира на конната дивизия ставаше ясно, че противникътъ е разбитъ не само при Лозенградъ, но и при Селиолу, гдето също е билъ въ значителенъ съставъ.

6. Отъ командира на 6-а телеграфна полурота телеграма безъ номеръ отъ 11 X 9:15 часа донасяше, че началникъ щаба на действащата войска искалъ веднага сведения за действията на III армия на 10 октомврий. Същиятъ донасяше, че телеграфната станция въ Карамза работѣла и че сведенията могли да се предадатъ чрезъ нея.

Тази телеграма показваше, че сутринята на 11 X донесението на командувачия армията № 797 отъ 12:30 часа на 10 X още не е било пристигнало въ щаба на действащата войска.

Следъ ориентирването си въ положението къмъ 17 часа командувачиятъ армията изпрати до Негово Величество главнокомандувачия и следното донесение: „Въ допълнение на днешната ми телеграма донасямъ на Ваше Величество, че въ града Лозенградъ неприятелътъ оставилъ трофей 4 с. с. орѣдия, 12 крепостни орѣдия и множество други материали, между другото два нови аероплана система Хараланъ. По всичко се вижда, че противникътъ е отстъпилъ въ панически страхъ. По сведения отъ жителитѣ и пленницитѣ, ние сме имали работа съ единъ отредъ най-малко отъ 30 000 души. Противникътъ е отстъпилъ къмъ Бунаръ Хисаръ и Баба Ески. Съприкосновението съ него още не е установено. Утре вземамъ мѣрки за това. Ранени и убити имаме около 200 души войници и 20 офицера. По-точно ще донеса за всичко, когато се уясни истинското положение.¹⁾

Тукъ ще отбележимъ, че следъ първата телеграма, съ която командувачиятъ III армия донасяше на Негово Величество главнокомандувачия за заемаването на Лозенградъ, нѣмаше нужда да се изпраща нему нова такава. Трѣбваше обаче частъ по скоро да се донесе на началникъ щаба на действащата войска, която фактически ръководѣше операциитѣ,

¹⁾ Телеграма № 802 отъ 11 X.

за да се ориентира въ положението и даде директиви за по-нататъшните действия.

Към 18 часа най-после командувачият III армия направи своето донесение до началникъ щаба на главнокомандуващия, което гласеше следното:

„Съ две телеграми отъ днешна дата донесохъ на Негово Величество за блестящата наша победа въ двудневните боеве около Лозенградския укрепенъ лагеръ, която се завърши съ завладяването на този пунктъ. Войскитъ отъ непрерывните движения, твърде лошото време и пжтищата, а така също поради лошите бивачни условия сж твърде изморени, но духътъ следъ тази победа е на недостигаема висота. Считамъ за необходимо да дамъ на по-големата частъ отъ армията 2-3 дни почивка, презъ което време да попълнимъ возимитъ и носими продоволствени и бойни припаси. Ако обаче общото стратегическо положение налага да действуваме, то моля да ми се даде директива и ние веднага сме готови за работа. Добре би било да се предприше на Бургаския отредъ да мине границата и да слѣзе къмъ М. Търново, като се свърже съ насъ. Азъ мога да го поддържамъ съ 1—2 дружини въ този районъ. Моля дайте ми по-широки директиви, та въ случай на скъсване на съобщенията да мога да действувамъ по-самостоятелно. Взехъ мѣрки за организацията на административното управление. Ще бжде добре да се изпратятъ нѣколко чиновници да взематъ върху си тази грижа“.¹⁾

По това донесение ще кажемъ преди всичко, че то се прави твърде късно. Следъ това то бѣше непълно. Въ него не се говори нищо за разположението на армията, за знатитъ сведения за противника и за направенитъ този день разпореждания.

Лозенградъ и тукъ погрѣшно се нарича укрепенъ лагеръ.

Решението на командувачия армията да даде на по-големата частъ отъ армията 2—3 дни почивка показва, че той въ този моментъ не е отдавалъ голѣмо значение на преследването, каквото се налагаше веднага да предприеме съ цѣлата армия на едно разстояние поне на 10—15 клм. южно отъ Лозенградъ, и съ конната дивизия, съответно засилена съ пехотата и артилерията, на 1—2 прехода напредъ.

За преследването, въ границитъ на оперативния мащабъ, нѣмаше защо да се чака директива. То съставлява нераздѣлна частъ на операцията, командувачият армията естествено трѣбваше да чака директива. Искането да му се даде по-широка такава не може да се удовлетвори, защото съ заемането на Лозенградъ изолиранитъ действия на III армия се привършваха. По-нататкъ тя трѣбваше да действува съвмѣстно съ I армия.

¹⁾ Телеграма № 803 11 X.

Това донесение се изпрати отъ Лозенградъ къмъ 18 часа¹⁾ до станция Ериклеръ, гдето пристига къмъ 1:30 часа на 12 октомврий. Въ щаба на действащата войска то се получава едва в 5.30 часа на 12 октомврий. Въ това време телеграфната връзка между Ериклеръ и Лозенградъ не бѣше още установена.

Вечеръта на 11 октомврий командувачият III армия получи отъ командира на конната дивизия донесение № 78 отъ 11 X 19 часа, изпратено отъ Куюнгууръ, съ което същиятъ донасяше, че селото Куюнгууръ излѣзло незаето отъ противника. Заето било с. Иениджи. Отъ това село до с. Кавакли се забелязвала една непрекъсната върволица отъ отстъпващи въ безредие пехотинци. Само на мѣста се виждали по-сгъстени групи. Конната дивизия се насочила къмъ с. Кавакли и предприела редица атаки въ коненъ строй. Поради калъта атакитъ се произвеждали ходомъ и най-много търсомъ. Взети били много коли съ багажъ, 5 ракли и едно изоставено с. с. оржие. Пленени били около 30 човѣка и толкова изсѣчени. Имало и доста много ранени. Селата Иениджи и Кавакли, гдето противникътъ се държалъ, не били атакувани, поради липса на артилерия и понеже придадената къмъ дивизията дружина, поради голѣмата калъ, не успѣла да пристигне навреме. Имало 1 подофицеръ и нѣколко коне убити. Числото на раненитъ, особено конетъ, било доста голѣмо. На мръкване дивизията се прибрала да ношува въ с. Куюнгууръ, което било изгорѣно. По нататкъ, като донасяше, че дивизията била много изморена, молѣше, ако е възможно, да ѝ се даде нѣколко дни почивка въ нѣкой по-богатъ населенъ пунктъ, за да се приготви за нови действия. Донасяше още, че войницитъ отъ придадената му пехотна дружина останали почти безъ обуца.²⁾

Този пасажъ отъ донесението ясно говори, че въ този моментъ командирътъ на конната дивизия не е съзнавалъ необходимостта конницата бързо да се изнесе напредъ да преследва разбития противникъ и разузнава.

Вечеръта на 10 октомврий командувачият армията, като узна, че командирътъ на 4-а дивизия е пристигналъ съ щаба си да ношува въ Лозенградъ, изпрати да го повикатъ на докладъ. Отъ него той се ориентира за разположението на частитъ отъ дивизията, но за действията на следния день не му даде никакви нареждания.

Въ 21:45 часа командувачият армията получилъ отъ командира на 6-а дивизия донесение, че вечеръта частитъ отъ дивизията били разположени, както следва: три дружини отъ 35-и п. полкъ и две дружини отъ 36-и полкъ съ едно с. с.

¹⁾ Точниятъ часъ не е обозначенъ.

²⁾ Донесение № 78 отъ 11 X 21 часа.

артилер. отдѣление, една пионерна рота и 1/2 ескадронъ конница — при с. Кавакли; 3-и пех. полкъ и две дружини отъ 36-и пех. полкъ и едно с. с. артилер. отдѣление — при разв. Асанбейли; три дружини и две батареи — на 3 клм. западно отъ разв. Юскюпдере съ рекогносцироваченъ отредъ въ Скопо; една дружина съ една батарея — къмъ развал. Демерджа.¹⁾

Вечерята на 11 октомврий командувачиятъ армията не получи донесение само отъ командира на 5-а дивизия. Тази дивизия, съгласно дадената въ 10 30 часа отъ командувачия армията заповѣдъ, трѣбваше да се спре на два-три клм. южно отъ Лозенградъ въ боенъ редъ, докато бжде замѣнена отъ други части.

Понеже командувачиятъ армията още мислѣше на следния день да даде на дивизиитѣ пълна почивка, до полунощъ на 11 октомврий той не даде никакви оперативни разпореждания за изпълнение на 12 октомврий. Това бѣше грѣшка. Ако не друго, командувачиятъ армията трѣбваше да даде задача поне на конната дивизия рано сутринята на 12 октомврий да настѣпи напредъ, да влѣзе въ близкѣтъ контактъ съ отстѣпилия противникъ, да преследва отстѣпващитѣ части и главно да разузнае за противника въ посокитѣ на Баба Ески, Люле Бургасъ и Бунаръ Хисаръ — Виза.

12 октомврий. Утвърдяване владенията на Лозенградъ

На 12 октомврий къмъ 1 часа презъ нощта командувачиятъ III армия получи отъ командира на 2/6-а бригада, който бѣше изпратенъ въ армейска предна охрана къмъ Кавакли, донесение, че пристигналъ съ предната охрана на 1 клм. североизточно отъ Кавакли. По сведения отъ пленени турски войници с. Кавакли било заето отъ единъ пехотенъ полкъ — около 2500—3000 човѣка. Щѣлъ да направи най-щателно разузнаване и щомъ му се представи възможность щѣлъ да завладѣе селото. По сведения отъ другъ, току що плененъ турски войникъ, селото се заемало отъ петъ пехотни полка. Щѣлъ да продължава разузнаването и билъ на мнение призори да овладѣе селото.²⁾

Къмъ 5 часа на 12 октомврий командувачиятъ армията, опасявайки се, че 2/6-а бригада не ще успѣе сама да се справи съ противника въ Кавакли, взема решение да изпрати въ посока на това село цѣлата 4-а пех. дивизия. Въ посока на селото Асанбейли реши да изпрати 1/6-а бригада, а на конната дивизия реши да възложи задача да се насочи въ посока на с. Еникьой, съ цель да действа на съобщенията на противника, заемащъ Кавакли. На 5-а пех. дивизия, като най-уморена, реши да даде почивка.

¹⁾ Донесение № 23 отъ 11 X 21 часа.

²⁾ Донесение № 1 отъ 11 X 22 часа и 15 минути

За тази цель той отдаде следнитѣ разпореждания:

1. До командира на 4-а пех. дивизия въ Лозенградъ — „Споредъ сведения, противникътъ въ съставъ около петъ полка пехота заема с. Кавакли и върховетѣ на югъ отъ този пунктъ. Снощи по шосето за Баба Ески е изпратена 2/6-а бригада, която достигнала 1 клм. северно отъ този пунктъ. Азъ решихъ да атакувамъ днесъ този противникъ и ако може да се унищожи. За тази цель назначавамъ Васъ да ръководите тази операция, като поддържате бригадата отъ 6-а дивизия съ цѣлата Ваша дивизия. Влѣво по пѣтя за Асанбейли ще насоча другата бригада отъ 6-а дивизия. Вдѣсно отъ Васъ по посока Йениджи — Енималъ ще действа конната дивизия. Тръгнете веднага на разсъмване, за да изпълните тази задача.¹⁾

2. До командира на 6-а пех. дивизия — въ Лозенградъ. „Азъ решихъ да атакувамъ противника разположенъ около Кавакли, за която цель назначихъ да ръководи операцията генералъ-майоръ Бояджиевъ. Той ще поддържа Вашата бригада около този пунктъ, съ цѣлата си дивизия. Изпратете въ негово разпореждане по шосето за Кавакли и другитѣ с. с. артилер. отдѣления отъ Вашата дивизия. Насочете бригадата на полковникъ Кантарджиевъ по пѣтя Кърклизе — Асанбейли, но безъ артилерия. Извършете горното веднага съ получаване настоящата заповѣдъ.²⁾

3. До командира на конната дивизия въ Куюнгууръ: „Около селото Кавакли е разположенъ на позиция единъ турски отредъ отъ около петъ полка пехота. Азъ решихъ да го атакувамъ днесъ и унищожа. По шосето Кърклизе — Кавакли настѣпва цѣлата 4-а дивизия съ авангардъ отъ една бригада отъ 6-а дивизия. Другата бригада на последната настѣпва по пѣтя Кърклизе — разв. Асанбейли. Настѣпете най-енергично по направление Йениджи — Енималъ — Еникьой, съ цель да отрѣжете съобщенията на противника отъ Баба Ески. Начало на действията — веднага. Почивка следъ тази операция.³⁾

4. До командира на 5-а пех. дивизия — въ Лозенградъ: „Вашата дивизия днесъ остава на почивка въ града. Съберете я въ казармитѣ и приведете въ окончателенъ редъ, за да бжде готова да действа въ случай на нужда. Другитѣ дивизии се насочватъ да атакуватъ противника около Кавакли. Заемете редутитѣ съ по една дружина и смѣнете тия отъ другитѣ дивизии тамъ.⁴⁾

5. До начальника на авангарда къмъ с. Кавакли: „Продължавайте боя, докато пристигне генералъ Бояджиевъ, въ чието подчинение ще влѣзете. Ще Ви подкрепи цѣлата 4-а пех.

¹⁾ Телеграма № 803 отъ 12 X 5 30 ч.

²⁾ Телеграма № 804 отъ 12 X 6 часа.

³⁾ Телеграма № 805 отъ 12 X 5 ч и 30 мин.

⁴⁾ Телеграма № 806 отъ 12 X 6 часа.

дизизия и една бригада отъ 6-а дивизия. Конната дивизия ще действува на фланга.¹⁾

6. До командира на 4-а пех. дивизия, въ допълнение на телеграма № 803: „Ако противникътъ отстъпи, преследвайте го най-енергично до линията Каралж — Енималъ — Лефеджи. Наблюдавайте Одринското шосе по направление на Хаскьой.“²⁾

Следъ като направи тѣзи разпореждания командувачиятъ III армия изпрати на Негово Величество главнокомандувачия нова телеграма, въ която между другото се казваше, че по всички признаци противникътъ следъ двудневнитъ боеве въ околността на Лозенградъ е напустналъ града въ страшна паника. Че общото число на взетитъ орждия било 7 с. с. батареи съ раклитъ имъ, 18 не с. с. орждия — всичко 46 орждия и голѣмо количество муниции и нѣколко склада съ храна и снаряжение. Двата форта на крепостта били непожтнати. Пжтищата около крепостта, които водѣли за Бунаръ Хисаръ, Баба Ески и Одринъ, били усѣяни съ изоставени багажи, муниции, коли и разни предмети на войнишкото снаряжение. Числото на раненитъ и убититъ възлизало на около 300 души, въ това число и 20 офицера. Противникътъ оставилъ около с. Кавакли, по пътя за Баба Ески, арьергардъ, срещу когото този день изпратилъ войски да го преследватъ.³⁾

Въ свръзка съ решението на командувачия III армия и направенитъ разпореждания ще отбележимъ следното:

Решението на командувачия армията да атакува противника, заемащъ Кавакли, е правилно. Сигурното владение на Лозенградъ налагаше фронтътъ на армията да се изнесе поне на 10—12 клм. южно отъ този градъ. А Кавакли се намира само на 10 клм. отъ него. Разбира се, както споменахме по-рано, по-добре би било още на 11 октомврий преследването на противника да бѣше продължено съ пехотнитъ дивизии до линията Иениджи—Кавакли — разв. Асанбейли—Юскюп-дере. Затова искаше достатъчно време, ако 5-а дивизия не бѣше безъ нужда задържана на 2—3 клм. южно отъ Лозенградъ; ако 6-а дивизия не се забави съ преминаването си въ походенъ редъ презъ Лозенградъ и ако на командира на 4-а дивизия още въ 11:30 часа му бѣше дадена заповѣдъ да се насочи на югъ и достигне съ предната си охрана линията Иенидже—Кавакли.

Цѣлата 4-а пех. дивизия не трѣбваше да се насочва за Кавакли по единъ пжтъ. На нея трѣбваше да се опредѣли зона за движение и линия за заемане вечерта на 12 октомврий.

Съ насочване на цѣлата 4-а пех. дивизия къмъ Кавакли и на конната дивизия къмъ Енималъ междината между лѣвия флангъ на I армия и дѣсния на III армия ставаше много голѣма. Въ случая, за свръзка съ I армия, лѣвиятъ флангъ на която се намираше още въ Селиолу, трѣбваше да се остави една по-значителна частъ въ странично прикритие негде къмъ кръстопжта, южно отъ Дуванъ Кьой. По-после съ телеграма № 809 командувачиятъ армията до известна степенъ отстрани този пропускъ, като заповѣда да се наблюдава шосето за Одринъ.

Насочването на всичката артилерия на 6-а дивизия по шосето за Кавакли не се налагаше отъ обстановката. Оставянето вследствие на това 1/6-а бригада безъ артилерия бѣше погрѣшно. 1/6-а бригада трѣбваше не само да се насочи къмъ Асанбейли, но и да се заповѣда на 12 октомврий да го заеме и удържа до заповѣдъ, като разузнава на югъ и влѣзе въ свръзка съ 2/6-а бригада. Съ насочването на цѣлата 1/6-а бригада къмъ развал. Асанбейли посоката за Бунаръ Хисаръ оставаше открита.

На конната дивизия, освенъ задачата да отрѣже съобщенията на противника съ Баба Ески, трѣбваше да ѝ се даде такава и да разузнае за сжщия въ посокитъ на Баба Ески, Люле Бургасъ и Бунаръ Хисаръ — Виза. Трѣбваше да ѝ се заповѣда да изпрати отдѣлна разузнавателна частъ по шосето за с. Хаскьой, за разузнаване и поддържане свръзка съ I армия. На сжщата трѣбваше да се даде задача и да преследва противника, щомъ като той почне да отстъпва предъ 4-а пех. дивизия.

На началникъ на предната охрана (командира на 2/6-а бригада) погрѣшно се съобщаваше, че ще го подкрепи и една бригада отъ 6-а дивизия. Тази бригада се изпращаше къмъ развал. Асанбейли. На сжщия ясно трѣбваше да се каже въ коя посока и съ каква задача се насочваше конната дивизия.

Решението на командувачия армията да преследва съ 4-а дивизия до линията Каралж—Енималъ—Лефеджи не бѣше правилно, защото съ това се излагаше флангътъ и тилътъ на армията откъмъ Одринъ.

Въ с. Юскюпъ дере трѣбваше да се изнесе една бригада отъ 5-а пех. дивизия за охрана на посоката Лозенградъ—Бунаръ Хисаръ—Виза. Въ тази посока трѣбваше да се изпрати и дивизионната конница на 5-а дивизия, за да разузнава къмъ Бунаръ Хисаръ и Виза. Селото Скопо сжщо трѣбваше да се заеме съ малка частъ отъ 5-а дивизия.

Следъ отдаването на горнитъ нареждания командувачиятъ армията трѣбваше веднага да донесе до началникъ щаба на действащата войска за направеното и да уведоми за сжщото командувачия I армия.

1) Телеграма № 808 отъ 12 X 6:30 часа.

2) Телеграма № 809 отъ 12 X 8 ч. и 30 мин.

3) Телеграма № 810 отъ 12 X 6 ч. и 30 мин.

Въ 6:50 часа той донесе направо до Негово Величество главнокомандуващия за размѣра на турското поражение, но за направенитѣ разпореждания да се преследва противникътъ до линията Каралж — Енималъ — Лефеджи нищо не спомена.

Следъ отдаване на горнитѣ нареждания къмъ 6:30 часа въ щаба на III армия се получи следната телеграма, изпратена отъ Негово Величество главнокомандуващия: „Благодаря горещо Вамъ и на всичкитѣ чинове на повѣрената Ви армия за победата нанесена на противника и за завземането на Лозенградския укрепенъ пунктъ Смѣлостъта и храбростъта на моитѣ войници и офицери трогна сърдцето ми. Нека Богъ подкрепи силитѣ Ви за още по-голѣми и славни победи“.¹⁾

Сдържанието на тази телеграма още сжщия день бѣше обявено въ заповѣдъ по армията № 19 и изпратена да се прочете на войницитѣ. Заповѣдъта по армията завършваше съ следнитѣ думи: „Юнаци отъ III армия, гордѣя се, че ми се падна честъта да Ви вода. Надѣвамъ се въ скоро време да заслужимъ още по-голѣми похвали и благодарности отъ Негово Величество. Нека Вашето войнишко „ура“ ехти за страхъ и трепетъ за врага, за здраве на главнокомандуващия и за величието на българската държава“. Тѣзи прости думи, отправени къмъ офицеритѣ и войницитѣ въ единъ така важенъ моментъ, не ще съмнение, идѣха още повече да повдигнатъ и безъ това високия имъ духъ.

Къмъ 3 часа отъ командира на 2/6 а бригада (началникъ на предната охрана на армията) се получи донесение № 13, съ което сжщиятъ донасяше, че следъ не особено упорита съпротива отъ страна на противника, който заемалъ Кавакли съ около 15 табора, авангардътъ на армията въ 1 часа презъ нощъта завладѣлъ селото, обаче въ отдѣлни кжщи още имало турци, които продължавали да се съпротивляватъ. Имало 5 души ранени. Противникътъ отстъпилъ въ югозападно направление. Продължавалъ да охранява армията на 2 клм. западно отъ Кавакли и 1 клм. източно отъ сжщото село. Въ този моментъ 5:40 часа отново завързалъ бой съ противника, югозападно отъ Кавакли. Имало нужда отъ почивка и топла храна отъ войницитѣ, които отъ три дни не били спали.²⁾

Къмъ сжщото време отъ началникъ щаба на действащата войска се получи съобщение, че положението презъ нощъта на 10 срещу 11 октомврий било следното: II армия — 8 а дивизия на линията Еспетли — разв. Куюнли — Юрушъ; 9-а дивизия на линията Кемалъ — Ахъръ Кьой — Бююкъ Смаилча — кота 61.

¹⁾ Телеграма безъ № отъ 11 X.

²⁾ Донесение № 13 отъ 12 X 5 ч. и 40 мин.

I армия — 3 а дивизия на линията Акбунаръ — Провадия — 10 а дивизия при разв. Сейменъ. 1-а дивизия — Селиолу.

III армия — води бой предъ Кърклисе.¹⁾

Прави впечатление, че тази телеграма се получава много късно. Тя е подадена на 11 X 12:30 часа въ Стара Загора, а се получава въ щаба на III армия късно сутринъта на 12 октомврий. Впрочемъ, къмъ това време телеграфна връзка съ Лозенградъ не бѣше още установена.

Отъ тази телеграма се вижда, че 1-а Софийска дивизия е премѣстена въ Селиолу. За това премѣстване обаче командущиятъ III армия не бѣше своевременно уведоменъ нито отъ началникъ щаба на действащата войска, нито отъ командущия I армия.

Къмъ 10 часа отъ командира на 4-а пех. дивизия се получи следното донесение: „Въ изпълнение на Вашата заповѣдъ, преди да получа втората телеграма, бѣхъ разпоредилъ: 2-а бригада, която снощи пристигна при Куюнгаръ, да преследва паралелно противника въ посока Куюнгаръ — Иениджи — Докузекъ — Курапа. Бригадата на полковникъ Паковъ (2/6-аа да следва енергично по следите на противника. 3-а бригад отъ повѣрената ми дивизия да се движи по шосето за Кавакли. 1-а бригада — задъ нея. Азъ се движа съ 3-а бригада и сега заминавамъ при полковникъ Паковъ.“²⁾

По този начинъ грѣшката на командущия армията, който насочваше цѣлата 4-а дивизия къмъ Кавакли, бѣше направена отъ командира на тази дивизия.

Въ 9:55 часа въ щаба на III армия се получи директива по действащата армия № 4, която имаше следното съдържание:

„За днешно число — 12 октомврий — Негово Величество главнокомандущиятъ заповѣда частитѣ отъ отдѣлнитѣ армии да се разположатъ както следва:

1. Втора армия — а) Отъ 8-а Тунджанска дивизия две бригади да преминатъ на дѣсния брѣгъ на Арда, като едната бригада формира единъ тетъ депонъ на линията Киормутъ — Карталъ тепе — Салпистатаръ — Сейменли, съ фронтъ къмъ Димотика; другата бригада да формира заслонъ срещу крепостъта на линията Киормутъ — Еникьой. Третата бригада остава временно на укрепената линия Юрушъ—чифл. Колакли.

б) Конната бригада да мине на дѣсния брѣгъ на Арда и да разузнава по посока на Димотика, като развали желѣзния пжтъ между Ениоглу и Чанчи.

в) Участъкъ Юрушъ — чифл. Колакли да се усили съ шесть дружини, допълнящи и опълченски, които отъ 12 того ще почнатъ да пристигатъ. Къмъ този участъкъ се придаватъ

¹⁾ Телеграма № 471 отъ 11 X

²⁾ Донесение № 42 отъ 11 X 9 ч. и 38 мин.

сжщо и тежките обсадни отдели от Софийския и Шуменски крепостни батальони.

г) 9-а дивизия остава на мястото си на линията Кемалъ — кота 61, южно от Фикелъ.

2. *Първа армия* — а) Трета дивизия остава на мястата си на линията Челмекъой — кота 89.9, северно от Кара Юсуфъ.

б) 10-а дивизия да настъпи и се разположи въ участъка Арпачъ — Мусучъ съ охранение на югъ и западъ.

в) 1-а дивизия да настъпи и се разположи въ участъка Теке Шеларъ — Иениджи, съ охрана на югъ и изтокъ.

г) 10-и конен полкъ да залови пътя Одринъ — Хавса и да пресъчте телеграфните съобщения.

3. *Трета армия* — Да остане на заеманите места въ Лозенградъ и околностите му, а конната дивизия да настъпи по пътя Лозенградъ — Бунаръ Хисаръ — Виза и да освъти фронта Тюркбей — Карагачъ — Урумбейли, като изпрати самостоятелни разезди към Баба Ески и Люле Бургасъ. Събраните сведения да се донасятъ направо въ щаба на действащата войска телеграфически.

Тази директива е изпратена от Стара Загора сутринта на 12 октомври. На нея не е отбелязана датата и часът на издаването ѝ. Съ нея не се даваха никакви сведения за противника, нито за близките задачи, които можеха да се възложат на I и III армии. Тя обаче даваше ясна картина на общото положение, въ което се намираха самите армии. Изясняването на 1-а Софийска дивизия на фронта Теке Шелеръ — Иениджи идеше да осигури дясния фланг на III армия и да улесни връзката ѝ съ I армия. Въ директивата не беше посочена разграничителна линия между зоните за действие между I и III армии. Командувачият III армия тръбваше да поиска да се даде такава линия.

Понеже въ момента на получаването на директивата командувачият III армия беше направил своите разпоредения по атакуването на противника въ Кавакли и преследването му до линията Каралж — Енималъ — Лефеджи и действията бяха започнали, той не отмени своите заповеди. Това негово решение беше правилно. Тръбваше обаче заповедта до конната дивизия да се допълни въ духа на исканото съ директивата.

Решението на Главното командване да насочи конната дивизия по посоката Лозенградъ — Бунаръ Хисаръ — Виза беше по-правилно. Тук на фланга на армията тя щеше не само да разузнава въ важната посока Бунаръ Хисаръ — Виза, но имаше възможност да упражнява въздействие върху открития десен фланг на противника. За тази цел обаче тръбваше своевременно да се даде задачата на конницата без да се чака издаването на общата директива. Тази заповед можеше да се даде още на 11 октомври, след като

се узна за падането на Лозенградъ. Конната дивизия, която на 11 октомври ношува въ Кюнгюръ, имаше пълна възможност да се прехвърли на посоката Лозенградъ — Бунаръ Хисаръ.

Командувачият III армия и след като получи директивата № 4 не донесе веднага въ щаба на действащата войска, какво беше разпоредилъ за този ден, а остана да чака до 15 часа, когато едва направи това донесение.

Между 10 и 15 часа, след получаване на директива № 4, въ щаба на III армия се получи следните донесения:

1. От командира на армейската предна охрана (командира на 2/6-а бригада) донесение № 3 от 8:35 часа, съ което донасяше от Кавакли, че прогонилъ противника на 4 клм. от Кавакли към Енималъ. Ималъ 1 офицеръ убитъ и доста ранени.¹⁾

2. От командувачия I армия телеграма № 340 от 11 X 9:15 часа, съ която сжщият молеше да бжде уведоменъ за положението на III армия и за предстоящите ѝ действия. I армия този ден се стремела да заеме положение за наблюдение на североизточния фронт на крепостта Одринъ и за взаимодействие съ III армия. За целта 3-а пех. дивизия щела да заеме сектора Челмекъой — Акбунаръ — Кайпа — к. 89.9 — откритъ водопроводъ вкл.; 10-а пех. дивизия — около с. Еджалия и 1-а пех. дивизия — около Селиолу съ авангардъ при с. Кюкилеръ.

Това съобщение идеше да ориентира по пълно командувачия III армия за положението на левия фланг от I армия, което имаше значение за осигуряване на дясния му флангъ.

3. От командира на 6-а дивизия от Лозенградъ, донесение № 31, съ което донасяше, че изпратения по пътя Кърклисе — разв. Ускюдере 15-и пех. полкъ съ две батареи намърилъ въ селото разв. Юскюдере 10 с. с. крупски оръдия съ всичките имъ ракля и че цѣлият пътъ от Кърклисе до разв. Юскюдере билъ усеянъ съ сандъци съ патрони и снаряди. Заповѣдалъ една дружина съ една батарея да остане временно на посоката за Бунаръ Хисаръ. Другите две бригади съ артилерията настъпвали съгласно дадената от командувачия армията на 6-а дивизия заповѣдъ сутринта този ден.²⁾

Проявената въ случая инициатива от командира на 6-а дивизия да остави една дружина съ една батарея при разв. Юскюдере беше повече от похвална. Тя поправяше направената от командувачия III армия грѣшка да се остави

¹⁾ Донесение № 3 от 12 X 8 ч. и 35 мин.

²⁾ Донесение № 31 от 12 X 13 ч. и 30 минути.

посоката Лозенградъ—Бунаръ Хисаръ безъ наблюдение и охрана.

4. Получено бѣше и донесение, че при село Яна имало оставени отъ противника нѣколко орждия. Отъ щаба на армията се разпореда да се изпратятъ впрягове подъ прикритието на 1/2 ескадронъ конница, за да докаратъ орждията.¹⁾

Къмъ 15 часа командувачиятъ армията изпрати на командувачия I армия следното съобщение: „Трета армия вчера следъ двудневенъ упоритъ бой зае крепостъта Кърклисе. Тукъ е билъ цѣлиятъ трети турски корпусъ и нѣкои части отъ първи корпусъ и Афионхисарската дивизия. Имаме трофеи около 50 орждия и множество други бойни материали. Армията заема Кърклисе съ авангарди до линията Докузюк—Енималъ—Лефеджи—разв. Юскюпдере—Койва. Днесъ на 3 клм. на югъ отъ Кавакли водихме бой съ една неприятелска група около петъ полка пехота, която отстъпва къмъ Баба Ески. Чакамъ директива отъ щаба на главнокомандувачия, за да продължа действията. Тукъ се прѣсна слухъ, че Одринъ билъ взетъ. Истина ли е? Телеграфнитъ ни съобщения действуватъ много неизправно, особено съ Голѣмъ Боялъкъ. Моля вземете мѣрки за по-акуратна служба по телеграфа.“²⁾

Къмъ сѣщото време командувачиятъ III армия изпрати до началникъ щаба на действащата войска следното донесение: „Снощи имахъ сведение, че противникътъ съ петъ полка пехота се е спрѣлъ около с. Кавакли, за да ни прѣгради пътя за Баба Ески. По моята оценка това бѣха части отъ разбититъ неприятелски войски при Кърклисе и Петра, усилені може би съ нѣкои нови подкрепления откъмъ Чорлу и Баба Ески. Още снощи насочихъ единъ силенъ авангардъ къмъ Кавакли за преследване на противника. Тази сутринъ го поддържахъ съ цѣлитъ 4-а и 6-а дивизии съ заповѣдъ да сметатъ противника. Нощесъ е имало доста оживенъ бой въ с. Кавакли, въ резултатъ на което противникътъ е отстъпилъ нѣколко километра въ югъ. Азъ заповѣдахъ да се преследва до линията на селата Каралж—Енималъ—Лефеджи. Отъ всичко се вижда, че противникътъ е страшно деморализиранъ и че той е въвелъ въ дѣло почти всички петъ армейски корпуса, които сж претърпѣли малко или много поражения. По нашитъ сведения никаква опасностъ нѣма откъмъ Виза. Духътъ у противника е твърде падналъ. На мнение съмъ поради това, при всичката умора на нашитъ войски, да не спираме и да не даваме на неприятеля да се устрои. Добре би било, като оставя една бригада съ 1—2 полка конница въ

Лозенградъ, съ всички останали сили да настѣпя компактно къмъ Баба Ески, да заема този пунктъ, а ако може и Люле Бургасъ, и да скжсамъ желѣзопѣтнитъ съобщения Цариградъ—Одринъ. Въ успѣха на този планъ не се съмнявамъ. Моля само да ми се подчини безусловно и напълно конната дивизия. Продоволствието ще се устрои, като се базирамъ на запаситъ въ Кърклисе. Разбира се, това не изключва нуждата да се изпращатъ такива и отъ България.“¹⁾

Както споменахме, това донесение се прави твърде късно. За направеното разпореждане сутринъта този день трѣбваше да се донесе веднага.

Въ донесението не се споменава нищо относно дадената на конната дивизия задача. Сжщо не се споменава нищо и за 5-а пех. дивизия.

Донесението, че откъмъ Виза нѣма никаква опасностъ, не почиваше на сигурни данни, защото въ тази посока нѣмаше изпратена никаква разузнавателна частъ.

Съ донесението нѣмаше защо да се предлага планъ за действие. Достатъчно бѣше да се дадѣха само по-пълни сведения за обстановката и изрази готовността за настѣпление. Възъ основа на общото положение Главното командване щѣше да вземе решение и съобрази какъвъ планъ да възприеме.

Предложението да се остави една пехотна бригада съ 1—2 полка конница въ Лозенградъ, а съ другитъ сили да се настѣпи на югъ къмъ Баба Ески не бѣше правилно. Едно настѣпление на югъ, безъ да се осигури лѣвиятъ флангъ на армията откъмъ Люле Бургасъ и Бунаръ Хисаръ, бѣше много рискувано. Още на 3 октомврий съ директива № 2 бѣше съобщено, че въ околноститъ на Виза се съсрѣдоточава единъ корпусъ отъ три дивизии съ цель да действува срещу лѣвия страниченъ флангъ на нашата армия. Следователно отъ тази посока можеше да се очакватъ изненади. Вънъ отъ това още първитъ сведения за отстъплението на противника показаха, че частъ отъ него се е оттеглила къмъ Бунаръ Хисаръ—Виза.

Следъ това III армия, преди да настѣпи на югъ, трѣбваше да се осигури откъмъ дѣсния си флангъ, което можеше да стане само като едновременно съ нея се подадѣха напредъ и лѣвофланговитъ части отъ I армия. Командувачиятъ армията трѣбваше да направи постѣпки за това.

Искането на командувачия армията да му се подчини напълно конната дивизия бѣше правилно, обаче съ последнитъ си разпореждания до конната дивизия той показа, че не я използва напълно умѣло. Разпорежданията до конната дивизия отъ 9, 10, 11 и 12 октомврий много ясно потвърждаватъ това.

¹⁾ Отъ документитъ не се вижда отъ кого бѣше изпратено това донесение. То обаче бѣше вѣрно. Вечеръта на 12 октомврий отъ Яна бѣха докарани 4 орждия.

²⁾ Телеграма № 813 отъ 12 X.

¹⁾ Телеграма № 815 отъ 12 X къмъ 13:30 часа.

Въ донесението си командувачият армията не казва нищо по искането на щаба на действащата войска да се насочи конната дивизия къмъ Бунаръ Хисаръ—Виза и освѣти фронта Тюркбей—Караагачъ—Урумбейли, като се изпратятъ самостоятелни разезди къмъ Баба Ески и Люле Бургасъ.

Изобщо донесението на командувачия армията бѣше претрупано съ лишни сведения, като въ сжщото време не даваше всички необходими на Главното командване данни за ориентиране въ обстановката.

Въ 15:30 часа на командира на 4-а дивизия съ полска записка, подписана отъ началника на оперативното отдѣление, се съобщи, че съгласно директивата на щаба на главнокомандувачия вечерята този день 12 октомврий на линията Тека Шеларъ—Иениджи щѣла да пристигне 1-а Софийска дивизия, която щѣла да постави охранение на югъ и изтокъ.¹⁾ За сжщото трѣбваше да се съобщи и на командира на конната дивизия.

Къмъ 16 часа се получи отъ командира на 4-а дивизия донесение, че неприятелътъ отстъпилъ на югъ. Дивизията му щѣла да се разположи за нощуване както следва: 2-а бригада — въ с. Каралж; 1-а бригада — въ Енималъ; 3-а бригада — въ Кавакли. Щабътъ на дивизията — въ Докузекъ. Пътятъ за Хаскъой се наблюдавалъ, а по пжтя за развал. Гердели била изпратена за сжщата целъ една конна застава. 6-а дивизия се разположила влѣво отъ 4-а дивизия. Противникътъ при Кавакли състоялъ отъ пехота, безъ артилерия. Полковникъ Паксвъ престоялъ до 13:40 часа предъ Кавакли подъ предлогъ, че на частитъ се раздавалъ хлѣбъ. Следъ това той продължилъ движението по негово настояване.²⁾

Отъ това донесение се вижда, че 4-а пех. дивизия не е могла да преследва противника по простата причина, че той заблаговременно отстъпилъ. Ако разпореждането за преследването бѣше дадено вечерята на 11 X и се почнѣше на 12 сутринята, резултатътъ сигурно щѣше да бжде другъ. Относно спирането на 2/6-а бригада сутринята на 12 октомврий, като се има предвидъ, че тя презъ изтеклата нощъ води смѣла нощна атака, не би трѣбвало да се прави въпросъ.

Къмъ 16 часа се получи донесение и отъ командира на 6-а дивизия, който донасяше, че по лично споразумение съ командира на 4-а дивизия насочилъ 1/6-а бригада да достигне селото Лефеджи, а 2/6-а бригада — с. Енималъ, кждето да се разположатъ за нощуване. Той съ щаба на дивизията щѣлъ да нощува въ с. Енималъ.³⁾

¹⁾ Полска записка № 818 отъ 12 X 15:30 часа.

²⁾ Донесение № 113 отъ 12 X 13 ч. и 40 мин.

³⁾ Донесение № 32 отъ 12 X 14 ч. и 40 мин.

По-после се получи отъ командира на 4-а дивизия ново донесение, съ което донасяше, че споредъ полученитъ сведения сражението при Ески Полосъ и Петра било много по-сериозно, отколкото донесълъ по-напредъ. Въ дивизионния превързоченъ пунктъ сж били превързани 440 ранени. Въ Петра се намирали още 70—80 ранени, които не били превързани. Моли да му се повърнатъ даденитъ на 5-а и 6-а дивизия дивизионни болници отъ 4-а дивизия.¹⁾

Въ 17 часа въ щаба на III армия се получи донесение № 80 отъ командира на конната дивизия, съ което донасяше, че къмъ 14:30 часа дивизията пристигнала на шосето Лозенградъ—Баба Ески, при пресѣчката отъ Енималъ за Еникъой. Никжде не срещналъ организирани неприятелски части. По пжтя имало следи отъ отстъпилитъ неприятелски части и много изостанали войници. При Еникъой срещу авангарда се билъ спешилъ единъ неприятелски ескадронъ, който сжщо отстъпилъ. Изпратилъ новъ авангардъ въ с. Карамжслж съ предни ескадрони по посокитъ Баба Ески, Алапли и Иманъ Базаръ и самостоятелни разезди по посокитъ Люле Бургасъ, станция Баба Ески и станция Павлово, съ задача да се помжчатъ да прекжснатъ съобщенията на Цариградъ съ Одринъ и да събератъ сведения за противника. Главнитъ сили щѣли да се спратъ въ Еникъой.²⁾

Отъ това донесение виждаме, че поради късно дадената на конната дивизия заповѣдъ тя не е могла да се яви въ тила на противника и скжса желѣзопжтното съобщение за Баба Ески.

Тя не е настѣпвала енергично, за да настигне и преследва разбития отъ 2/6-а бригада противникъ въ с. Кавакли. За това трѣбваше да се обърне вниманието на командира на конната дивизия.

Командирътъ на конната дивизия по свой починъ организира разузнаване въ южна посока, съ което до известна степенъ се отстранява грѣшката на командувачия III армия относно разузнаването.

Къмъ 17 часа командувачиятъ армията заповѣда на командира на 5-а дивизия да изпрати две отбранителни застави: едната отъ тѣхъ — дружина отъ 46-и полкъ съ една не с. с. батарея и взводъ конница — въ Курткъой съ задача да разузнава посокитъ: а) Дерекъой—Малко Търново, б) Кара дере—Паспала, в) Гедеге—Герковъ чифликъ и г) в. 283.0—Куру дере. Другата — дружина отъ 45-и полкъ съ една не с. с. батарея и взводъ конница — на 2 клм. източно отъ „Известковия печи“ съ задача да разузнава посокитъ: а) Юндала—Ускюпъ (Скопо) — Куру дере, като поддържа свръзка съ

¹⁾ Донесение № 114 отъ 12 X 14 ч. и 30 мин.

²⁾ Донесение № 80 отъ 12 X 15 часа.

заставата отъ 46-и пех. полкъ, б) шосето Иено—Бунаръ Хисаръ и в) Османджикъ—Карагачъ.

Понеже командувачиятъ армията нѣмаше още известие за заемането на Малко Търново, изпращането на заставата въ Куртъ Кьой бѣ умѣстно. Втората застава, вмѣсто на 2 клм. източно отъ Известковия Печи, би трѣбвало да се изнесе къмъ с. Юскюпъ дере, за да се подравни съ фронта на 6-а дивизия.

Въ 18:30 часа началникъ щаба на III армия по заповѣдь съобщи на командира на 5-а дивизия да донесе заети ли сж съ по една дружина редутитѣ Раклица и Скопо, и дали сж изпратени по една дружина съ по една батарея и взводъ конница къмъ Курткьой и височинитѣ източно отъ „Известковия Печи“ на Хисаръ-Бунарското шосе. При това нарежда първата дружина да разузнава по посока на Малко Търново, а втората къмъ Скопо и Бунаръ Хисаръ. На последната дружина нарежда да се възложи задача да поддържа връзка и съ 2/6-а бригада въ Лефеджи. Освенъ това предава да се предупреди тази дружина, че предъ нея, къмъ разв. Юскюпъ дере, се намирали една дружина отъ 15-и п. пех. полкъ и една батарея, които на 13 октомврий щѣли да заминатъ за частъта си.¹⁾

Отъ тази заповѣдь се вижда, че на посоката Лозенградъ—Бунаръ Хисаръ—Виза още не се отдава нужното внимание. Като се има предвидъ, че отъ тази посока противникътъ можеше да застраши лѣвия флангъ и тила на III армия, особено следъ като се подадѣше напредъ, на нея трѣбваше да се изнесе до разв. Юскюпъ дере цѣла пех. бригада отъ 5-а дивизия съ едно артилер. отдѣление и наличната дивизионна конница на сжщата дивизия, която, както споменахме по-рано, да се тласне напредъ, за да разузнае чакъ до Виза.

Въ горната заповѣдь погрѣшно се съобщаваше, че въ Лефеджи се намирали части отъ 2/6-а дивизия. Тамъ бѣ изпратена 1/6-а бригада.

Въ 18:30 часа началникъ щаба на III армия по заповѣдь изпрати на командира на конната дивизия въ Еникьой следното съобщение: „Понеже главнитѣ сили на противника сж отстъпили въ посока на Виза—Цариградъ, то не оставяйте тази посока безъ наблюдение. Останалитѣ Ваши разпореждания се одобряватъ“.²⁾

Тази телеграма е много интересна. Докато въ 15 часа командувачиятъ армията донесе на началникъ щаба на действащата войска, че въ Виза нѣмало никакъвъ противникъ, сега въ телеграмата до командира на конната дивизия се съобщава, че главнитѣ сили на противника отстъпили по по-

сока на Виза—Цариградъ. Ясно се вижда, че до този моментъ щаботъ на III армия не е ималъ сигурни сведения за положението около Виза, и че за мѣродавни сж вземани противоречивитѣ сведения, които сж били получени отъ пленницитѣ и мѣстнитѣ жители — веднажъ, че главнитѣ сили на противника сж отстъпили къмъ Баба Ески, други пътъ — че сж отстъпили къмъ Виза. При това положение би трѣбвало на командира на конната дивизия да се изпрати по-конкретна заповѣдь, подписана отъ командувачия армията, и то не съ израза — „да не се оставя тази посока безъ наблюдение“, а съ ясна задача веднага да изпрати единъ самостоятеленъ разездъ, съ по-смѣлъ командиръ, който бързо да излѣзе напредъ и разузнае какво става около Бунаръ Хисаръ и Виза.

Ако бѣше въпросъ само да се наблюдава посоката за Виза, това щѣше да се извърши и отъ изпратената източно отъ „Известковия Печи“ дружина отъ 5-а дивизия.

Съ тази заповѣдь би трѣбвало да се предаде на командира на конната дивизия и желанието на главното командване ядрото на конната дивизия да се прехвърли отъ Еникьой къмъ Юскюпъ дере, за разузнаването въ посоката на Виза. Това, макаръ и трудно, все още бѣ възможно.

Къмъ 18:30 часа началникъ щаба на III армия по заповѣдь съобщи на командира на 6-а дивизия, че конната дивизия ще ношува на 12 срещу 13 въ Еникьой, за което да се предудятъ командиритѣ на частитѣ да не произлѣзатъ нѣкои нежелателни произшествия. Съобщава му още отъ бригадата въ Кавакли да изпрати една дружина въ разв. Асанбейли, която да се свърже съ дружината отъ 5-а дивизия, изпратена при височината източно отъ „Известковия Печи“ по шосето Лозенградъ—Бунаръ Хисаръ.

Отъ тази заповѣдь се вижда, че вечерта на 12 октомврий щаботъ на III армия нѣмаше вѣрни сведения за мѣстоположението на частитѣ отъ 4-а и 6-а дивизии. Съгласно донесението на командира на 6-а дивизия № 32 бригадитѣ отъ тази дивизия щѣха да ношуватъ както следва: 1/6-а бригада — въ Лефеджи, а 2/6-а бригада — въ Енималъ. Въ Кавакли, съгласно донесението на командира на 4-а дивизия, щѣше да ношува 3/4-а пех. бригада. При това положение по добре би било въ разв. Асанбейли да се изпрати дружина отъ 1/6-а бригада.

За осигуряване реда и безопасността въ Лозенградъ, на 12 октомврий командувачиятъ III армия издаде специална заповѣдь по армията № 18, съ която се нареждаше да се взематъ редъ бързи мѣрки за осигуряването на продоволствието, снабдяването и здравеопазването на частитѣ отъ армията, а сжщо за възстановяване реда и безопасността въ Лозенградъ и околността. Тази заповѣдь бѣ много умѣстна и навременна.

¹⁾ Телеграма № 820 отъ 12 X — 18 ч. и 30 мин.

²⁾ Телеграма № 822 отъ 12 X — 18 ч. и 30 мин.

Този денъ отъ заловени въ Лозенградъ документи и отъ разпитъ на пленници се събраха важни сведения за противника, които се изложиха въ отдѣленъ бюлетинъ № 1. Съгласно този бюлетинъ въ сражението около Лозенградъ е взела участие цѣлата източна турска армия подъ началството на Абдулахъ паша. Тя се състояла отъ: *3-и корпусъ* (7-а, 8-а и 9-а пех. дивизия, и Афионохисарската пех дивизия отъ 16-и корпусъ) — на позиция между Куюнгууръ и Кърклисе; *1-и корпусъ* (1-а, 2-а и 3-а пех. дивизии), съсредоточенъ около Иениджи; *2-и корпусъ* (4-а и 5-а пех. дивизии) — въ резервъ около Кавакли; *4-и корпусъ* (три дивизии) една дивизия на лѣвия флангъ на армията и две въ резервъ, южно отъ Иениджи; *една конна дивизия*, която имала задача предъ силентъ противникъ да се оттегли къмъ Хавса и охранява лѣвия флангъ на армията. Непосрѣдствено участие въ боеветъ противъ нашата армия взели участие 1-и, 2-и и 3-и корпуси и дивизията отъ 16-и корпусъ. 4-и корпусъ се допуска да е билъ притегленъ къмъ Одринъ. Нѣкои дивизии сж били повърнати назадъ на 10 октомврий, преди да взематъ участие въ боя. Дивизиитъ състояли отъ 7 до 10 табора отъ по 500—600 души, 4 до 8 картечници и отъ 12 до 24 орждия. Попълването на частитъ съ запасни още продължавало. Вѣроятно било въ сражението да сж взели участие около 30—32 хиляди души. Повечето дивизии отстѣпили къмъ Люле Бургасъ, а нѣколко по всѣка вѣроятностъ, и къмъ Бунаръ Хисаръ — Виза.¹⁾

Този бюлетинъ бива изпратенъ на 12 следъ пладне въ дивизиитъ и въ щаба на действащата войска. Поради неуредица въ телеграфната служба той е полученъ въ Стара Загора едва на 13 октомврий въ 23:35 часа.

Отъ този бюлетинъ за момента бѣха важни сведения за силитъ и състава на противника и посокитъ, въ които той бѣ отстѣпилъ. Отъ състава на числеността на дивизиитъ се вижда, че тѣ бѣха по-слаби и отъ нашитъ пехотни бригади. Общата численостъ на цѣлата източна турска армия, безъ гарнизона на Одринъ, отстѣпваше твърде много на числеността на нашата III армия, която сама броеше около 95.000 души.

Ако се допустнѣше, че всички четири корпуса сж отстѣпили къмъ линията на Люле Бургасъ, на тази линия III армия щѣше да срещне всичко 12 пех. и една конна дивизия, на вече претърпѣли неуспѣхъ въ боеветъ.

Ако турската армия не разчиташе да получи други подкрепления, тя можеше смѣло да бжде бита отъ нашата III армия. Сжщата обаче се засилваше съ подкрепления, пристигащи отъ Анадола. Ето защо III армия не би трѣбвало сама да се хвърли напредъ въ решително сражение, преди да се осигури подкрепата на I армия.

¹⁾ Бюлетинъ № 1 отъ 12 X.

Относно посоката на отстѣпването на турската армия сведенията, добити отъ пленницитъ, бѣха, че по-големата частъ е отстѣпила къмъ Люле Бургасъ, а не къмъ Баба Ески, и само по-малка частъ къмъ Бунаръ Хисаръ — Виза.

Последното обстоятелство налагаше командувачиятъ III армия да коригира проекторешението си, изложено въ донесението № 815 — да настѣпи съ армията си компактно къмъ Баба Ески.

Този денъ между 22 и 24 часа началникъ щаба на действащата войска извика на телеграфния апаратъ въ Лозенградъ началникъ щаба на III армия и му поиска сведения за действията на армията презъ деня.¹⁾ Началникъ щаба на III армия отговори: „Още вчера бѣше доложено, че къмъ Кавакли, на югъ отъ Лозенградъ, се е появила една група отъ 5 полка. Веднага бѣ изпратенъ срещу противника единъ авангардъ, който въ послѣдствие бѣ усиленъ съ цѣлата 4-а пех. дивизия. Днесъ до пладне тѣзи неприятелски сили бѣха прѣснати, следъ като оставиха около 400 души пленени, 12 орждия и множество припаси. Откъмъ Бунаръ Хисаръ за какъви неприятелски сили не е доложено. Успѣхме даже да докараме въ Лозенградъ 4 орждия, оставени при Яна. Тази вечеръ частитъ ношуватъ така: 4-а и 6-а дивизии съ авангардитъ си — на линията Курапа—Енималъ—Лефеджи, съ изнесено напредъ стражево охранение на 3—4 клм. 5-а пех. дивизия е тукъ, съ извадени прикрития отъ по една дружина и една батарея отъ Курукъой, разв. Юскюпъ дере и предъ развал. Асанбейли. Освенъ това 5-а дивизия заема още двата форта около Лозенградъ. Конната дивизия съ главнитъ си сили е въ Еникъой. Има изпратени напредъ три разузнавателни части и три самостоятелни разезда къмъ станции Павлово, Баба Ески и Люле Бургасъ, съ заповѣдъ да разрушатъ желѣзопътната линия“.

Генералъ Фичевъ — „Днесъ отъ Одринъ къмъ селото Хаскъой е била забелязана една колона за Лозенградъ, дълга 2 клм., която трѣбва да бжде авангардъ на нѣкоя по-голема частъ. Съобщете комуто се следва за предупреждение. Излизането на 4-а и 6-а дивизии така напредъ не се схожда съ видоветъ и намѣренията на щаба на главнокомандувачия и съ директивата, която бѣ дадена вчера. По този начинъ връзката между I и III армии е скжсана. Доложете на командувачия армията, че значителни неприятелски сили били събрани въ околноститъ на Баба Ески и Люле Бургасъ и едно движение по-наогъ може да ви принуди да встѣпите въ борба съ значителни неприятелски сили, безъ да можете да получите поддръжката на I армия, която се намира на 20 клм. далечъ отъ васъ. 1-а дивизия отъ I армия днесъ едва достигна Селиолу

¹⁾ Разговорътъ е воденъ следъ получаване въ щаба на действащата армия на телеграма № 815.

и утре нѣма възможност да продължи пѣтя си. Поради умората на конетѣ тя ще остане и утре тамъ. Разкжсанитѣ действия на дветѣ армии и безъ директива отъ щаба на действащата войска могат само да ви поставятъ въ трудно положение. Споредъ сѣ еденитѣ, които има щабѣтъ на действащата войска, въ околноститѣ на Баба Ески—Люле Бургасъ, ако Бунаръ Хисаръ е чистъ отъ неприятелски войски, трѣбва да има 71 табора и 56 батареи. Щабѣтъ на действащата войска счита за необходимо, преди да се предприематъ решителни действия, III армия да се държи групирана по-близо до Кърклисе и въ тѣсна свръзка съ I армия. Командуващиятъ III армия вчера докладва, че всичкитѣ сж изморени и трѣбва да почакатъ 3—4 дни, а днесъ се предприема движение на югъ.

Въ щаба на действащата войска, за да вземе едно решение за предстоещитѣ действия, трѣбва преди всичко да се ориентира за обстановката на противника, за която цель бѣше насочена и конницата. А между впрочемъ, независимо отъ многократнитѣ повторения, III армия не донася своевременно въ щаба на действащата войска. При настоящитѣ условия единъ офицеръ за свръзка отъ щаба на III армия трѣбва да се намира постоянно на телеграфния апаратъ и да донася незабавно за всѣка по важна промѣна за положението на III армия. Безъ това ще изчезне ржководното значение на щаба на главнокомандуващия и ще се скжсатъ връзкитѣ между отдѣлнитѣ армии. Предвидъ близостъта на противника вие трѣбва винаги да бждете готови да посрещнете една евентуална атака. Относно бждещия маньовъръ щабѣтъ на главнокомандуващия ще издаде своевременно нужната директива“.

Полковникъ Жостовъ — „Донесения за действията на III армия сж правени всѣкога своевременно, но поради недоброто функциониране на телеграфнитѣ съобщения тѣ понѣкога закѣсняватъ. По този начинъ командуващиятъ III армия моли да му се даватъ по-широки директиви. Въ тукашнитѣ архиви се намѣри една заповѣдъ на главнокомандуващия турската източна армия Абдуллахъ паша, отъ 7-и того, отъ която се вижда, че предъ Лозенградъ на 8 октомврий сж били съсрѣдоточени четири корпуса. Говори се и за единъ пети (шестнадесети) корпусъ, който пристигналъ отъ Виза сжщо къмъ Лозенградъ. Следователно III армия е разбила единъ много по-силенъ противникъ, отколкото предполагаме. По бързината на отстъпление на турцитѣ, по масата оржжия, бойни припаси, цѣли неприбрани лагери, които намѣрихме разхвърлени по всички посоки отъ Лозенградъ къмъ югъ и югоизтокъ, съ положителност може да се каже, че отстъплението е било придружено съ паника. Предполагамъ, че причината на това е главно бързината и енергичностъта на нашето настѣпление. Духътъ на нашитѣ войски е много повдигнатъ и всички сж готови да понесатъ още по-голѣми

усилия, само и само да не дадемъ време на противника да се опомни и да се съсрѣдоточи, което неминуемо ще последва, ако при Лозенградъ спремъ операциитѣ. Командуващиятъ III армия, като взе подъ внимание всички горни съображения, въ едно днешно свое донесение даде мнение да му се позволи да продължи настѣплението си до Баба Ески, за да разбие находящия се предъ него противникъ, който не може да бжде въ превъзходни сили, и по този начинъ да прекжсне сношенията на Одринъ съ Цариградъ. Директивата за днешното число бѣше получена въ Лозенградъ доста късно, когато частитѣ бѣха почти достигнали опредѣленитѣ имъ мѣста“.

Генералъ Фичевъ — „Въ този моментъ отъ I армия се получи съобщение, че освенъ колоната, която се е движела днесъ въ 13:30 часа отъ Хаскьой къмъ Лозенградъ, и друга колона се е движела отъ Мусучъ кьой къмъ развалини Аккаръ дере“.

Въ свръзка съ разговора тукъ ще отбележимъ, че по-добре би било той да бѣ воденъ направо съ командуващия III армия, вмѣсто съ началникъ щаба на сжщата. Командуващиятъ армията по-добре би изяснилъ своята преценка на обстановката и своитѣ намѣрения.

Бележката на началникъ щаба на действащата войска, че съ изнасянето на III армия до линията Курана — Енималъ — Лефеджи свръзката между I и III армия се затрудняваше, бѣ правилна. Съ изнасянето си напредъ командуващиятъ III армия трѣбваше, както споменахме и по-рано, да изпрати една по-значителна частъ негде къмъ Могила Тушанъ Тепе за охранение дѣсния флангъ на III армия и за свръзка съ I армия.

Сжщо и бележката — III армия да не настѣпва изолирана напредъ, бѣ правилна. Разбира се, че ако I армия бѣ свободна да настѣпи напредъ, изнасянето на III армия на 20 клм. предъ I армия не бѣ голѣма беда. Това разстояние обаче щѣше да се увеличи, ако III армия сама продължеше настѣплението и тогава можеше да се постави въ трудно положение. При положението, че на 13 I-а дивизия не е могла да настѣпи на югъ, правилно бѣ да се иска III армия този день да остане на мѣстото си.

Бележката на началникъ щаба на действащата войска, че трѣбва да се чака директива за съвмѣстнитѣ действия на I и III армии, бѣ сжщо правилна. Така ударътъ на дветѣ армии, като съгласуванъ отгоре, може да бжде по-силенъ и по-съкрушителенъ за противника. Оттеглянето на настѣплението само за единъ день въ случая нѣмаше особено много да ползува противника.

Упрѣкътъ, който началникъ щаба на действащата войска прави на командуващия III армия за това, че предния день е докладвалъ, че дивизиитѣ иматъ нужда отъ 2—3 дни почивка,

а на следния ден самъ решава да продължи настъплението, не бѣше напълно умѣстенъ, защото въ донесението си командувачиятъ III армия бѣ добавилъ, че ако общото стратегическо положение налага, той е готовъ да продължи действията.

Бележката на началникъ щаба на действащата войска относно необходимостта да бѣде добре ориентиранъ въ обстановката, преди да почне движението напредъ и следъ като се осигури откъмъ Одринъ, бѣ много правилна. А III армия относно разузнаването за отстъпилия противникъ действително не направи нищо съществено, за да получи положителни сведения, така необходими както на нея, тъй и на щаба на действащата войска. Смутенъ отъ присѣтствието на значителенъ противникъ въ Кавакли, командувачиятъ III армия изгуби цѣлия денъ на 12 октомврий срещу този противникъ безъ да тласне напредъ конницата да преследва и главно да разузнава въ важнитѣ за III армия посоки.

Упрѣкътъ, че III армия не донасяла редовно за положението до известна степенъ не бѣ правъ, защото III армия изобщо редовно пращаше донесенията си. Сжщитѣ обаче, поради лошитѣ свръзки, се получаваха късно. Вънъ отъ това обаче за действията около Лозенградъ на 11 и 12 октомврий командувачиятъ армията трѣбваше да направи донесения веднага следъ като бѣ далъ разпорежданията си; въ първия денъ — за заемане на Лозенградъ, а на следния денъ — за настъплението къмъ Кавакли.

Искането да се назначи специаленъ офицеръ, който да следи своевременно да се предаватъ по телефона даденитѣ донесения и за промѣнитѣ въ положението, бѣ много умѣстно.

Искането да се даватъ на командувачия армията по-широки директиви по начало бѣ правилно. Но въ случая, следъ дадената му директива да заеме Лозенградъ, която му предоставяше пълна самостоятелностъ, не би трѣбвало да се прави повече въпросъ по това. На III армия следъ заемането на Лозенградъ не можеше да се даде отдѣлна широка директива, понеже за по-нататъшнитѣ действия тя трѣбваше да действа съвмѣстно съ I армия.

Сведенията, които началникъ щаба на III армия даде на противника, който е действувалъ около Лозенградъ, бѣха много ценни и той добре направи, че ги съобщи, още повече, че изпратениятъ въ щаба на действащата войска бюлетинъ № 1 за противника не бѣ полученъ още въ този щабъ.

Докладътъ на началникъ щаба на III армия, че директива № 4 била получена, когато частитѣ били почти достигнали опредѣленитѣ имъ мѣста, бѣ неточенъ. Директивата се получи въ 955 часа, когато частитѣ току-що бѣха започнали движението.

Относно искането да се разреши на III армия веднага да настѣпи мѣмъ Баба Ески, за да разбие отстъпилия противникъ, както вече споменахме, бѣ неумѣстно, защото се изпущаше изъ предвидъ посоката къмъ Бунаръ Хисаръ, за която само преди нѣколко часа началникъ щаба на III армия бѣ предалъ на командира на конната дивизия „да не я оставя безъ наблюдение“, понеже главнитѣ сили на противника отстъпили къмъ Виза — Цариградъ.

Изобщо бележитѣ на началникъ щаба на действащата войска, направени въ този разговоръ, бѣха много умѣстни и тѣ сами по себе си говорятъ за нетовитѣ правилни оперативни и стратегически схващания относно командването на действащата войска въ този моментъ.

Понеже началникъ щаба на действащата войска, въ разговора, който води съ началникъ щаба на III армия, не одобри предложението на командувачия III армия на 13 октомврий да настѣпи съ цѣлата си армия напредъ къмъ Баба Ески, той не отдаде никакви оперативни нареждания, а остана да чака директивата, която щѣше да му се изпрати отъ щаба на главното командване въ съвмѣстно настъпление на I и III армии.

Съ действията на III армия на 12 октомврий се завърши Лозенградската операция.

Съгласно донесението на командувачия армията № 839 отъ 13 X въ цѣлата операция сж били дадени следнитѣ жертви: убити 150—200 души и ранени 700—800, въ това число около 30 офицера.

Взети сж били въ пленъ около 1000 души, между които 10 офицера, и трофеи: 48 орджия, два самолета, голѣмо количество пушки и муниции и нѣколко склада съ храни и снаряжение.

Малкото число на пленниците и сравнително малкото число на взетитѣ орджия говори, че победата надъ Лозенградъ не е завършена съ онѣзи резултати, които характеризиратъ едно пълно поражение. Това въ голѣма степенъ се дължи на решението на противника преждевременно да се откаже отъ борбата и отстъпи. Все пакъ подъ Лозенградъ противникътъ претърпѣ първото си морално поражение, което, не ще съмнение, има голѣмо отражение върху неговата по-нататъшна устойчивостъ.

IV. Заключение

Командуването на III отдѣлна армия въ Лозенградската операция, макаръ и да не се прояви напълно безупрѣчно, при условията, при които бѣ поставено да работи, то даде неочаквано бързи и голѣми резултати; то даде много повече, отколкото въ момента можеше да се очаква отъ него. Разбива-

нето на полевата турска войска, която следъ 500 години за пръвъ пжтъ трѣбваше да премѣри силитѣ си съ насъ, и заема-нето на Лозенградския укрепенъ пунктъ, който се считаше за твърде силенъ и мжно превзимаемъ такъвъ, само следъ-двудневно сражение, сж факти, които сами по себе си го-ворятъ за голѣмитѣ активи и неоспоримо добритѣ качества на това командване, още повече, че подъ Лозенградъ то бѣ поставено да действува напълно самостоятелно, безъ каквото и да е ржководство отгоре.

Въ тази операция, наредъ съ допуснатитѣ грѣшки, ко-мандуването на III армия прояви положителни качества, които далечъ покриватъ направенитѣ грѣшки. Така, наредъ съ до-пуснатитѣ грѣшки въ използването на конницата; охраната на дѣсния флангъ на армията; безпричинното спиране и гру-пиране на дивизиитѣ на 11 октомврий около Лозенградъ; не-даването на конната дивизия сжщия день задача да преследва и разузнава въ важнитѣ посоки, то прояви морални качества, които го издигатъ въ много отношения. Като неоспорими та-кива ще отбележимъ непоколебимото решение на команду-ващия армията смѣло да върви напредъ и премѣри силитѣ си съ врага, и твърдата му вѣра въ сигурността на успѣха; гри-житѣ на сжщия винаги да поддържа високъ настѣпателенъ духъ въ войскитѣ; излизането му въ първитѣ линии на бой-ния редъ, съ цель лично, на самото мѣсто, да ржководи боя на частитѣ и съ самообладанието си да дава примѣръ на неустрашимостъ на подчиненитѣ командири и войници; непре-станнитѣ и напълно умѣстни грижи за доброто устройство на тила и армията и особено на прехраната; проявата на го-лѣмо самообладание въ най-труднитѣ минути на борбата и особено когато на 10 октомврий получи донесение отъ ко-мандира на конната дивизия, че цѣла неприятелска армия се е врѣзала между I и III армии и заплашва фланга и тила му. Сжщо и когато получи пълната съ колебания и песимизъмъ телеграма на началникъ щаба на действащата войска относно възможността за едно оттегляне и то въ единъ моментъ, когато трѣбваше да се започнатъ решителнитѣ действия срещу Лозен-градския укрепенъ пунктъ и пр. Вънъ отъ това командването на III армия на нѣколко пжти прояви и личенъ починъ съ най-благоприятни последици за по успѣшното водене на предпри-титѣ действия. В това отношение особено характерни сж слу-чаите съ изпращането на 5 октомврий на конната дивизия на-предъ въ далечно разузнаване, мимо нареждането на Главното командване; поддържането на по-широкъ армейски фронтъ за настѣпление, отколкото се опредѣляше, и пр.

Тукъ му е мѣстото да отбележимъ, че командването на III армия въ Лозенградската операция бѣ съсрѣдоточено все-цѣло въ ржцетѣ на командуващия армията, отъ когото лично сж написани почти всички по-важни оперативни заповѣди и

донесения. Разбира се, въ своята дейность той бѣ непрекжс-нато подпомаганъ отъ неуморното сътрудничество на всички чинове отъ повѣрения му щабъ.

Изобщо въ Лозенградската операция командуващият III армия се прояви като единъ твърде добре подготвенъ и деенъ военачалникъ, притежаващъ твърда воля и неот-слабима енергия; годенъ смѣло и самоотвержено да води по-вѣрената му армия къмъ изпълнение на всѣка задача, която въ момента можеше да му се възложи.

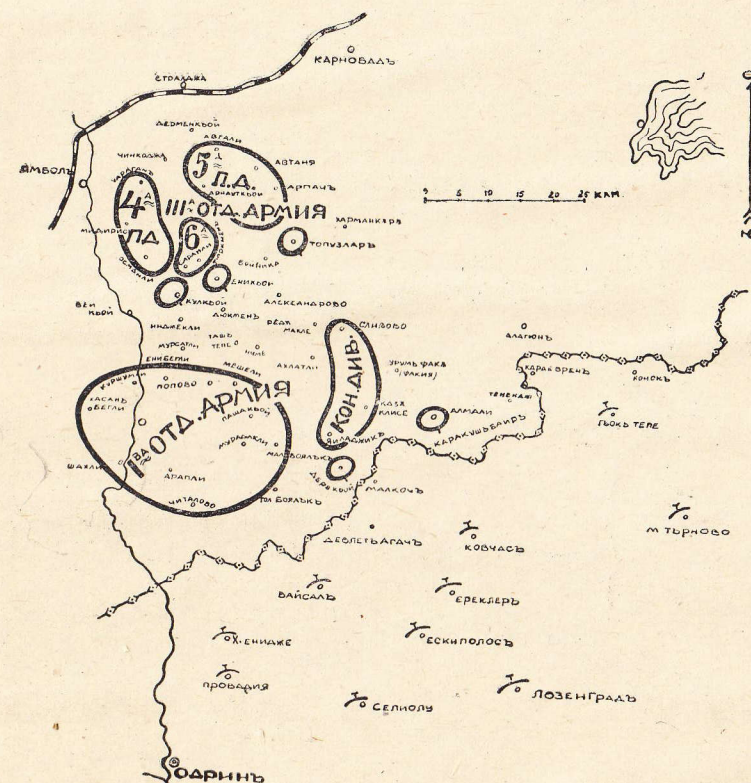
Изхождайки отъ проявената надъ Лозенградъ дейность, не ще бжде пресилено да кажемъ, че командването на III отдѣлна армия можеше да се прояви въ още по-висока сте-пень, ако то бѣ поставено при по-благоприятни условия за работа; ако напимѣръ разполагаше съ по-бързи и по-си-гурни срѣдства за свръзка; ако имаше въ помощъ единъ по-школуванъ щабъ на армия; ако начело на всички дивизии се намираха напълно подготвени дивизионни командири; ако начело на конната дивизия стоеше единъ по-енергиченъ ко-мандиръ; ако главното командване ржководѣше операцията съ по-голѣма смѣлостъ и съ по-голѣма самоувѣреностъ; ако мѣстността, по която трѣбваше да действува III армия, имаше по-удобни пжтища за настѣпление и пр и пр.

Като сжществени причини, които въ доста голѣма сте-пень спѣваха доброто командване на III армия, ще посочимъ често непълното и ненавременното ориентиране на това командване въ обстановката, резултатътъ на недобре орга-низираното разузнаване и на ненавреме получаванитѣ и често непълнитѣ донесения на командиритѣ на дивизиитѣ за поло-жението на фронта имъ. Следъ това на късно полученитѣ и често непълнитѣ разпореждания на главното командване, по-ради което и разпорежданията на III армия се отдаваха късно, а понѣкога и непълно.

Както и да е, командването на III отдѣлна армия въ Лозенградската операция изобщо се прояви като едно до-стойно командване, отъ дейността на което могатъ да се почерпятъ ценни поуки. Нека се надѣваме, че тѣзи поуки ще бждатъ напълно използувани, и че при една бждеща война нашето оржжие ще бжде увѣнчано съ лаври много по-бле-стещи отъ тѣзи, добити при овладяването на Лозенградъ въ 1912 година.

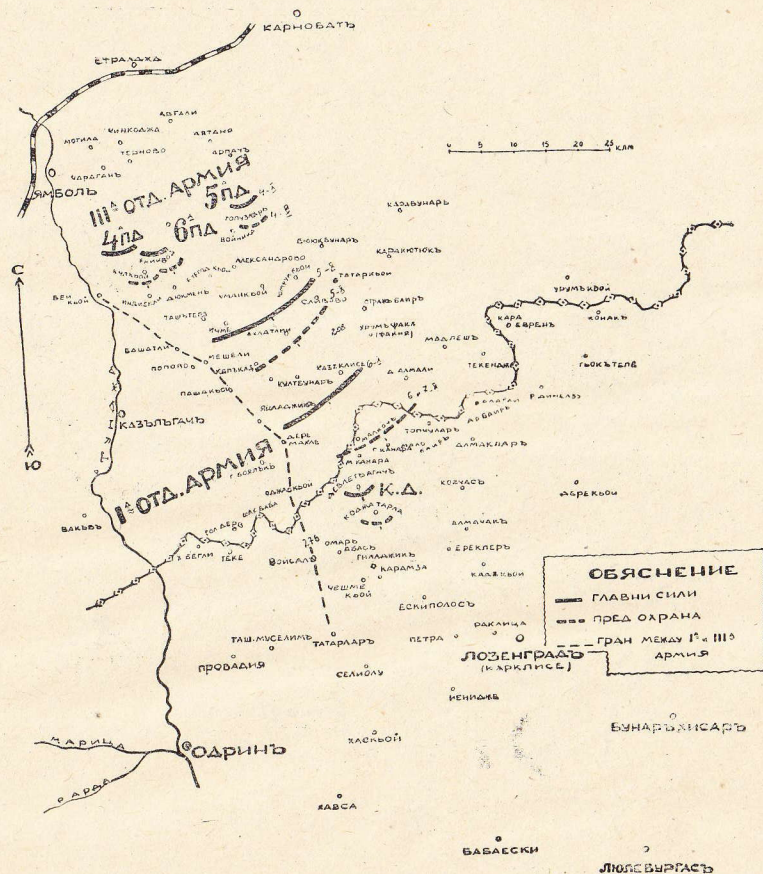
ПРИЛОЖЕНИЯ

СХЕМА 1

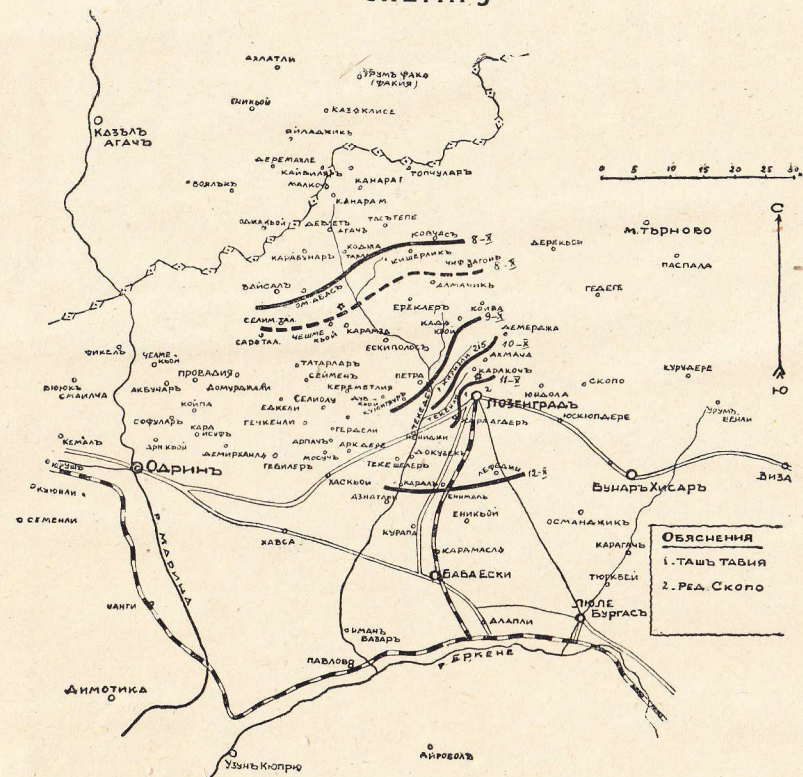
Положение на III отдѣлна армия на 4 октомври 1912 година
(Къмъ страница 8)

СХЕМА 2

Настъпление на III отдѣлна армия на 5 и 6 октомври 1912 година
Линии за достигане (Къмъ страница 24)

СХЕМА 3

Настъпление на III отдѣлна армия отъ 8 до 12 октомври 1912 година
Линии за достигане (Къмъ страница 50)

СЪДЪРЖАНИЕ

	Стр.
I. Въведение	1
II Командуването на III отдѣлна армия до началото на Лозенградската операция (отъ 28 IX до 4 X)	8
III. Командуването на III отдѣлна армия презъ Лозенградската операция	23
1. 5 октомврий — Маршъ-маньовѣра къмъ границата	23
2. 6 октомврий — Маршъ-маньовѣра до границата	35
3. 7 октомврий — Дневка	41
4. 8 октомврий — Маршъ-маньовѣра отвѣдъграницата	49
5. 9 октомврий — Маршъ-маньовѣра къмъ Лозенградъ Завръзка на сражението подъ Лозенградъ	62
6. 10 октомврий — Сражението подъ Лозенградъ	73
7. 11 октомврий — Заемането на Лозенградъ	82
8. 12 октомврий — Утвърдяване владението на Лозенградъ	92
IV. Заключение	111

11162

42514